קאַמפּף פאַר
דישע רעכט

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 03 05 08 020 2

אַ בליק אין דער אידישער רעכטלאָ־
זיגקייט און אין דער געשיכטע
פון דער אידישער עמאַנציפּאַציאָנס
בעוועגונג

אונטער דער רעדאַקציע פון
ב. באָרוכאָוו

ארויסגעגעבען פון
אידיש נאַצ. ארבייטער פערבאַנד פון אמעריקא
ניויאָרק, אויגוסט, 1916.

VELUT ARBOR ÆVO

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
from
the estate of

JOSEPH B. SALSBERG

אינהאַלט:

זייט

פאָרוואָרט 3
1. רעכט און דער קאַמפּף פאַר רעכט........ 7
2. די געשיכטע פון אידישער עמאַנסיפּאַציע אין מערב־אייראָפּאַ...... 12
(א. טשעריקאָווער.)
3. דער קאַמפּף פאַר אידישע רעכט אין מזרח־אייראָפּאַ........ 20
4. די אידישע רעכטלאָזיגקייט אין רוסלאנד (א. טשעריקאָווער)...... 33
5. די אידישע רעכטלאָזיגקייט אין רומעניען (ד. בן־גריון)........ 45
6. די אידישע רעכט־לאַגע אין עסטרייך........ 52
7. די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין דער טערקיי (ד. בן־גריון).... 63
8. די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג........ 73
א. מענשליכע און פערזענליכע רעכט........ 75
ב. בירגערליכע (פּאָליטישע) רעכט........ 77
9. די נאַציאָנאַלע פראַגע און נאַציאָנאַלע רעכט........ 81
10. נאָכוואָרט 93

די קאַפּיטלען 1, 3, 6, 8, 9 און 10 זיינען פערפאַסט פון ב. באָרוכאָוו.

PINSKI-MASSEL PRESS, INC
84 BOWERY, N. Y.
446

אין קאמפף
פאר אידישע רעכט

א בליק אין דער אידישער רעכטלאָזיגקייט
און אין דער געשיכטע פון דער אידישער
עמאַנציפּאַציאָנס בעוועגונג

אונטער דער רעדאקציע פון

ב. באָרוכאָוו

אַרויסגעגעבען פון

אידיש נאַצ. אַרבייטער פערבאַנד פון אַמעריקאַ

ניויאָרק, אויגוסט, 1916.

49 ..., Canada

LIBRARY
NOV 9 1999
UNIVERSITY OF TORONTO

פֿאָרוואָרט

די וועלט־מלחמה האָט אין זיך פֿערוויקעלט אַ גאַנצע מאַסע אָנגעוועהטאָגטע פֿראַגען, נאַציאָנאַלע, סאָציאַלע און וועלט־פּאָליטישע, וואָס האָבען שוין לאַנג געוואַרט אויף אַ געהעריגער לייזונג. ס'איז ניט אויסגעשלאָסען, אַז די גרויסע איבערקעהרענישען, וואָס מ'קאָן ערוואַרטען נאָך דער מלחמה, זאָלען ברענגען אַ טהיילווייזע אָדער אפילו אַן ענדגילטיגע לייזונג פֿאַר איינינע פֿון אָט די פֿראַגען.

צווישען די פּראָבלעמען, וואָס האָבען שוין לאַנג געדאַרפֿט געלייזט ווערען און וואָס די מלחמה האָט מיט העלישען פֿייער בעלויכטען פֿאַר דער וועלט אין זייער גאַנצען טראַגישען ערנסט, פֿערנעהמט די אידען־פֿראַגע איינעם פֿון די ערשטע פּלעצער. איינער פֿון די וויכטיגסטע מלחמה־טהעאַטערס פֿערשפּרייט זיך איבער אַ קאָלאָסאַלער טעריטאָריע, וואו אַ וויכטיגען טהייל פֿון דער בעפֿעלקערונג בילדען די אידישע מאַסען. ניין מיליאָן אידען וואוינען אין יענע געגענדען פֿון רוסלאַנד, ליטאַ, קורלאַנד, פּוילען, פּרייסען, גאַליציען, בוקאָווינא, אונגארן און טערקיי, וואָס בילדען דעם מזרח־טהעאַטער פֿון דער מלחמה. דער שווערסטער און קאַטאַסטראָפֿאַלסטער טהייל פֿונ'ם וועלט־קריעג שפּיעלט זיך פֿאַנאַנדער דירעקט אויף די פּלייצעס פֿון אידישען פֿאָלק. דער עקאָנאָמישער חורבן, די פּאָליטישע רעכטלאָזיגקייט, די מיליטערישע הפקרות, אַלץ האָט זיך פֿעראייניגט צו פֿערוואַנדלען דאָס לעבען פֿון די אידישע מאַסען אין אַן אמת'ען גהינם, פֿול מיט איבער־מענשליכע יסורים, פֿיזישע און גייסטיגע.

קיינמאָל האָט נאָך די אונגאָרמאַלע לאַגע פֿון אידישען פֿאָלק ניט בעוויזען איהר צוואַונדערטען פּנים מיט אַזאַ שרעקליכער אָפֿענקייט, ווי אין אָט די שוואַרצע יאָהרען פֿון וועלט־שרפֿה, און קיינמאָל האָט נאָך די שווידערליכע אידען־פֿראַגע ניט אָנגענומען אַזאַ אויסגעשפּראָכענעם כאַראַקטער פֿון אַ וועלט־פּראָבלעם, פֿון אַן אינטערנאַציאָנאַלען אומגליק, ווי אַצינד.

אויף די אידען פֿון די נייטראַלע לענדער, און בעזאָנדערס אויף די דריי מיליאָן אידען פֿון די פֿעראייניגטע שטאַאטען, איז איצט אויסגעפֿאַלען די

אויפגאבע ארויפצוברענגען דאס אידישע פראבלעם אויף דער טאגעס־ארד־נונג פון דער וועלט־פאליטיק און צו פערלאנגען פון דער מענשהייט, אז די אידען־פראגע זאל איין מאל פאר אלע מאל געלייזט ווערען אויפ'ן מעגליכסט ראדיקאלען אופן. די אמעריקאנער אידען האבען אויף זיך דעם גרויסען היסטארישען חוב צו זארגען דערפאר, אז דאס אידישע פאלק זאל ענדליך בעפרייט ווערען פון זיין בייזשפיעללאזער אוננארמאלער לאגע: עס מוז ענדליך געשאפען ווערען א גאראנטיע געגען דעם, וואס יערע קאטאסטראפע פון דער געשיכטע שטעלט אונזער פאלק ביים ראנד פון אונטערגאנג און וואס יעדעס מאל ווערט אונזער פאלק ערשיטערט טיעפער און געפעהרליכער, ווי אלע אנדערע פעלקער.

צו דעם צוועק מוז דאס אמעריקאנער יודענטהום קודם כל האבען א קלארעס בילד וועגען דער אידישער לאגע אין די מלחמה־לענדער. און אזוי ווי די אידען־פראגע קען אוועקגעשטעלט ווערען אויף דער פאליטישער טאגעס־ארדנונג הויפטזעכליך פון דער רעכטליכער זייט, מוז קודם כל בע־לויכטען ווערען די ר ע כ ט ל י כ ע לאגע פונ'ם אידישען פאלק אין פער־שיעדענע לענדער. דא שטויסען מיר זיך אן אויף דער פיעלזייטיגער און פערשיעדענארטיגער רעכטלאזיגקייט פון אידישען פאלק, און די ערשטע זאך, וואס מיר קענען מאהנען ביי די פעלקער פון דער ערד, איז, אז די רעכט־לאזיגקייט פון אונזער פאלק זאל אומעדום אפגעשאפט ווערען. די אידען, אלס פערזאנען, די אידען, אלס בירגער, און די אידען, אלס פאלק, מוזען אומעדום אוועקגעשטעלט ווערען אין א גלייכער רעכטליכער לאגע מיט אלע אנדערע פערזאנען, בירגר און פעלקער.

דאס קומט אונז, אלס עלעמענטארער יושר. דאס קומט אונז אלס קאמפענסאציע פאר די קרבנות, וואס מיר האבען געבראכט און וועלען נאך ברענגען בעת מלחמה און נאך איהר פאר דער מאכט און דעם גליק פון אלע לענדער. דאס קומט אונז אין די אינטערעסען פון אינזער רעטונג, פון אונזער בעפרייאונג, אין די אינטערעסען פון דער רעכטס־ארדנונג פון יענע לענדער, וואו מיר וואוינען, — דאס קומט אונז, ענדליך, אין די אינ־טערעסען פון דעם פארטשריט פון דער גאנצער מענשהייט.

די דאזיגע בראשורע בעהאנדעלט די אידען־פראגע אויסשליסליך פון איהר רעכטליכער, יורידישער זייט. ניט ווייל מיר וואלטען מבזה געווען די אנדערע זייטען פון אונזער נאציאנאלער עקזיסטענץ, ווי: די שווערע אנאמאליען פון אונזער עקאנאמישען לעבען, די קולטורעלע חלאת'ען, די עמיגראציע, דעם געזעלשאפטליכען אנטיסעמיטיזם, די היסטארישע צו־קונפטס־האפנונגען פון אידישען פאלק, אדער דעם דירעקטען חורבן, וואס די מלחמה האט אונז געבראכט. ניין, אט די אלע זייטען זיינען פאר זיך ניט ווייניגער וויכטיג, איידער די רעכטליכע זייט. נאר, ווי געזאגט, קען פאר די פעלקער היינט־צו־טאג אוועקגעשטעלט ווערען הויפטזעכליך די רעכט־ליכע זייט פון אונזער פראגע, און אין איהר מוזען מיר הויפטזעכליך קלאר ווערען.

דער אידיש־נאציאנאלער ארבייטער־פערבאנד האט בעשלאסען ארויס־צוגעבען א בראשורע, וואס זאל אין קורצע און אלגעמיינע שטריכען אנ־צייכענען די וויכטיגסטע פראגען פון דער אידישער רעכטלאזיגקייט און פון דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. ער האט מיך אינסטרואירט אזא בראש־שורע צו פערפאסען, נאר כדי די נויטיגע קאמפליצירטע ארבייט זאל גע־מאכט ווערען וואס שנעלער און וואס מעהר קאמפעטענט, האב איך, מיט דער הסכמה פון פערבאנד, צוגעצויגען צו דער ארבייט די פריינד בן גריון און א. טשעריקאווער, — דעם ערשטען, אלס ספעציאליסט אין די אנגעג־לעגענהייטען פון די באלקאן־לענדער און דער טערקיי, און דעם צווייטען, אלס ספעציאליסט אין רוסישע אנגעלעגענהייטען. חוץ דעם האט פריינד א. טשעריקאווער איבערגענומען די געשיכטליכע איבערזיכט פון דעם קאמפף פאר אידישער בירגערליכער עמאנסיפאציע אין די לענדער פון מערב־איירופא. די קאפיטלען 2 און 4 זיינען פערפאסט פון טשעריקאווער און די קאפיטלען 5 און 7 פון בן גריון. די קאפיטלען 1, 3, 6, 8, 9 און 10 פון מיר.

איך דריק אויס מיין טיעפען דאנק די פריינד בן גריון און א. טשערי־קאווער פאר זייערע ווערטהפולע בייטראגען.

נאך א בעמערקונג, און מיר זיינען פארטיג מיט דער הקדמה. דער אידיש־נאציאנאלער ארבייטער־פערבאנד האט א בעשטימטען קוק אויף דער

צוקונפט פון דער גאַנצער מענשהייט און פון'ם אידישען פאָלק: דאָס איז די סאָציאַלע און אידיש-נאַציאָנאַלע וועלט-אַנשויאונג. אָבער די דאָזיגע בראָשורע איז געשריעבען געוואָרען פאַר אַלע קלאַסען פון אידישען פאָלק מיט'ן צוועק צו געבען זיי די נויטיגע פּאָליטישע אינפאָרמאַציע. בכן האָבען מיר זיך ענטשלאָסען אין די אינפאָרמאַטיווע טהיילען פון דער בראָשורע אויסצומיידען איטליכע פּאַרטייאישע בעלייכטונג פון דעם ענין, אזוי אַז יעדער לעזער, אָהן אונטערשיעד פון פּאַרטיי, זאָל זיך קענען רוהיג בענוצען מיט די ידיעות, וואָס מיר ברענגען דאָ.

בלויז אין דעם נאָכוואָרט, וואו מיר פערבינדען די פראַגען פון אידישער עמאַנציפּאַציע מיט אַ וויטערער היסטאָרישער פּערספּעקטיווע, האָבען מיר זיך שוין ניט געקענט און ניט געטאָרט בעגעהן אָהן אונזערע סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע פּרינציפּען.*)

ב. באַרוכאָוו.

ניו יאָרק, מאַי 1916.

*) מחמת דער אייליגקייט פונ'ם ענין, פערפיהר איך דאָ ניט קיין קאַמפּף געגען דער טראַדיציאָנעלער און ניט-אויסגעהאַלטענער אָרטאָגראַפיע פונ'ם „בחור הזעצער", וועלכער האָט סיסטעמאַטיש מבטל געווען די אָרטאָגראַפיע פון מיין מאַנוסקריפּט. איך נעהם אויף זיך, אַלזאָ, די פעראַנטוואָרטליכקייט פאַר דעם אינהאַלט פון דער בראָשורע, נאָר ניט פאַר איהר אויסלעגענץ.

אין קאַמפּף פאַר אידישע רעכט

.1

רעכט און דער קאַמפּף פאַר רעכט.

די אידעען פון גערעכטיגקייט און רעכט בייטען זיך אינאיינעם מיט די פאָרמען פון דער געזעלשאַפט. ניטאָ קיין רעכט פאַר זיך, קיין „נאַטיר־ליכעס“ און „אייביגעס“ רעכט און קיין „לאָגישעס“ רעכט, וואָס זיינע וואָרצלען זאָלען ליעגען אין דער „אייביגער נאַטור פונ׳ם מענשען“. די פאָרמען פון רעכט זיינען אזוי פערשיעדענאַרטיג, ווי די פאָרמען פון מענש־ליכע אינטערעסען — ווייל איטליכס רעכט האָט דעם איינציגען צוועק צו רעגולירען די בעציהונגען פון די מענשליכע אינטערעסען און אויסצוגלייכען די קאָנפליקטען פון מענשליכע אינטערעסען.

דאָרט, וואו מענשען הארמאָנירען איינער מיט׳ן צווייטען אין זייערע אינטערעסען, ברויכט מען קיין רעכט ניט, ווייל דאָרט זיינען אַלע צופריעדען. אזוי לאַנג, ווי לופט און זונען־ליכט איז פאַר אַלעמען גענוג געווען, איז קיינעם ניט איינגעפאַלען צו פאָדערען א רעכט אויף לופט, א רעכט אויף ליכט, — די מענשליכע אינטערעסען בנוגע צו לופט און ליכט זיינען געווען הארמאָניש און ס׳איז ניט פאָרגעקומען קיין אינטערעסען־קאָנפליקטען אין דעם פּרט. היינט אָבער, ווען די קוביק־פוטען לופט אין די וואוינונגען זיינען געוואָרען אַלץ קנאַפּער און קנאַפּער פאַר די פאָלקס־מאַסען, און די זונען־ליכט ווערט אַלץ מעהר פערשטעלט פון פיעלגאָרענדיגע הייזער, פונ׳ם רויך און גאַסענשטויב, — ענטשטעהט שוין די פראַגע פון עכט אויף לופט און רעכט אויף ליכט. אזוי האָט אויך אמאָל קיין רעדע ניט געקאָנט זיין פון רעכט אויף ערד, אויף גרונד און באָדען, אזוי לאַנג ווי די מענשען האָבען נאָך ניט פערכאַפּט די ערד און ניט צוטיילט זי אין פריוואַטע נחלאות.

פון די אויביגע ביישפּיעלען זעהען מיר אָבער נאָך א צווייטע זייט פון רעכט: די פערווירקליכונג פון רעכט העגנט אָפּ פון די פאַקטישע מאַכט־פערהעלטניסען. ווער ס׳האָט מאַכט — אין פאָרם פון מזומנ׳ע געלט, — צו קריעגען גענוג פרישע לופט און ליכט, דער וועט דערגרייכען זיין רעכט אויף אָט די געגענשטאַנדען. קוים אָבער בעזיצט ער ניט די מאַכט. איז אויך זיין רעכט וועניג וואָס ווערט אָדער גאָר ניט ווערט.

לאָמיר נעהמען נאָך א וויכטיגעס רעכט, וואָס איז בעזונדערס אינטע־

רעסאַנט פאַר אונזער ענין. לויט די מאָדערנע בעגריפען האָט איטליכער מענש אַ „נאַטירליכעס און אונפערלעצליכעס" רעכט צו זיין געזיכערט מיט זיין לעבען געגען יעדען אַטענטאַט מצד אַן אַנדער מענשען. אין פלוג, וואָס קאָן זיין נאָך נאַטירליכער, לאָגישער און הייליגער פאַר אָט דעם רעכט, וועלכעס איז אַפילו פּראָקלאַמירט געוואָרען אין די עשרת הדברות העכער דריי טויזענד יאָהר צוריק „לא תרצח"? די געשיכטע און די געגענוואַרט בעווייזען אָבער, אז דאָס הייליגע רעכט פון פערזענליכער אונבעריהרליכקייט הענגט לחלוטין אָפּ פון די אינטערעסען־קאָנפליקטען און פון די מאַכט־פערהעלטניסען.

געוועזען צייטען, און געדויערט האָבען זיי פיעלע טויזענטער יאָהרען נאָכאַנאַנד, ווען דאָס מענשליכע לעבען איז געלעגען אין רשות פון די געטער אָדער פון די הערשער. לויט'ן וואונש פון די געטער האָט מען זיי געמוזט ברענגען מענשליכע קרבנות. אויפ'ן קאַפּריז פון אַ געקרוינטען מענשען האָבען טויזענטער אַנדערע מענשען געמעגט פערניכטעט ווערען אין איין מינוט אָהן אַ פאַרוואָס. רייכע פּריצים פלעגען מיט'ן פלייש פון זייערע קנעכט האָדעווען זייערע געליעבטע הויז־חיות. היינט וואָלטען מיר געוואָרען אויפגעבראַכט: ס'אַראַ שרעקליכע רעכטלאָזיגקייט, ס'אַראַ באַרבאַריזם! נאָר אין יענע צייטען איז קיינעם ניט איינגעפאַלען צו זעהן אין דעם אַ פערברעכען געגען רעכט. פּשוט דערפאַר, ווייל דעמאָלט האָט נאָר דער הערשער געמעגט האָבען אַנערקענטע אינטערעסען און דאָס לעבען פון זיינע שקלאַפען איז בעטראַכט געוואָרען אַלס זיין אינטערעס, און ניט אַלס זייער אינטערעס. די שקלאַפען אַליין האָבען געוואוסט, אַז אַזוי דאַרף עס זיין, זיי האָבען ניט פּראָטעסטירט געגען דעם.

ערשט דעמאָלט, ווען יעדע פּערזאָן איז קלאָר געוואָרען, אַז איהר לעבען איז איהר פּערזענליכער אינטערעס און ניט יענעמס, ניט דער געטשקעס און ניט דעם הערשערס, האָט געקאָנט ענטשטעהן די מצוה „לא תרצח" און דאָס רעכט אויף אונפערלעצליכקייט פון פּערזאָן. און זעהען מיר דען ניט, אַז אַפילו היינטיגע צייטען, קוים דערוועקט זיך אין דער רעגיערונג דער אינטערעס צו שאַפען זיך מיט'ן לעבען פון איהרע אונטערטאַנען, ווערט תיכף אָפּגעשאַפט דאָס רעכט אויף לעבען און מענשען ווערען געשיקט פערניכטען איינער דעם צווייטען? אין צייט פון מלחמה, פון גאַסען־אונרוהען, פון רעוואָלוציעס וועגט איבער דער אינטערעס פון שטאַאט די אינטערעסען פון יחיד, און עס ווערט אָפּגעשאַפט דאָס „נאַטירליכסטע, דאָס הייליגסטע" פון אַלע רעכט.

האָבען מיר, אַלזאָ, די פאָלגענדע אויספיהרונג בכה רעכט און רעכט־לאָזיגקייט:

א. דאָס רעכט איז אַזאַ געזעלשאַפטליכער אינסטיטוט און אַזאַ פאָרם פון בעוואוסטזיין, וועלכע האָבען דעם צוועק צו רעגולירען די קאָנפליקטען צווישען מענשליכע אינטערעסען.

ב. די פאָרמען פון רעכט זיינען אָפּהענגיג פון די פאָרמען, אין וועלכע די מענשליכע אינטערעסען קאָנען זיך צוזאַמענשטויסען. די פאָרמען און אידעען פון רעכט ענדערען זיך און ענטוויקלען זיך צוזאַמען מיט דער ענטוויקלונג פון די מענשליכע אינטערעסען און פון די געזעלשאַפטס־פאָרמען.

ג. די פערווירקליכונג פון איטליכען רעכט הענגט אָפּ פון דער מאכט, וועלכע ס׳בעזיצען די פעראינטערעסירטע צדדים.

ד. דאָס רעכט ווערט פערווירקליכט ניט דורך זיך אַליין, נאָר דורך אַ קאַמפּף פון אינטערעסען און פון געזעלשאַפטליכע כחות, דורך דעם קאַמפּף פאַר רעכט. און די מעטאָדען פונ׳ם קאַמפּף פאַר רעכט ענטוויקלען זיך צוזאַמען מיט דער ענטוויקלונג פון די געזעלשאַפטליכע און פּאָליטישע פאָרמען.

פאַראַן נאָך היינט צו טאָג אַזוינע לענדער, וואו ס׳עקזיסטירט בכלל ניט קיין בעגריף פון מענשען־רעכט, ד. ה. פון רעכט, וואָס געהערען דעם מענשען, אַלס אַזעלכען, און טאָרען ניט פערלעצט ווערען. אַזוינע לענדער און שטאַאַטען, וואָס ווערען געוועהנליך גערופען „באַרבאַריש“, ווערען רע־גיערט פון אַ געטליכען רעכט, פון אַ רעליגיעזען רעכט, פון אַ געוואוינהייטס־רעכט אָדער פונ׳ם קאַפּריז פון די הערשער, נאָר קיין מענש פערמאָגט דאָרט ניט קיין שום געזעצליך־גאַראַנטירטע רעכט. אין אַזוינע לענדער עקזיס־טירען, פערקעהרט, פּריווילעגיעס, בעזונדערע הנחות פאַר געוויסע קלאַסען פון דער בעפעלקערונג, נאָר ס׳איז ניטאָ קיין שום בעגריף פון גלייכהייט פאַר׳ן געזעץ. אַזוינע לענדער זיינען, צום ביישפּיעל, אַביסיניען און מאַראָקאָ.

דאָרט, אויב אַ מענש מעג זיך פריי בעוועגען און קאָן זיך פיהלען מעהר־ווענינער זיכער מיט זיין לעבען און אייגענטום, ווערט דאָס בעטראַכט ניט פאַר זיין אונבעריהרליכעס רעכט, וואָס געהערט צו איהם. אַלס מענשען און אַלס בירגער, נאָר פאַר אַ פּריווילעגיע, וואָס די געטליכע אָדער קייזער־ליכע מאַכט האָט איהם געגעבען צום אונטערשיעד פון אַנדערע מענשען.

אין אזוינע לענדער קאן מען ניט רעדען וועגען רעכטס־בעשרענקונגען, נאר בלויז וועגען פערפאלגונגען און אויסנאהמס־געזעצען. ס'קאן לייכט טרעפען, אז אין אזא לאנד זאלען דוקא די אידען קריגען געוויסע פריווילעגיעס אקעגען אנדערע גרופען פון דער בעפעלקערונג. נאר על פי רוב ווערען דארט די אידען אונטערגעווארפען די ערגסטע פערפאלגונגען און גזירות.

דאס איז געווען דער יסוד פון דער רעכטליכער לאגע פון די אידען אין מיטעלאלטער. פיעלע פון די מענשליכע רעכט, וואס מיר בעטראכטען לעת עתה אלס עפעס זעלבסטפערשטענדליכעס, ווי צ. ב., דאס רעכט אויף לעבען, איז אין מיטעלאלטער בעטראכט געווארען גאר אלס פריווילעגיע, און ווער ס'האט ניט געהאט די פריווילעגיע, יענעמס לעבען איז געווען הפקר לויט'ן דין. ווען די אידען פלעגען קומען אין א לאנד, פלעגען זיי זיך אויסווירקען פון דעם קעניג אדער פירסט א פריווילעגיע, וואו ס'איז בפירוש געזאגט געווארען, צווישען אנדערע זאכען, אז פאר דער ערמארדונג פון א אידען קומט א געוויסע מאס שטראף. די מענשען זיינען ניט געווען גלייך פאר'ן געזעץ, און זייער לעבען פלעגט זיך אויך אפשאצען ניט גלייך. פאר ערמארדען א פראסטען פויער האט געקומט א קליינע שטראף, פאר ערמארדען א פריץ איז אוועקגעלעגט געווארען א גרויזאמע שטראף. איז דאס, פערשטעהט זיך, בעטראכט געווארען פאר א גרויסער פריווילעגיע, ווען, צ. ב., די פוילישע הערשער האבען זיך פערפליכטעט פאר די אידען, אז דער מערדער פון א אידען וועט קריגען דיזעלבינע שטראף, ווי דער מער־דער פון אן אדעליגען.

נאר דאס אלגעמיינע בילד פונ'ם אידישען לעבען אין מיטעלאלטער איז א בילד פון שטענדיגע פערפאלגונגען און גזירות. על פי רוב זיינען זיי געווען רעכטלאז אין פולען זינען פון ווארט, און די גאנצע האפנונג איז געווען אויף די פריווילעגירטע הערשער פון די אומות העולם, טאמער וועלען זיי געפינען פאר נויטיג איינצושטעלען זיך פאר'ן אידען. די אינטערעסען פון די אידען האבען ניט עקזיסטירט פאר'ן געזעץ, און זיי זיינען בעהאנ־דעלט געווארען ווי דאס אייגענטום פון דעם קעניג. די פינאנציעלע אינ־טערעסען פונ'ם קעניג זיינען געווען יענע מאכט, וואס האט דעם אידען געשיצט, דער וויכטיגסטער און אפטמאל דער איינציגער קוואל פון אידישע רעכט.

ווי געזאגט, הערשט נאך היינט־צו־טאג אזא צושטאנד אין מאראקא און אין אביסיניען. די דארטיגע אידען זיינען אבסאלוט רעכטלאז. כמעט דאסזעלביגע אויך אין אראביען און פערזיען.

נאר די פארמען פון די מענשליכע רעכט האבען זיך ענטוויקעלט צו־

זאַמען מיט דער בירגערליכער געזעלשאַפט און דורך דעם האָט זיך אויך געמוזט ענדערען די רעכטליכע לאַגע פון די אידען. אין דער נייער צייט האָבען זיך נייע רעכט־פּרינציפּען דורכגעשלאָגען אַ וועג אין דער געזעצ־געבונג פון אייראָפּא און אַמעריקא, און צוזאַמען מיט זיי האָט געמוזט פריהער אָדער שפּעטער קומען אויך די ענדערונג אין דער רעכטליכער לאַגע פון די אידען.

אויב דער רעכטליכער יסוד פונ׳ם מיטעלאַלטער איז בעשטאַנען אין פּריווילעגיעס און הנחות, האָט די מאָדערנע רעכטס־אָרדנונג פּראָקלאַמירט אַלס איהר יסוד די גלייכהייט פון אַלע מענשען און ספּעציעל פון אַלע בירגער פאַר דעם געזעץ פון לאַנד. זינט די אַמעריקאַנער „דעקלאַריישאָן אָוו אינ־דעפּענדענס“ און די פראַנצויזישע „דעקלאַראַציע פון די רעכט פונ׳ם מענשען און בירגער“ האָבען אָנגעקינדיגט אָט דעם נייעם פּרינציפּ, איז די רעכטלאָזע לאַגע פון די אידען געקומען אין ווידערשפּרוך מיט די נייע בירגערליכע אינטערעסען און מאַכט־פערהעלטניסען אינ׳ם שטאַאַט, און ס׳איז דערפון ענטשטאַנען ד ע ר ק אַ מ פּ ף פ אַ ר א י ד י ש ע ר ע כ ט.

אידען און ניט־אידען האָבען זיך בעטייליגט אין דעם קאַמפּף, און ניט נאָר זיינען געשטאַנען אידען, פאָדערענדיג זייער רעכט, געגען די אויסער־ליכע כחות פון דער רעאַקציע, נאָר שטענדיג איז אויך געווען אַ טייל ניט־אידען, וואָס האָבען געשטיצט דעם אידישען קאַמפּף, און אַ טייל אידען, פון דער אַנדער זייט, וואָס שטערען מיט אַלע כחות דעם אידישען קאַמפּף פאַר רעכט.

היות אַז רעכט ווערט פערווירקליכט דורך מאַכט, הייסט דאָס אַז ר ע כ ט־ל אָ ז י ג ק י י ט ב ע ד י י ט מ אַ כ ט ל אָ ז י ג ק י י ט. אין מיטעלאַלטער זיינען די אידען געווען אַבסאָלוט מאַכטלאָז, האָבען ניט געהאַט קיין דירעקטען איינפלוס אויף די געזעלשאַפטליכע כחות, און אין זייער קאַמפּף פאַר די אָדער אַנדערע פּריווילעגיעס, געגען די אָדער אַנדערע גזירות, האָבען זיך די אידען ניט געקאָנט בענוצען מיט קיין שום אַנדער מיטעל, חוץ שתדלנות ביי די מעכטיגע פון דער ערד. אין דער נייער צייט האָבען זיך געמוזט ענדערען אויך די מעטאָדען פון אידישען קאַמפּף פאַר רעכט. דעם פּלאַץ פון שתדלנות האָט געמוזט פערנעהמען דער פּאָליטישער קאַמפּף, וועלכער בענוצט דעם דירעקטען איינפלוס פון די אידען אויף די אינטערעסען פון די פערשיעדענע קלאַסען אין דער געזעלשאַפט.

דער ערשטער און נאָהענטסטער צוועק פונ׳ם אידישען רעכטס־קאַמפּף איז געווען די ב י ר ג ע ר ל י כ ע ע מ אַ נ צ י פּ אַ צ י ע, ד. ה. די דער־גרייכונג פון גלייכע פּערזענליכע און בירגערליכע רעכט. דער צוועק פונ׳ם

קאַמפּף איז אַלזאָ געווען, אז דער אַלגעמיינער גרויסער פּרינציפּ פון דעם היינטיגען רעכט, — די גלייכהייט פון אַלע בירגער פאַר דעם געזעץ, — זאָל אויך אָנגעווענדעט ווערען צו די אידען, עס זאָלען אָפּגעשאַפט ווערען אַלע רעשטען פון דער אַמאָליגער רעכטלאָזיגקייט, ד. ה. די אויסנאַהמס־געזעצען געגען אידען.

און נאָך דעם, ווי די אידען האָבען אין זייער שטרעבען צו ליכט און פרייהייט שוין גובר געווען די אויסערליכע און אינערליכע מניעות, ווען די אידען האָבען שוין געקראָגען צוגעזאָגט פולע רעכט, — ערשט דאַן הויבט זיך אָן אַ נייע סדרה פון קאַמפּף פאַר רעכט. שטיק נאָך שטיק קומט אויס אַרויסצורייסען ביי די הערשער די פערווירקליכונג פון דער צוגעזאָגטער גלייכבערעכטיגונג; און ווי אָפט טרעפט עס, אַז דער צוזאָג ווערט בטול ומבוטל, און די אידען פערבלייבען פאַריער! און טאָמער זיינען שוין אַלע רעכטס־בעשרענקונגען אָפּגעשאַפט געוואָרען אין געזעץ, איז דערמיט נאָך אויך דער קאַמפּף ווייט־ווייט ניט פערענדיגט. דאָ דאַרף מען ערשט זאָרגען, אז דאָס געזעץ זאָל ווירקליך אָפּגעהיט ווערען, זאָל ניט אויסגעטייטשט ווערען געגען די אידישע רעכט, ס׳זאָלען ניט אריינגעבראַכט ווערען נייע געפעהרליכע דריידלעך און אינטערפּרעטאַציעס.

לאָמיר זשע זיך בעקענען מיט דער ערשטער גרויסער סטאַדיע פון אָט דעם שווערען היסטאָרישען פּראָצעס — מיט דער געשיכטע פונ׳ם קאַמפּף פאַר בירגערליכער עמאַנסיפּאַציע.

.2

די געשיכטע פון אידישער עמאַנסיפּאַציע אין מערב־אייראָפּאַ.

די געשיכטע ווייסט ניט פון קיינע צופאַלען. עס איז ניט געווען אַ צופאַל, וואָס דוקא פונ׳ם סוף 18טען יאָהרהונדערט האָט זיך פּלוצלונג פאַר דער וועלט און זאָגאר פאַר אידען זעלבסט אויפגעהויבען אַן עקשנות׳דיג אוועקגעשטעלט די פראַגע וועגען אידישער עמאַנסיפּאַציע. צוויי טויזענד יאָהר כמעט זיינען אידען אין אַלע לענדער און מלוכות געווען רעכטלאָז, אומעטום און שטענדיג ג׳רודפ׳ט, און קיינמאָל ביז דער דאָזיגער צייט איז ניט געמאַכט געוואָרען קיין פערזוך צו בעפרייען די אידען און געבען זיי גלייכבערעכטיגונג.

דער געדאַנק פון בירגערליכער אידישער עמאַנסיפּאַציע איז אויסגע־וואַקסען צוזאַמען מיט דעם מאָדערנעם רעכטליכען שטאַאט און מיט דער

מאָדערנער קאַפּיטאַליסטישער אָרדנונג. עס איז אַ נאַטירליכע נויטיגע פּער־בינדונג צווישען דער אַלגעמיינע רפּאָליטישער פרייהייט און דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. אין דער אַלטער פעאָדאַל־מאָנאַרכיסטישער אָרדנונג, וואו איטליכעס רעכט האָט באַזירט אויף פּריווילעגיעס, איז ניט געווען קיין פּלאַץ פאַר דער אידעע פון גלייכבערעכטיגונג.

דאָס אַלטע טראַדיציאָנעלע יודענטום פון „געטאָ" האָט ניט געפיהלט קיין בעדערפניש אין בירגערליכער און פּאָליטישער עמאַנסיפּאַציע, נאָר בלויז אין פּריווילעגיעס, הנחות, אין אַ פרייער זעלבסט־פערוואַלטונג פון דער קהלה וכדומה. און דאָס אַלטע יודענטום איז אַפילו נאָך אין 19טען יאָהר־הונדערט ערטערווייז אַליין אַרויסגעטראָטען ג ע ג ע ן גלייכבערעכטיגונג, פאַר וועלכער עס האָט געדאַרפט בעצאָהלען מיט אויפגעבען די טראַדיציאָנעלע יסודות פון זיין לעבען.

ביז'ן סוף 18טען יאָהרהונדערט האָבען אידען, אַלס אַן אייגענאַרטיגער סאָציאַל־עקאָנאָמישער און נאַציאָנאַל־קולטורעלער קבוץ, געבילדעט אַ זעלבסטשטענדיגען געזעלשאַפטליכען אָרגאַניזם. די נייע קאַפּיטאַליסטישע ענטוויקלונג איז אַריינגעדרונגען הינטער די ווענד פון „געטאָ" און האָט קודם כל בעריהרט די אינטערעסען פון די העכערע און טיילווייז מיטעלע קלאַסען פון דער אידישער בעפעלקערונג. די דאָזיגע עלעמענטען און דערנאָך דער גאַנצער אידישען קבוץ, אויף וויפיעל ער האָט געמוזט זיך צופּאַסען צו די נייע סאָציאַלע אומשטענדען, האָבען דערפיהלט אַ נייע שאַרפע בעדערפניש אין בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג.

דער מאָדערנער בעפרייטער רעכטליכער שטאַאט מיט רעכטלאָזע, גע־בונדענע און גע'רודפ'טע אידען, איז געווען אַ לאָגישער ווידערשפּרוך, אַ סאָציאַלער אַבסורד, אַן עקאָנאָמישע שטערונג. און די, וועלכע טרעטען אין דער געשיכטע אַרויס אַלס קעמפער פאַר דעם ב ע פ ר י י ט ע ן ש ט א א ט, טרעטען אויך אַרויס, אויס פּרינציפּ, אַלס קעמפער פאַר א י ד י ש ע ר ע מ א נ ס י פּ א צ י ע. די בעסטע רעוואָלוציאָנערע און דעמאָקראַטישע כחות פון אייראָפּאַ האָבען געפיהרט אַ קאַמף פאַר אידישע רעכט, אַרויס־געהענדיג בלויז פון די אַבסטראַקטע פרייהייטס־פּרינציפּען און ניט פון אַ ספּעציעלער סימפּאַטיע צו אידען אָדער פון אינטערעס צו אַ פעסטען נאַר־מאַל'ען אידישען קיום. דער בעוואוסטער קעמפער פון דער גרויסער פראַנ־צויזישער רעוואָלוציע, ר אָ ב ע ס פּ י ע ר, האָט די דאָזיגע שטעלונג אויס־געדריקט אין דער פראַנצויזישער „נאַציאָנאַלער פערזאַמלונג": „איך רעכען, האָט ער געזאָגט, אז מען טאָר ביי קיין אינדיווידוּ ניט אוועקנעהמען יענע הייליגע רעכט, וועלכע דער נאָמען מ ע נ ש גיט אידם. ד י א י ד ע ן־

פראגע איז אן אלגעמיינע פראגע, מען דארף זי לעזען אין פרינציפ".

אידישע גלייכבערעכטיגונג אלס א פריוהייטס־פרינציפ, אלס א דעמאקראטישער פאסטולאט, איז צום ערשטען מאל דורכגעפיהרט געווארען אין אמעריקא, אין די פעראייניגטע שטאאטען, וואו די „דעקלאראציע פון אונאבהענגיגקייט" פון יאהר 1776 האט פראקלאמירט, אז „קיין מענש קען ניט בערויבט ווערען פון זיינע בירגערליכע רעכט און טאר ניט ווערען אונטערדריקט פאר זיינע רעליגיעזע איבערצייגונגען". דאס איז געווען דער איינציגער פאל, ווען אידען זיינען עמאנסיפירט געווען נאר אויפ'ן סמך פונ'ם רייגעם דעמאקראטישען פרינציפ אהן קיין שום ספעציעלע אנשטרענגונג. אומעטום אבער אין אייראפא — אין דער פראנצויזישער „דעקלאראציע פון רעכט", ווי אויך אין די גרונד־בעשטימונגען פון אנדערע אייראפעאישע קאנסטיטוציעס — זיינען די דעמאקראטישע פרינציפען ערשט נאך א לאנגען און ביטערען קאמפף פערוואנדעלט געווארען פון אבסטראקטע שטומע דעקלאראציעס אין פראקטישע נארמען פון אידישער גלייכבערעכטיגט און דורכגעפיהרט געווארען אין לעבען.

די עמאנסיפאציע האט זיך ניט גלאט אראבגעגליטשט פון די הענד פון די רעגיערונגען אדער אפילו פון די רעוואלוציאנערע אינסטיטוציעס, אלס א מתנה פאר אידען. די רעאקציאנערע כחות אין דער מלוכה, וועלכע האבען בכלל געשטרעבט צו פערשטאפען דעם קוואל פון נייע געדאנקען און פאליטישע רעפארמען, זיינען בעזונדערס שארף און ענטשלאסען ארויסגעטראטען געגען דעם אפשאפען פון אידישע רעכטלאזיגקייט. די אידישע רעכטלאזיגקייט איז פאר זיי געווען דער סימבאל פון דער טייערער אלטער פעאדאלער ארדנונג. און די געגנער פון דער אלטער שטאאטס־ארדנונג, דאס הייסט די נייע פראגרעסיווע אייראפא, האבען געמוזט קעמפפען פאר דער אידישער עמאנסיפאציע.

אבער עס וואלט געווען א טעות צו מיינען, אז אידען האבען מיט צונויפגעלעגטע הענד שטיל געווארט אויף דער מתנה און האבען אליין גאר ניט געטהאן. ווי געזאגט, איז בלויז אין די פעראייניגטע שטאאטען פון אמעריקא די „מתנה" געקומען אהן קאמף. אין אלע אנדערע לענדער כמעט האבען אידען א טיכטיגען אנטייל גענומען אין דעם קאמף און זיינען ניט זעלטען געשטאנען הינטער יענע „חסידי אומות העולם", וועלכע האבען אין די פארלאמענטען און אין דער פרעסע געשטורעמט אויס דעמאקראטישע מאטיוען פאר אידישער עמאנסיפאציע.

די אידישע אנפיהרער פונ'ם קאמף פאר רעכט פלעגען די ערשטע צייט

אָנקומען צו די מיטעלאַלטערליכע מיטלען פון שתדלנות, אָדער זיי פלעגען זיך מיהען צו בעווייזען מיט פּאַטריאָטישע קרבנות, אַז זיי פערדיענען גלייכ־בערעכטיגונג. נאָר מיט דער צייט האָבען זיי געקראָגען מעהר מוט און האָבען אָנגעווענדט מאָדערנע פּאָליטישע מיטלען: פּאמפלעטען, פּעטיציעס, פּראָטעסט־פערזאמלונג און תביעות צו אינטערנאַציאָנאַלע פּאָליטישע קאָנ־פערענצען.

אָבער חוץ די דאָזיגע דירעקטע פּאָליטישע מיטלען אויסציקעמפען רעכט און חוץ די אָפט בענוצטע מיטלען אויסצובעטען ביי די רעגירונגען איינציגע קאטעגאָריעס רעכט און הנחות, האָט די אידישע געזעלשאַפט א י נ ד י ר ע ק ט געשאַפען דעם שטאַרקסטען און ווירקזאמסטער ארגומענט פאר אידישער גלייכבערעכטיגונג. אידען, וועלכע זיינען אין „געטאָ“ געווען פריי פון מילי־טער־דינסט, האָבען יעצט אויף זיך גערן גענומען די מיליטער־פּליכט. אידען, וועלכע האָבען אין דער גאנצער צייט פון גלות ניט געוואוסט פון אלטיוועֿן אנטייל אין די אייראָפּעאישע מלחמות, זיינען יעצט פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציע אָן אריינגעטראָטען אין די קריעגס־ארמעען, האָבען מיט נאַפּאָ־לעאָנען דורכגעמאַכט זיין ריעזיגען סטראַטעגישען מארש און פון דאַן אָן געוואָרען א טייל פון אלע אייראָפּעאישע ארמעען. אידען, וועלכע זיינען צוויי טויזענד יאָהר געשטאַנען וזייט און פרעמד פון דעם אלגעמיינעם פּאָליטישען לעבען פון אייראָפּא, האָבען יעצט גענומען א טיכטיגען אנטייל אין אלע אייראָפּעאישע רעוואָלוציעס און פרייהייטס אגיטאַציע. אידען האָ־בען ניט נאָר זייער בלוט מקריב געווען, נאָר זיי זיינען פאר עמאַנסיפּאציע געווען גרייט צו צאָהלען מיט'ן גרעסטען פּרייז, וואָס א פאָלק קען צאָהלען — מיט דער נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ר א י נ ד י וו י ד ו אַ ל י ט ע ט, מיט אָפּ־ווישען די גייסטיגע פיזיאָנאָמיע פון דעם עלטסטען היסטאָרישען פאָלק. די אידעאָלאָגיע פון די אידישע עמאַנסיפּאציאָנס־קעמפּסער האָט געטראָגען א שאַרף אויסגעשפּראָכענעם א ו ט י ל י ט אַ ר י ש ע ן כאַראקטער, און זיי האָ־בען זיך פון גאַנצען הארצען געריסען צו בעצאָהלען מיט פאָלקאָמער אסימי־לאַציע פאר די גלייכע רעכט. דאָס האָבען פון זיי געפאָדערט ניט נאָר די שונאים און די רעגירונגען, נאָר נאָך מעהר די „חסידי אומות העולם“, די פריינד זייערע.

אויף דער היסטאָרישער זיצונג פון דער פראנצויזישער „נאַציאָנאַלער פערזאמלונג“, אין דעצעמבער 1789, האָט איינער פון די אָנגעזעהענסטע רעוואָלוציאָנערע טהוער, דער אידען־פריינד ק ל ע ר מ אָ ן ־ ט אָ נ ע ר, וועל־כער האָט געפאָדערט עמאנסיפּאציע פאר אידען, אזוי פאָרמולירט די פאָדע־רונג פ ו ן די אידען צו דער וועלט, אָבער אויך די פאָדערונג פון דער וועלט

צו די אידען: „אידען אַלס אַ נאַציע דאַרפען מיר אָפּזאָגען אין אַלצדינג, אידען אָבער אַלס מענשען דאַרפען מיר געבען אַלעס... ווייל עס קאָן ניט זיין קיין נאַציע אין אַ נאַציע“. און אידען זיינען געווען העכסט צופרידען מיט דער דאָזיגער פאָרמולירונג. שפּעטער האָט אויך נאַפּאָלעאָן געפאָדערט אין יאָהר 1807 פון׳ם „סנהדרין“, וואָס ער האָט געהייסען צונויפרופען, אַז די אידישע פאָרשטעהער זאָלען זיך אָפען אָפּזאָגען פון זייער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט און דערפאַר בעקומען זיי דאָס רעכט צו רעכענען זיך פאַר פראַנצויזישע בירגער — און די אידישע פאָרשטעהער האָבען מיט בעגייסטערונג געפאָלגט נאַפּאָלעאָן׳ס וואונש. דאָס זעלבע איז געווען אין די פּאַרלאַמענטען פון אַלע לענדער, ווען די אידען־פראַגע איז געשטעלט געוואָרען. די אידישע בורזשואַזיע האָט די גאַנצע אידישע עקזיסטענץ אָנגעהאַנגען אויסשליסליך אויפ׳ן רעליגיעזען מאָמענט, און די אידישע רעליגיע האָט מען אויך רעפאָרמירט און פאַרשלייערט אין סינאַגאָגאַל־קירכישע שלייערען, אַרויסגענומען פון איהר די אַלטע צאַפּעלדיגע אידישע נשמה.

דאָס אייראָפּעאישע אידענטום האָט אונטער יעדען פּרייז געזוכט אַ פאָטערלאַנד צו בעקומען, און די עמאַנסיפּאַציע איז געווען דער אַריינטריטס־בילעט אינ׳ם פאָטערלאַנד. דער פּרייז פון דער איינטריטס־קאַרטע איז געווען: אַסימילאַציע. דער איד גבריאל ריסער, איינער פון די ענערגישסטע קעמפּפער פאַר אידישער עמאַנסיפּאַציע אין דייטשלאַנד, האָט אָפען געשריבען: „מיר ווילען געהערען צו דעם דייטשען פאָטערלאַנד“; „אַלעס וואָס קלינגט דייטשיש פילט אַן אונזער נשמה מיט בעגייסטערונג“. דער בעוואוסטער בערנע האָט דעם געפיהל אויסגעדריקט אין פאָלגענדע כאַראַקטעריסטישע ווערטער: „דוקא ווייל איך אַלס אַ איד בין געבוירען געוואָרען אַ שקלאַף — קען איך די פרייהייט שעצען מעהר פון אייך. דוקא ווייל איך בין ניט געבוירען געוואָרען אין קיין פאָטערלאַנד — שטרעב איך צו אַ פאָטערלאַנד פייערדיגער פאַר אייך“. ווען אין אָנהויב פון די 40ער יאָהרען האָט דער פּרייסישער קייזער געפּלאַנעוועט אָפּנעהמען ביי אידען דאָס רעכט צו דינען אין דער אַרמעע, האָט זיך צווישען די דייטשע אידען אויפגעהויבען אַ שטורם פון פּאַטריאָטישע פּראָטעסטען. לודוויג פיליפּזאָן, דער בעוואוסטער אידישער געלערנטער און כלל־טוער, האָט אָרגאַניזירט אַ פּעטיציע צום קייזער, אונטערגעשריבען פון 84 אידישע געמיינדעס, וועלכע לויטעט: „מיר וואָלטען אויפגעהערט צו זיין אמת׳ע פּרייסען, אויב מען וואָלט אונז פערוועהרט צו ערפילען די הייליגסטע פליכט אנטייל צו נעהמען אין דער אַרמעע“. די איטאַליענישע אידען האָבען דעם

פּאַטריאָטישען געפיהל, מיט וועלכען זיי האָבען געצאָהלט פאַר עמאַנסיפּאַציע, אויסגעדריקט נאָך אָפּענער: אין יאָהר 1870 האָט די אידישע קהלה אין רוים בעגריסט דעם איטאַליענישען קיניג וויקטאָר־עמאַנואל, בשעת דער לעצטער האָט איינגענומען רוים און געגעבען די דאָרטיגע אידען גלייכ־בערעכטיגונג, מיט אַן אַדרעס, וואָס פאַנגט זיך אָן בזה הלשון: „מיר זאָגען אַרויס יעצט צום לעצטען מאָל דעם נאָמען איד. אין דעם מאָמענט, ווען מיר געהען אַריבער צו דעם היילינגען צושטאַנד פון בירגערליכער גלייכהייט — איז דאָס דער חוב פון אונזער דאַנקבאַרקייט צום פאָטערלאַנד“.

בעהאַנדלענדיג די פראַגע טאָר מען דערביי ניט פערלירען די היסטאָרישע פּערספּעקטיווע און ניט מעסטען מיט אונזערע מאָדערנע בעגריפען די געפיהלען און האַנדלונגען פון יענער צייט. עמאַנסיפּאַציע איז געווען דער נויטיגסטער אינטערעס פון דער אידישער עקזיסטענץ, און ביי יענע היסטאָרישע אומשטענדען האָבען אַפילו די בעסטע און שטאָלצסטע פרייהייטס־קעמפּער ניט געקאָנט רעדען קיין אַנדער שפּראַך, ווי דער לשון פון יענער עפּאָכע.

אין פראַנקרייך אין דער צייט פון דער רעוואָלוציע האָבען געאַרבייט פאַר אידישער עמאַנסיפּאַציע בער־יצחק־בער און סערף־בער, די אָנגעזעהענסטע פאָרשטעהער פון די פראַנצויזישע אידען; פריהער דורך שתדלנות, דורך „דיפּלאָמאַטישע“ אונטערהאַנדלונגען; נאָכהער, מיט'ן וואוקס פון דער רעוואָלוציע — דורך פּעטיציעס און דעפּוטאַציעס און דורך אָרגאַניזירען די ניט־אידישע געזעלשאַפטליכע מיינונג. אין דייטשלאַנד האָט געאַרבייט פאַר עמאַנסיפּאַציע מיט פיעל שטילערע וועגען מענדעלסאָהן'ס תלמיד דוד פרידלענדער. שפּעטער, ווען אין די 30ער און 40ער יאָהרען איז דער רעוואָלוציאָנערער גייסט ווידער שטאַרקער געוואָרען אין איירָאָפּאַ, איז אויפ'ן אָרט פון שטילע שתדלנים און אַפּאָלאָגעטען אויסגעוואַקסען אַ טיפּ פון אַן ענערגישען קעמפּפער פאַר אידישע רעכט. די שעהנסטע פערטרעטער פון אָט דעם טיפּ זיינען: גבריאל ריססער, אין דייטשלאַנד, וועלכער האָט געגרינדעט צו דעם צוועק אַ ספּעציעלע צייטונג, „דער יודע“; שפּעטער איז ריססער געוואָרען דער וויצע־פּרעזידענט פונ'ם נאַציאָנאַל־דייטשען פּאַרלאַמענט אין פראַנקפורט (1848 יאָהר); דער גע־לערנטער און פּובליציסט לודוויג פיליפּזאָן; דער רעוואָלוציאָנערער יאַקאָבי; דער עסטרייכישער רעוואָלוציאָנער איגנאַץ קוראַנדאַ, וועלכער האָט אין עסטרייך געשפּיעלט אַן עהנליכע ראָלע, ווי אַלעקסאַנדער הערצען אין רוסלאַנד, און האָט אַרויסגעגעבען אין אויסלאַנד

א ניט-לעגאַלע צייטשריפט „גרענצבאָטען“. אין ענגלאַנד האָט אונגעפעהר צו יענער צייט געפיהרט א קאמף פאַר אידישע רעכט פ. גאָלדסמיט אויף גאָר א נייעם — „ענגלישען“, פאַרלאַמענטאַרישען שטייגער.

די אידישע טוער פלעגען זיך ניט זעלטען ווענדען נאָך הילף צו אינטערנאַציאָנאַלע דיפּלאָמאַטישע אינסטיטוציעס, ווען היימישע שתדלנות פלעגט ניט העלפען. זיי האָבען אָנגעקלאַפּט אין די טהירען פון אייראָפּעאישע קאָנגרעסען און קאָנפערענצען. אויף דעם ראַטשטאַדטער קאָנגרעס אין 1798, אויף דער רעגענסבורגער קאָנפערענץ פון די דייטשע מלוכות אין יאָהר 1801 פּרובען אידען זוכען דורך פּעטיציעס אויפצוהייבען די פראַגע פון זייער עמאַנסיפּאַציע. א דאַנק דער אידישער בעמיהונג איז די אידען-פראַגע בעהאַנדעלט געוואָרען אויף דעם וויענער קאָנגרעס אין יאָהר 1815 און מיט פיעלע יאָהרען שפּעטער אין 1878 אויפ'ן בערלינער קאָנגרעס.

אין זייער קאַמף האָבען די אידען פיעל שטיצע געקראָגען פון ניט-אידישע גדולים און פּאָליטיקער. אין פראַנקרייך, למשל, אין צייט פון דער רעוואָלוציע — דער „רויטער פּאַטער“ גרעגואַר, דער פרייהייטס-קעמפער דאָם, דער בעוואוסטער מיראַבאָ, טיילווייז ראָבעספּיער. אויפ'ן וויענער קאָנגרעס האָט פאַר זיי זיך משתדל געווען ווילהעלם הומבאָלט. אין ענגלאַנד אין די 30טע און 40טע יאָהרען — מאַקאָלעי, אָ'קאָנעל, שפּעטער גלאַדסטאָן.

די אידישע עמאַנסיפּאַציע האָט איבערגעלעבט צוזאַמען מיט דער אייראָפּעאישער געזעלשאַפט אַלע פּעריאָדען פון פּאָליטישער אויפלעבונג און רעאַקציע. די ענטוויקלונג פון דער בירגערליכער עמאַנסיפּאַציע קען אין אַלגעמיין איינגעטיילט ווערען אין דריי פּעריאָדען.

פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע אָן (יאָהר 1789) ביז דעם וויענער קאָנגרעס (1815) ציהט זיך די ערשטע עפּאָכע*). אידען האָבען דאַן בעקומען בירגעררעכט אין פראַנקרייך — אין יאָהר 1791, און אונטער דער ווירקונג פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָנערער אַרמעע זיינען אידען עמאַנסיפּירט געוואָרען אויך אין בעלגיען, האָלאַנד (1796), טיילווייז אין

---

*) מיר רעכענען דאָ, פערשטעהט זיך, ניט די עמאַנסיפּאַציאָנס-אַקטען פאַר די אידען אין די ענגלישע קאָלאָניעס פון אַמעריקאַ (1740 יאָהר) און אין די פעראייניגטע שטאַאַטען (1776 יאָהר), ווייל אמעריקא געהערט בכלל ניט צו אונזער ענין (הגם דער ערשטער פון די אַקטען איז אָנגענומען געוואָרען אינ'ם ענגלישען פּאַרלאַמענט).

איטאציען און דייטשלאנד. אפילו נאפאלעאן, וועלכער איז ניט געווען קיין גרויסער אוהב ישראל, האט אומעטום, וואו ער האט דערגרייכט, פראקלאמירט די אידישע עמאנסיפאציע. אונטער דער ווירקונג פון די פראנצויזישע אידען האט אויך דייטשלאנד (פרייסען) ארויסגעגעבען אין יאהר 1812 איהר „יודענ־עדיקט", אז אידען זיינען כמעט גלייכבערעכטיגטע בירגער פון לאנד.

פון דעם וויענער קאנגרעס אן, וואס האט ליקווידירט די ירושות פון דער פראנצויזישער רעוואלוציע און אריינגעטריבען אייראפא אין א לאנגער און טיעפער רעאקציע, ביז דעם רעוואלוציאנערען שטורמישען יאהר 1848 איז די צווייטע עפאכע אין דער ענטוויקלונג פון אידישער עמאנ־סיפאציע. די רעאקציע האט אין פיעלע ערטער — אין אלע דייטשע מלוכות און אין איטאליען — צוריק אפגענומען ביי אידען די רעכט, וועלכע דער פאריגער פעריאד האט זיי געשאנקען. נאר אין פראנקרייך איז די עמאנסיפאציע פערבליבען, און אין יאהר 1834 זעהען מיר דעם ערשטען אידען אין אייראפא אין פראנצויזישען פארלאמענט. אויך אין ענגלאנד האבען אידען אין דעם פעריאד פאקטיש בעקומען גלייכע פערזענליכע רעכט, הגם נאך ניט קיין בירגערליך־פאליטישע.

פון די רעוואלוציעס פון 1848 יאהר פאנגט זיך אן די דריטע עפאכע פון עמאנסיפאציאן, ווען אינ'ם משך פון 20 יאהר און אין איינינע ערטער נאך לענגער האבען אידען אומעטום אין מערב אייראפא בע־קומען פולע פערזענליכע און בירגערליכע גלייכ־בערעכטיגונג. אבער דאס איז ניט מיט א מאל און ניט גרינג אנגע־קומען. די רעוואלוציאנערע פארלאמענטען פון יאהר 1848 האבען דעקלארירט די אידישע עמאנסיפאציע אין אלע מלוכות פון דייטשלאנד. אין עסטרייך און איטאליען, נאר אומעטום, ווען זיי רעאקציע איז צוריק אריין אין זאטעל, האט זי די אידישע רעכט גלייך אפגעשאפט. אין ערשט נאך פיעל מיה האבען אידען בעקומען עמאנסיפאציע — אין דייטשלאנד אין יאהר 1869 (אין איינינע דייטשע מלוכות ערשט אין יאהר 1871); אין עסטרייך און אונגארן — אין 1867; אין איטאליען נאך דער בעפרייאונג פון לאנד, אין 1860 ביז 1870 יאהר; אין דענעמארק — פיעל פריהער — אין יאהר 1849; אין נארוועגיען — 1851. אין ענגלאנד איז 30 יאהר אנגעגאנגען א קאמף פאר אידישע פאליטישע רעכט אין פארלאמענט ביז אין 1860 האט דער פארלאמענט אבגעשאפט די אלטע קריסטליכע פארמולע פון דעפוטאטס־שבועה און די עמאנסיפאציע איז פאלקאם דורכגעפיהרט געווארען. אין דער שווייץ האבען אידען נאך א שווערען קאמף בעקומען גלייכבערעכטיגונג מיט דער קאנסטיטוציע פון 1874; אין שפאניע — מיט דער קאנסטיטוציע פון 1876;

אין די באַלקאַנישע מלוכות — אין סערביע, בולגאַריע און מאָנטענעגראָ — לויט דעם בעשלום פונ'ם בערלינער קאָנגרעס אין 1878; אין גריכענלאַנד נאָך פריהער. אין פּאָרטוגאַל האָבען אידען בעקומען רעכט ערשט נאָך דער רעוואָלוציע פון יאָהר 1910. דאָס איינציגע לאַנד אין מערב אייראָפּאַ, וועלכע האָט ביז יעצט אָפּיציעל ניט פּראָקלאַמירט אידישע גלייכבערעכ־טיגונג, איז שוועדען. אידען זיינען דאָרט פאַקטיש גלייכבערעכטיגט אַלס בירגער, דאָך האָבען זיי קיין רעכט ניט ערוועהלט צו ווערען אין שטאַאטס־ראַט.

.3

דער קאַמפּף פאַר אידישע רעכט אין מזרח־אייראָפּאַ.

אויך אין די קלאַסישע לענדער פון אידישער רעכטלאָזיגקייט, אין רוסלאַנד (פּוילען און פינלאַנד איינגערעכענט) און רומעניען, ווערט געפיהרט אַ קאַמפּף פאַר אידישע רעכט, נאָר ביז'ן היינטיגען טאָג האָט דער קאַמפּף ניט געבראַכט צו קיין שום פּאָזיטיווע רעזולטאַטען.

א. פּוילען. ניט לאַנג פאַר דער צווייטער צוטיילונג פון פּוילען (אין 1793 יאָהר) האָט זיך דאָס פּוילישע פּאָלק געהאַט אויפגעכאַפּט צו אַ ראַדיקאַ־לער ענדערונג און בענייאונג פון זיין פאַנאַנדערגעשאָקעלטען פּאָליטישען אָרגאַניזם. די בעסטע פּוילישע פּאַטריאָטען און הומאַניסטען, ווי טשאַצקי, בוטרימאָוויטש און אנד., האָבען זיך געמיהט צו פערשפּרייטען אַ גערעכטען קוק אויף דער אידען־פראַגע, כדי דער סיים זאָל זי בעטראַכטען און געבען איהר אַ ראַדיקאַלע לעזונג, אויפ'ן יסוד פון גלייכע בירגערליכע רעכט און אַסימילאַציע. זייער אַגיטאַציע פאַר אידען־רעכט האָט געפיהרט דערצו, וואָס דער פּוילישער סיים האָט דעם 22 יולי 1790 בעשטימט אַ ספּעציעלע קאָמיסיע צו בעטראַכטען די רעכטליכע לאַגע פון די אידען. נאָר קיין ווייטערע רעזולטאַטען האָט דאָס ניט געהאַט, און די פייערליך־ליבעראַלע קאָנסטיטוציע פון 3 מאַי 1791 האָט מיט קיין איינציג וואָרט ניט אָנגעריהרט די אידישע רעכטלאָזיגקייט. די אידען, פון זייער זייט, האָבען זיך געמיהט צו פערדיענען די עמאַנסיפּאַציע דורך דעם, וואָס זיי האָבען גענומען אַן ענערגישען אַנטייל אין דעם לעצטען קאַמפּף פון אונאַבהענגיגען פּוילען: בערעק יאָסעלאָוויטש מיט זיין חיל און אַנדערע אידישע רעוואָלוציאָנס־העלדען. נאָר די טעג פון אונאָפּהענגיגען פּוילען זיינען שוין געווען גע־צעהלטע, און די קאָנסטיטוציע האָט קיין קיום ניט געהאַט. צוזאַמען מיט'ן

אונאפהענגיגען פוילען זיינען הרוב געווארען די ערשטע האפנונגען אויף דער אידישער עמאנסיפאציע.

אין די קליינע רעשטען פון פוילישען קעניגרייך, וואס האבען שפעטער, בעת נאפאלעאן'ס מלחמות און נאך דעם וויענער קאנגרעס, אויפגעלעבט אויף א קורצער צייט, ד. ה. אין'ם ווארשויער הערצאגטום און אין'ם „פוילישען צארענרייך" זיינען די אידען בעהאנדעלט געווארען אויף דעם ערגסטען אופן, נאר דערביי האט זיי אבער די קאנסטיטוציע פון 1815 פערשפראכען, אז מיט דער צייט וועט זייער רעכטליכע לאגע פערבעסערט ווערען. די רעוואלוציאנערע רעגיערונג פון רוסיש־פוילען פון 1864 יאהר האט פראקלאמירט פולע בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאר אידען, נאר קיין וויכטיגע רעזולטאטען האט דאס ניט געקאנט ראבען: די צארישע ארמעען האבען אין גיכען צוטראטען די צארטע בלום פון פוילישער פרייהייט.

נאך דעם איז פוילען געווארען א פראווינץ פון רוסלאנד און די רעכטליכע לאגע פון די אידען איז געקומען אין ענגער פערבינדונג מיט דער פאליטיק פון דער רוסישער רעגיערונג בנוגע צו די רוסישע אידען. פונדעסטוועגען האבען די אידען אין פוילען פאר דער וועלט־מלחמה געהאט עפעס מעהר רעכט, איידער זייערע ברידער פון די רוסישע גובערניעס.

ביי יענע רעוואלוציאנערע פוילישע פארטייען, וואס קעמפען פאר דער פולער פאליטישער אונאפהענגיגקייט פון פוילען, פערנעהמט די אידען־פראגע א זעהר השוב'ען פלאץ אין זייער פראגראם, און זיי האבען שטענדיג געפאדערט בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאר די אידען. נאר דערביי איז שטענדיג פאראויסגעזעצט געווארען, אז די עמאנסיפאציע דארף ברענגען צו פאלשטענדיגער נאציאנאלער עמאנסיפאציע, און די אידען מוזען זיך אינגאנצען אבזאגען פון זייערע נאציאנאלע אייגענטימליכקייטען, אונטערגעהן אין דער פוילישער נאציאן. די בירגערליך־דעמאקראטישע פארטיי אין פוילען איז צוערשט אויך געשטאנען אויף דעם שטאנדפונקט, נאר די רוסישע רעוואלוציע האט איהר געגעבען א שטארקען שטויס צוריק, זי האט זיך אפען פערוואנדעלט אין א רעאקציאנערער פארטיי: מיר מיינען די זעהר איינפלוסרייכע אזוי גערופענע „נאראדאווא דעמאקראציא", וועלכע איז מיט א צייט צוריק געווען זעהר ראדיקאל אין אלע פראגען, אויך אין דער אידישער, האט אבער פון 1905 יאהר קאפיטולירט פאר דעם רוסישען צאריזם. די נאראדאווא דעמאקראציא איז מגולגל געווארען אין א פערביסען רעאקציאנערער און אנטיסעמיטישער פארטיי, זי האט עס ארויסגערופען און ארגאניזירט דעם בעריהמטען באיקאט געגען אידען. פונדעסטוועגען האט זי

נאָך ביז איצט אָפיציעל ניט אַרויסגעשטראָכען פון איהר פּראָגראַם דעם פּונקט וועגען אידישער גלייכבערעכטיגונג. נאָר זי שטעלט די אידען אַ פאָדערונג: קודם אַסימילאַציע, און דערנאָך גלייכע רעכט.

אַזוי האָבען פאַר דער וועלט־מלחמה די גאַנצע פּוילישע געזעלשאַפט און אַלע פּאַרטייען געשטעלט אַ פערבינדונגס־צייכען צווישען אידישער עמאַנסיפּאַציע און אידישער אַסימילאַציע. דער אונטערשיעד צווישען די סאָציאַליסטישע און די בירגערליכע פּאַרטייען דערביי איז נאָר אין דעם, וואָס ביי די ערשטע קומט די עמאַנסיפּאַציע פריהער און די אַסימילאַציע אַלס אונבעדינגטער רעזולטאַט, ביי די צווייטע אָבער איז די אַסימילאַציע דער אולטימאַטיווער תנאי, און די גלייכע רעכט וועלען אפשר קומען דערנאָך (דאָס אויך ווייט ניט זיכער...) *)

די וועלט־מלחמה האָט אַריינגעבראַכט אַ שרעקליכען פּלאָנטער אין דער אַזוי אויך קאָמפּליצירטער פראַגע וועגען דער אידישער עמאַנסיפּאַציע אין פּוילען. נאָר אויך צווישען די פּאָליאַקען שלאָגט זיך דורך ביסלעכוויז די איינזעהעניש, אַז צו דער קאָמפּליצירטער פראַגע קען מען ניט צוגעהן מיט די פריהערדיגע פעראיינפאַכטע מעטאָדען, און אַז ס׳איז ניטאָ קיין רעכט־ליכע פערבינדונג צווישען אַסימילאַציע און עמאַנסיפּאַציע. אַ קליינער טייל פון די פּויליש־בירגערליכע פּאָליטיקער הויבט אָן צו רעכענען זיך מיט דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט פון דער אידישער בעפעלקערונג.

די אידישע מאַסען אין פּוילען, אָנגעפיהרט הויפּטזעכליך פון די אידיש־סאָציאַליסטישע פּאַרטייען („בונד“ און „פּועלי ציון“) פאָדערען שוין אין משך פון די לעצטע פופצעהן יאָהר פולע בירגערליכע און נאַציאָנאַלע גלייכ־בערעכטיגונג. די ברייטע שיכטען פון אידישער בורזשואַזיע שטיצען אונטער די דאָזיגע פאָדערונגען. נאָר אַ קליינער טייל פון פּוילישען אידענטום, נעמליך די פערטרעטער פון גרויסען קאַפּיטאַל, די וואָס רופען זיך „פּאָליאַקען

---

*) די גערעכטיגקייט פערלאַנגט צו בעמערקען, אַז איינע פון די סאָציאַ־ליסטישע פּאַרטייען (פּויל. סאָצ. פּאַרטיי „פּראָלעטאַריאַט“) און איינע פון די בירגערליכע (די „פּראָגרעסיוו־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי“) האָבען געפאָדערט גלייכע רעכט פאַר אידען אונטער אַלע אומשטענדען און קיין שום בעדינגונגען וועגען אַסימילאַציע ניט געשטעלט. זיי זיינען אפילו געניייגט געווען אָנצוערקענען די נאַציאָנאַלע אינדיווידואַליטעט פונ׳ם אידישען פאָלק און דאָס רעכט פון די פּוילישע אידען צו ענטוויקלען זייער נאַציאָנאַלע אייגענטימליכקייט. נאָר ביידע פּאַרטייען זיינען געווען צו אומבעדייטענד אין צאָהל און ניט געהאַט קיין שום איינפלוס אויף די אידיש־פּוילישע בעציהונגען.

פון משה רבינו'ס גלויבען", פיהרען אַן אַ פערביסענעם קאַמף געגען די נאַציאָנאַלע פאָדערונגען פון אידישען פאָלק. אין זייער שנאה צו דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט פון יענעם פאָלק, וועמען זיי פערדאַנקען זייער אייגענעם אורשפרונג, זיינען זיי פערגאַנגען אַזוי ווייט, צו מאַכען יד אחת מיט די אַנטיסעמיטען: די מנהיגים פון דער אידישער קהלה אין וואַרשאַ האָבען געקעמפּט אפילו געגען דער בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג. זיי האָבען געשיקט צו דער רוסישער מלוכה־דומע קיין פעטערבורג ספּעציעלע שליחים צו פאָדערען ביי די רוסישע ליבעראַלען, אַז די לעצטע זאָלען איינגעהן אויף נייע בעשרענקונגען פון די אידען אין דער שטאָדט־פערוואַלטונג פון פּוילען. וועלכע ענדערונגען די מלחמה וועט אריינברענגען אין זייער שטעלונג, איז נאָך שווער צו זאָגען.

ב. רוסלאַנד. די רוסישע רעוואָלוציאָנערען פון די דעקאַבריסטען (1825 יאָהר) ביז דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" (1878—1884 יאָהר) האָבען זיך זעהר ווייניג אָדער גאָר ניט אינטערעסירט מיט דער בעזונדערער לאַגע פון די אידען, נאָר זיי פלעגען זי פערענטפערען כלאחר יד דורך דער אַלגעמיינער פאָדערונג פון גלייכע בירגערליכע רעכט פאַר דער גאַנצער בעפעלקערונג. מ'מוז דאָ בעמערקען, אַז אפילו נאָך דער בעפרייאונג פון די פויערים (אין 1861 יאָהר) איז רוסלאַנד פאַרט געבליבען ביי דער מיטעלאַלטערליכער אָרדנונג פון שטאַנד־פריווילעגיעס. ביז דער רעוואָלוציע פון 1905 יאָהר זיינען די צעהנדליגער מיליאָנען רוסישע פויערים און פאַבריקס־אַרבייטער אַליין געבליבען בירגער פון דריטער קלאַס אָהן די רעכט פון אַנדערע קלאַסען (פון די שטאָדט־בירגער „מיעשטשאַנעם" און פריצים „דוואָריאַנעם"). די רוסישע פויערים ווערען נאָך עד היום געהאַלטען אין רעכטלאָזיגקייט און געפינען זיך אונטער דער ברוטאַלער השגחה פון די פריצים. צוזעהענדיג די רעכטלאָזיגקייט פון זייער אייגענעם פאָלק, האָבען די רוסישע רעוואָלוציאָנערען, נאַטירליך, ניט געקענט שענקען די געהעריגע אויפמערקזאַמקייט דער אידישער רעכטלאָזיגקייט, בפרט נאָך ווען די רוסישע פּרייהייטס־קעמפּפער פון יענע צייטען זיינען אַליין נאָך געוועזען פול מיט טראַדיציאָנעלע פאָרורטיילען געגען אידען: געקוקט אויף די אידען, ווי אויף „עקספּלואַטאַטאָרען" און „פּאַראַזיטען". נאָך אין 1881 יאָהר האָט אַ גרופּע פון דער סאָציאַליסטיש־רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" אַרויסגעלאָזט אַן אויפרוף צום רוסישען פאָלק, אַז ער זאָל מאַכען פּאָגראָמען אויף גלחים, פריצים און אידען, — און אָנהויבען זאָל זיך דער פּאָגראָם פון די אידען.

ביי אַזאַ בעציהונג מצד אפילו פון די בעסטע עלעמענטען אין לאַנד

פון די אינטעליגענטען און פריוויטעטס־מארטירער, האבען די אידען, נאטירליך, ניט געקאנט און ניט געוואגט צו רעדען וועגען גלייכע רעכט. חוץ דעם איז צווישען די אידען גופא נאך א לאנגע צייט ניט געווען קיין איינינקייט אין אט דער פראגע. אזוי ווי די גלייכבערעכטיגונג איז פערבונדען געווען מיט אייראפעאיזאציע און אויפקלערונג, מיט „אפיקורסות“, פלעגען די רעליגיעזע עלעמענטען, בעזונדערס די חסידישע רביים, הארטנעקיג קעמפען געגען דער אידעע פון גלייכע רעכט און פרייהייט. און בעת די ערשטע רוסיש־אידישע משכילים האבען זיך אין צייט פון קייסער אלעקסאנדער דעם ערשטען משתדל געווען וועגען דער פערבעסערונג פון דעם רעכטליכען מצב פון די אידען, האבען, פערקעהרט, די חסידישע קרייזען ארום שניאור־זלמן ליאדיער אנגעווענדט זייער שתדלנות ביי די רעגירונגס־ארגאנען, אז קיין האר זאל ניט געמינדערט ווערען פון דער אידישער רעכטלאזיגקייט.

די ערשטע קעמפער פאר אידישע רעכט זיינען געווען די ערשטע משכילים, און זיי האבען געגלויבט באמונה שלמה, אז די אידישע רעכטלאזיגקייט שטאמט דערפון, וואס די רעגיערונג פעראכט די אידען פאר זייער אונוויסענהייט. קוים וועלען די אידען אראפווארפען פון זיך די פערשימעלטע מיטעלאלטערליכע מנהגים, די קאמישע קליידונג, די „נארישע“ אפגעזונדערטקייט און וועלען ווערען „מלא דעה“ דורך דער „השכלה בת שמים“, וועט די רעגירונג און די געזעלשאפט פון די ארומיגע פעלקער באלד איינזעהן, אז די אידען זיינען געווארען צו מענשען גלייך, און ממילא וועלען שוין אפגעשאפען ווערען די בעשרענקונגען פון די אידישע רעכט.

די דאזיגע אידעע פון ע מ א נ ס י פ א צ י ע ד ו ר ך ה ש כ ל ה ציהט זיך אין דער געשיכטע פון די רוסישע אידען אין משך פון כמעט אכציג יאהר, אנהויבענדיג פון נעוואכאוויטש (דעם מחבר פונ׳ם „וועה־געשריי פון דער טאכטער פון יהודה“ אין רוסיש, — דעם ערשטען אויפרוף צו אידישער „אויפקלערונג“ און צו דער „פערבעסערונג פונ׳ם אידישען מצב“) און וייטער דורך ריב״ל (יצחק־בער לעווינזאן), מ. ליליענטאל, ל. מאנדעלשטאם, א. ארשאנסקי, ביז די „משכילים“ פון די 70ער יאהרען, ווי י. ל. גארדאן, ל. לעוואנדא, ליליענבלום, פינסקער און אנד. די איינצעלנע פראגרעסיווע רוסען, וואס האבען געשענקט מעהר אויפמערקזאמקייט דער אידען־פראגע, ווי אלעקסאנדער דעם ערשטענס בעל־יועץ ספעראנסקי, גראף אוואראוו, פיראגאוו און אנדערע זיינען אויך איינגאנצען געשטאנען אויף אט דעם שטאנדפונקט פון עמאנסיפאציע דורך אויפקלערונג פון די אידען גופא.

די רעגיערונג האט זיך פון צייט צו צייט אויך גענייגט צו אט דעם שטאנדפונקט, נאר על פי רוב פלעגט זי נאר אויסנוצען די נאאיווע איבער־

געבענהייט פון די אידישע משכילים, כדי נאָך פעסטער צו פערציהען דעם שטריק אויפ׳ן אידישען האלז. ענדליך האָבען די משכילים פערשטאנען, אַז די צאַרישע רעגירונג איז אַן אייביגער שונא פון אידישען פאָלק, און פון די זעכציגער יאָהרען הויבט אָן ארייצודרינגען אין דער אידישער אינטעליגענץ די נייע אידעע, אַז די גלייכבערעכטיגונג קאָן קומען בלויז אַלס רעזולטאַט פון דער אלגעמיינער בעפרייטונג פון רוסלאנד.* פון אָנהויב איינצעלנע מענשען, און וואָס ווייטער אַלץ מעהר האָבען פערשטאנען, אַז כדי צו דערגרייכען גלייכע רעכט, מוזען זיך די אידען בעטייליגען אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג, העלפען אַראָפּווארפען דעם צאַריזם.

די רעגיערונג האָט זיך אַליין צוגעאיילט אָט די אידעע צו בעשטעטיגען, ווען, נאָך די פּאָגראָמען פון די אכציגער יאָהרען און די נייע גרושים און בעשרענקונגען פון וואוין־רעכט, האָט זי נאָך אַרויסגעלאָזט איהרע „צייטווייליגע רעגעלען“ וועגען דער פּראָצענט־נאָרמע פאַר אידען אין די לעהראַנשטאַלטען. פערוועהרענדיג דער אידישער יוגענד דעם צוטריט צו דער בילדונג, האָט די רעגיערונג בפירוש בעוויזען, אַז אויפקלעהרונג אַליין איז גאָר ניט קיין סגולה צו עמאַנציפּאַציע, און אַז פאַר דעם אויפגעקלערטען אידען האָט זי נאָך מעהר מורא, ווי פאַר דעם ניט־געבילדעטען.

בכלל האָבען די פּאָגראָמען און די רדיפות פון די אכציגער יאָהרען אויף לאַנג אָפּגעשטעלט דעם קאמפּף פאַר אידישע רעכט, און ערשט די ארבייטער־בעוועגונג פון די 90ער יאָהרען נעהמט ווידער אויף דעם קאמף. דער אין 1897 יאָהר געגרינדעטער „בונד“ („אַלגעמיינער אידישער אַרבייטער־בונד אין ליטא, פּוילען און רוסלאַנד“) האָט דער ערשטער פּראָקלאַמירט די פאָדערונג פון גלייכע רעכט פאַר אידען, — צוערשט בלויז פון בירגערליכע רעכט, שפּעטער האָט דער „בונד“ צוגעגעבען אויף די פאָדערונג פון נאַציאָנאַלע רעכט. חוץ די אַלע אַנדערע היסטאָרישע פערדיענסטען, וואָס דער „בונד“ האָט אין יענע יאָהרען געהאַט פאַר דעם אידישען פאָלק און פאַר׳ן אידישען אַרבייטער־קלאַס, קומט דעם „בונד“ נאָך די אַנערקענונג, וואָס ער האָט דער ערשטער אויסגערופען די אידישע מאסען אין קאמף פאַר בירגערליכער און נאַציאָנאַלער עמאַנציפּאַציע. עס מוז אָבער אויך בעמערקט ווערען, אַז דער „בונד“ האָט זעהר אונגערן אויפגענומען די פאָדערונג פון נאַציאָנאַלע רעכט און

---

*) דאָס איז געווען די גרונד־אידעע פון א. אָרשאַנסקי, ווייטער ענטוויקעלט אין די זשורנאַלען „ראַזסוויעט“ און „וואָסכאָד“.

בכלל האָט ער זיך צו איהר קיינמאָל ניט בעציויגען מיט דעם גאַנצען ערנסט און מיט דער נויטיגער קאָנסעקווענץ.

די רעוואָלוציאָנערע טעטיגקייט פון „בונד“ האָט נאָך געהאַט אַ צווייטע גינציגע ווירקונג אויף דעם אידישען קאמף פאַר רעכט אין רוסלאַנד: צו־זעהענדיג דעם ברייטען שוואונג און דעם קאמפּס־מוט פון'ם אידישען פּראָ־לעטאריאט, האָבען די רוסישע רעוואָלוציאָנערען און אפילו די בירגערליכע ליבעראַלען אַליין געמוזט ענדערען זייער בעציהונג צום אידישען פאָלק. זיי האָבען שוין מעהר ניט געקאָנט בלייבען גלייכגילטיג צו דער אידען־פראגע, זיי האָבען גענומען אַ מעהר ענערגישע שטעלונג געגען דער אידישער רעכטלאָזאגקייט. די רעוואָלוציאָנערע ארויסטרעטונגען פון „בונד“ האָבען געצוואונגען די רוסישע פרייהייטס־קעמפּער אוועקצושטעלען די אידען־פראגע אויף דער פּאָליטישער טאגעס־אָרדנונג. אָבער נאָך מעהר האָט אין דער ריכטונג געווירקט די רעגירונג גופא, וועלכע האָט מיט'ן גרויזאמען פּאָגראָם אין קישינעוו (אַפּריל 1913) געעפענט אַ נייע פערבינדונג צווישען דער אידען־פראגע און דעם אַל־רוסישען פרייהייטס־קאמף. פאַר די רדיפות פון די אַכציגער יאָהרען האָט די רעגירונג געהאַט אַן אויסרייד, אז די אידען זיינען „עקספּלואטאטאָרען“, „בלוט־צאַפּערס פון דער איינגעוואָרצעלטער בעפעלקערונג“. פון קישינעוו אָן בייט זי שוין איהרע תירוצים, זי זאָגט, אז די אידען זיינען אַ רעוואָלוציאָנערער עלעמענט, וועלכער שטערט די אָרדנונג אין דער מלוכה.

דורך דער סיסטעמאַטישער און גוט־אָרגאַניזירטער אידען־העצע מיהט זיך די רעגיערונג צו קאָמפּראָמיטירען די פרייהייטס־בעוועגונג ביי די גרויסע מאַסען פון רוסישען פאָלק, פאָרצושטעלען אַלע פרייהייטס־פאָדערונגען און בעוועגונגען, אַלס אַ „אידישען אויפטו“. די אידען זוכען, הייסט דאָס, אראָפּצוואַרפען די היסטאָרישע מאַכט פון צאַריזם, כדי צו פערכאַפּען אין זייערע אידישע הענט די „ממשלה איבער דעם רוסישען פאָלק“. מיט אָט דער פּאָליטיק האָט די רעגירונג געצוואונגען אַלע פרייהייטליכע עלע־מענטען אין רוסלאַנד פאנאַנדערצובינדען דעם קנויל פון רעאַקציע און אידען־האַס, אויפצוקלערען דעם רוסישען פאָלק דעם „אמת וועגען די אידען“ און מאַכען די אידישע זאַך פאַר זייער אייגענער זאַך.

פאַר דער רעוואָלוציע פון 1905—1906 יאָהר איז, אַלזאָ, די אידען־פראגע געוואָרען איינער פון די וויכטיגסטע שיידונגס־פּונקטען צווישען דער רעאַקציע און דער רעוואָלוציע. אַלע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען פון אידישען ארבייטער־קלאַס, „בונד“, „פּועלי ציון“, „ס. ס.“ און „סערפּ“ האָבען גע־

קעמפּפט פאַר בירגערליכער און נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג פון אידישען פאָלק, און די קאַמף־מעטאָדע זייערע איז געווען: די פערבינדונג פון די אידישע פאָדערונגען מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג פון ארבייטער־קלאַס פון גאַנץ רוסלאַנד. די „פּועלי ציון“, וועלכע זיינען ענטשטאַנען שפּעטער פאַר׳ן „בונד“, האָבען מיט מעהר ענטשלאָסענהייט פאַר איהם ענטוויקעלט די נאַציאָנאַלע זייט פון דער גלייכבערעכטיגונג. אָנשטאָט ענגער „קולטור־אויטאָנאָמיע“ פון „בונד“, האָבען זיי פערלאַנגט א ברייטע „נאַציאָנאַל־פּאָליטישע אויטאָנאָמיע“ אין אַלע נאַציאָנאַלע עניניס, סיי קולטורעלע, סיי אויך פּאָליטישע און סאָציאַל־עקאָנאָמישע (ווי די רעגולירונג פון דער עמיגראַציע, פערזיכערונג געגען פּאָגראָמען א. ד. גל.), און, חוץ דעם, קהלה־אויטאָנאָמיע און פולע נאַציאָנאַלע גלייכבערעכטיגונג.*) די בירגערליכע גרופּען פון אידישען פאָלק האָבען אין 1905 יאָהר געבילדעט א „פערבאַנד פאַר דער דערגרייכונג פון פולבערעכטיגונג“, וועלכער האָט זיך אין פּאָליטישע פראַגען געשטעלט אין פערבינדונג מיט דער רוסישער קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראַטישער פּארטיי און מיט אַנדערע נאָך ראַדיקאַלערע פּאַרטייען פון רוסישען פאָלק, נאָר ניט מיט די סאָציאַליסטען. דאָס פּראָגראַם פונ׳ם „פערבאַנד פאַר פולבערעכטיגונג“ האָט ענטהאַלטען די פאָדערונגען פון בירגערליכער און נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג און נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע.

די דאָזיגע פאָדערונגען זיינען אויך אויפגענומען געוואָרען פון די רוסישע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען, נאָר די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי האָט זיך נאָך ביז׳ן היינטיגען טאָג ניט ענטשלאָסען אָפען צו פאָרמולירען די נאַציאָנאַלע פאָדערונגען און ספּעציעל אָנצוואווענדען זיי צו די אידען. די סאָציאַליסטיש־רעוואָלוציאָנערע פּאַרטיי, פערקעהרט, האָט שטענדיג ענערגיש אונטערשטיצט די נאַציאָנאַלע פאָדערונגען פון אידישען אַרבייטער־קלאַס.

נאָך א וויכטיגע ספּעציפיש־רוסישע זייט פון אידישען רעכטס־קאַמף מוז דאָ דערמאָנט ווערען: דאָס איז דער ב ע וו אָ פ ע נ ט ע ר ז ע ל ב ס ט־ש ו ץ ג ע ג ע ן פּ אָ ג ר אָ מ ע ן. אין די פּאָגראָמען פון די אכציגער יאָה־רען האָט זיך די רעגירונג לפּנים געהאַלטען „אונפּאַרטייאיש“: זי פלעגט דעם פּאָגראָם בשתיקא אָרגאַניזירען, נאָר אליין בעהאַלטען זיך הינטער די פּאָגראָמשטשיקעס און דערנאָך אין א געוויסער צייט, פון איין ביז דריי טאָג,

*) די פּאַרטיי ס.־ט. אין רוסלאַנד האָט קיין נאַציאָנאַלע רעכט פאַר אידען אין גלות ניט אַנערקענט. די אידעע פון נאַציאָנאַל־פּאָליטישער אויטאָנאָמיע האָט צום שטאַרקסטען בעטאָנט און פּראָפּאַגירט די פּאַרטיי „סערפּ“.

פלעגט זי ארויסשיקען מיליטער געגען די רויבער־באַנדען און אפילו בעשטראָ־
פען זיי. נאָכ'ן קישינעווער פּאָגראָם האָט זי זיך שוין אפילו ניט געפּרובט
צו פערבעהאַלטען: ביים סאמע אָנהויב פּאָגראָם פלעגט זי שיקען מיליטער
צו בעוואַכען און בעשיצען די רויבער. דאָס האָט געצוואונגען די אידישע
רעוואָלוציאָנערען אליין איבערצונעהמען דעם שוץ פון דער אידישער בעפעל־
קערונג. די ערשטע „סאַמאָ־אָבאָראָנע" פון דעם מין איז געגרינדעט גע־
וואָרען בשעת דעם קליינעם פּאָגראָם אין יעקאַטערינאָסלאַוו אין אפּריל
1901 פון דער דאָרטיגער סאָציאַליסטישער אָרגאַניזאַציע פּועלי־ציון, נאָר די
גאַנצע פּאָליטישע בעדייטונג פון אידישען זעלבסט־שוץ, אַלס פאָרם פון
רעוואָלוציאָנערען קאַמף, איז קלאָר ארויסגעקומען ערשט אין סעפּט. 1903,
בשעת די האָמעלער אָרגאַניזאַציאָן פון „בונד" האָט געשטעלט א ווידער־
שטאַנד געגען די רויבער־באַנדען און סאָלדאַטען.

בעת די קאָלאָסאַלע פּאָגראָמען פון אָקט. 1905 האָט די סאַמאָאָבאָראָנע
געשפּיעלט א גרויסע ראָלע אין א סך שטעט און שטעטלעך. חוץ די סאָ־
ציאַליסטי־אידישע פּארטייען (בונד, פּועלי־ציון, ס.־ט.) האָבען זיך אויך
קריסטליכע רעוואָלוציאָנערען טיילווייז בעטייליגט אינ'ם שוץ פון די אידען.*)

דער מאַניפעסט פון 17(30) אָקט. 1905 האָט, צווישען אַנדערע קאָנ־
סטיטוציאָנעלע פרייהייטען, צוגעזאָגט אויך גלייכע רעכט פאַר אַלע פעלקער
און רעליגיעזע פרייהייט. ניקאָלאַי דער צווייטער האָט קיינמאָל ניט ערפילט
זיין פערשפּרעכונג, נאָר די ערשטע צייט נאָך דעם האָבען די אידען גלייך
דערפיהלט א סעריע דערלייכטערונגען: די גירושים האָבען אויפגעהערט,
די אידען האָט מען געלאָזט וואוינען מחוץ דער „טשערטאַ", די פּראָצענט־
נאָרמע פאַר דער שטודירענדער יוגענד איז ניט אָפּגעהיט געוואָרען א. ד. גל.
נאָך דער שטאַאַטס־שטרייך פון דער צאַרישער רעגירונג דעם 3 יוני 1907
האָט געמאַכט א סוף צו אַט דער „פּערנאַכלעסיגונג פון געזעץ". נאָך א
קורצער הפסקה איז ווידער אַוועק א „הבה נתחכמה" געגען די אידען אין
די רעגירונגס־ספערען אויף אַלע שטופען פונ'ם ביוראָקראַטישען לייטער,

*) מיר דערמאָהנען דאָ נאָר דעם טראַגישען טויט פונ'ם רוסישען סטודענט
בלינאָוו אין דער זשיטאָמירער סאַמאָאָבאָראָנע, די גרוזינישע סטודענטען אין דער
סאַמאָאָבאָראָנע בעת'ן פּאָגראָם אין אָדעס, די טעראָריסטישע אַקטען פון אייניגע
רוסישע רעוואָלוציאָנערען געגען די הויכגעשטעלטע אָרגאַניזאַטאָרען פון אידישע
פּאָגראָמען. אין פּאָלטאַווע האָט א וואַכט פון סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אייזענבאַהן־
ארבייטער צוזאַמען מיט דעם זעלבסטשוץ פון די „פּועלי־ציון" אינגאַנצען פערהיט
די שטאָדט פון א פּאָגראָם אין אָקטאָבער 1905.

פון אויבען ביז די סאמע נידריגסטע בעאמטע. די אידישע לאגע איז וואס פון טאג געווארען אלץ מעהר אונערטרעגליך.

בעת דער רעוואלוציע האט מען פעסט געגלויבט, אז די קאנסטיטואירענדע פערזאמלונג פון דער גאנצער מלוכה וועט מיט א מאל אפשאפען די גאנצע אידישע רעכטלאזיגקייט. נאך דעם זיעג פון דער רעאקציע איז דאס גע־ווארען אונמעגליך, און זינט יענער צייט בעמיהען זיך די אידישע דומא־דעפוטאטען, אונטערגעשטיצט פון די סאציאליסטען און קאנסטיטוציאנעלע דעמאקראטען, אפצושאפען לכל הפחות איינציגווייז די ערגסטע און וויכ־טיגסטע רעכטס־בעשרענקונגען. די אידישע דומא־דעפוטאטען (2 אין דער דריטער דומע און 3 אין דער פערטער) מאכען פון צייט־צו־צייט אינטער־פעלאציעס צו דער רעגירונג מכח די בעזונדערס חוצפה'דיגע רדיפות געגען אידען, און עטליכע מאל האבען זיי געפרובט אוועקצושטעלען אויף דער טאגעסארדנונג די פראגע וועגען אפשאפען די „טשערטא“ נאר אלע מאל האט די רעאקציאנערע דומא־מעהרהייט ברוטאל נידערגעשטימט די אידישע פראטעסטען און פאדערונגען.

די אידישע דומא־דעפוטאטען האבען ענטוויקעלט אן אינטענסיווע טהע־טיגקייט, בעקעמפענדיג דעם בעקאנטען געזעץ־פראיעקט פון דער רעגירונג אריינצופיהרען שטאטישע זעלבסט־פערוואלטונג אין פוילען. די רעגירונג האט די אידען געגעבען א בעשרענקטע פערטרעטערשאפט אין די פוילישע מוניציפאליטעטען: אין יענע שטעט, וואו אידען בילדען א מעהרהייט פון 60 פראצענט פון דער בעפעלקערונג, זאלען זיי האבען אין דער פערוואלטונג בלויז 20 פראצ. פון די שטימען, און אין די איבעריגע שטעט בלויז 10 פרא־צענט פון די שטימען. ווייטער טארען די אידען ניט ווערען געוועהלט אויף פעראנטווארטליכע שטעלען. קיינע פראטעסטען האבען אבער ניט גע־האלפען, די פוילישע „קאלא“ אין דומא איז געגאנגען האנט־אין־האנט מיט דער רעגירונג, און די שענדליכע בעשרענקונגען פאר די אידען זיינען אנגע־נומען געווארען פון דער דומא.

גאר אומגעריכטערהייט איז אין דער רוסישער דומע דורכגעגאנגען א געזעץ, וועלכעס איז דוקא גינציג אויך פאר די אידען און גראד פאר זייער נאציאנאלער ענטוויקלונג. דאס געזעץ ערלויבט אלע נאציאנאליטעטען צו גרינדען פאלקס־שולען, וואו כמעט אלע למודים קומען פאר אין דער מוטער־שפראך פון יעדער נאציע. אט דער שולען־געזעץ איז אריין אין קראפט סאמע ערב דער היינטיגער מלחמה, און פון איהם וועלען, צוגלייך מיט אלע פעלקער פון רוסלאנד, אויך די אידען עפעס פראפיטירען.

א נייע וועגדונג האט די בעוועגונג פאר אידישער עמאנציפאציע גע־

נומען ביים ביילים־פראָצעס, וועלכער איז אויף אַזא מיטעלאַלטערישען און סקאַנדאַליעזען אופן אָרגאַניזירט געוואָרען פון דער רעגירונג. מיט דעם בלוט־בלבול זוכט די רעגירונג צו קרויגען איהר פּאָליטיק פון פערלוימדען און פערהעצען די אידען און דורך דעם צו פערלוימדען די פריהייטס־בעוועגונג פון רוסישען פאָלק. נאָך דער עפעקט פון ביילים־פּראָצעס איז געווען פונקט דער היפוך דערפון, וואָס די רעגירונג האָט געציעלט. אָנשטאָט צו פערלוימדען די אידען פאַר'ן רוסישען פאָלק, האָבען די נידערטרעכטיגע און אומגעלומפערטע מאַכינאַציעס פון דעם בעשולדיגונגס־צד ענטפּלעקט פאַר'ן רוסישען פאָלק די גאַנצע צופּוילטקייט און אויסגעלאַסענקייט פון דער רעגירונג. אָנשטאָט צו שאַפען בערוהיגונג ביי די ברייטע פאָלקס־שיכטען, האָט דער ביילים־פּראָצעס גראָב בעליידיגט דאָס געוויסען פון דעם רוסישען פאָלק און אָרויסגערופען די גרעסטע אויפרעגונג. די ליבעראַלע רוסישע פּרעסע האָט נאָך קיינמאָל ניט געהאַט אַזא פערגרעסערטע צירקולאַציע, ווי ביי דעם ביילים־פּראָצעס. דאָרפיגע דינסט־מיידלעך, דוואָרניקעס („דזשעניטאָרס") און מארק־הענדלער, פון פאַבריקס־ארבייטער שוין גאָר אָפּגערעדט, האָבען מיט אונגעהויערען אימפּעט פאַנאַנדערגעכאַפּט די „עקסטראַס" און זייערע פּנים'ער האָבען געשיינט פאַר פרייד, ווען די עקסטראַס האָבען דערצעהלט, אַז ביילים איז פריינעשפּראָכען.

און, ענדליך, אָנשטאָט ריינצוואַשען די רוסישע רעגירונג פאַר דער ציוויליזירטער עפענטליכקייט פון אייראָפּא און אַמעריקא, האָט דער ביילים־פּראָצעס אָראָפּגעריסען די לעצטע מאַסקע פון דער רוסישער הויף־קאַמאַריליע און געוויזען אַלע אַנשטענדיגע מענשען אין דער וועלט, וואָס פאַר אַ סכנה פאַר דער מענשליכער קולטור ס'שטעקט אין די רוסישע רעגירונגס־מעטאָדען. די גרעסטע ענטרוסטונג האָט געהערשט אין אַלע עקען וועלט, און די אידען־פראַגע האָט בעקומען די בעדייטונג פון אַן אינטערנאַציאָנאַלער אָנגעלעגענהייט.*)

די צר־גוט בעקאַנטע אויסראָטונגס־פּאָליטיק פון דער רוסישער רעגירונג נעגען די אידען האָט אָבער דערגרייכט די העכסטע מדרגה אין דער וועלט־מלחמה, און דערמיט נאָך פערגרעסערט די אינטערנאַציאָנאַלע

*) כאַראַקטעריסטיש איז די שטעלונג, וואָס די לאָנדאָנער „טאַימז" האָט פערנומען צום ביילים־פּראָצעס. די דאָזיגע רוסען־פריינדליכע צייטונג האָט אָפען געפּרעגט, אויב ענגלאַנד קאָן נאָך אָנהאַלטען דיפּלאָמאַטישע פריינדשאַפט מיט דער רוסישער רעגירונג, וואָס בלאַמירט זיך אויף אַזא מיטעלאַלטערליכען אופן.

בעדייטונג פון דער אידען־פראגע אין רוסלאנד. אויף דער רוסישער רעגירונג גופא איז ניטא און קען ניט זיין קיין שום האפנונג. אזוי לאנג, ווי דער צאריזם בלייבט הערשען, וועט די אידישע רעכטלאזיגקייט ניט אויפהערען און וועט אפילו ניט געלינדערט ווערען אויף קיין האר. דאס זעהט מען אפילו פון דער מעטאדע, מיט וועלכער די רעגירונג האט מסכים געווען אויף דער כלומרשט'ער פערברייטערונג פון דער „טשערטא“, נאך דעם ווי די דייטשע עראבערונג האט די טשערטא סיי־ווי פאקטיש אפגעשאפט. דאס האט אויך אפען מודה געווען דער אינערן מיניסטער מאקלאקאוו אין געשפרעך מיט א אידישער דעפוטאציע. „איך ווייס, האט ער געזאגט, אז די אידישע רעכטלאזיגקייט איז א צופוילטע וואנט, זי מוז פריהער אדער שפעטער איינפאלען, — נאר איך וויל זי ניט לאזען פאלען, ווייל זי וועט מיך בעגראבען אונטער איהרע חורבות“. דאס איז א ציניש־אפענע בעשטעטיגונג, אז דער צאריזם שטיצט זיך אויף דער שרעקליכע טראגעדיע פון די רוסישע אידען.

ג. אנדערע לענדער פון מזרח־איראפא. א זאנדערבארען פאל פון אידישער רעכטלאזיגקייט שטעלען מיט זיך פאר די מעהר־פריהייטליכע לענדער פינלאנד און רומעניען. צום שפאט געגען איהר אייגענעם נאציאנאלען אומגליק, אין שווידערליכען ווידערשפרוך צו איהר פריהייטליך־דעמאקראטישער קאנסטיטוציע, האלט פינלאנד די אידען אין דער ביטערסטער פערשקלאפונג. אין לאנד, וואו עס הערשט דאס אלגעמיינע גלייכע און פראפארציאנעלע וואהלרעכט, מיט אלע „לעצטע אימפרואוומענטס“, מיט פרויען־שטימרעכט, מיט א גרויסער סאציאל־דעמא־קראטישער פארטיי, ווערען די אידען לויט'ן געזעץ בעהאנדעלט ניט ווי בירגער, ניט ווי מענשען, נאר ווי שעדליכע חיות. די קליינע צאהל אידען, וואס וואוינען דארט פון דורי דורות, טאר זיך ניט בעוועגען איבער'ן לאנד, זי איז פערשפארט אין די געטאס, קיין נייע אידען ווערען ניט צוגעלאזען, און דאס איינציגע מיטעל פון פריהייטס־קאמף, וואס בלייבט דעם הייפעל פאריער, זיינען פעטיציעס צום פארלאמענט („לאנדטאג“). נאר דער פאר־לאמענט מאכט זיך סיסטעמאטיש ניט וויסענדיג פון דער אידישער לאגע. טרויעריג איז געווען דאס בילד, ווען די רוסישע שווארצע מאה האט אריינ־געלעגט די טומאה אין דער יראה און איינגעשטעלט זיך פאר דער אידישער קריוודע אין פינלאנד (אין 1909 יאהר). אבער אויך דער פאטש אין פנים האט ניט אויסגעניכטערט דאס פינישע פאלק.

אין רומעניען ווערען די אידען אויך בעטראכט פאר ניט קיין בירגער, נאר אויסלענדער, און דערצו נאך אויסלענדער אהן פרעמדען שוץ. די אידען

אַליין זיינען צו אונמעכטיג צו קעמפען געגען דער רעכטלאָזיגקייט. די אָרייִנמישונג פון דער אינטערנאַציאָנאַלער עפענטליכקייט (דורך דעם בערלינער טראַקטאַט 1878 יאָהר) איז ניט געגאַנגען ווייטער פאַר פאַפּירענע רעזאָלוציעס. דאָס רומענישע פאָלק גופא איז כמעט איינשטימיג אין זיינע פיינדליכע געפיהלען צו די אידען. דיזעלביגע געוועזענע „סאָציאַליכטען", ווי צ. ב. דער סאָציאַליסטען־פיהרער גאַדעזשדאַ, וואָס האָבען נאָך אַ געוויסע צייט אַגיטירט פאַר די אידען, זיינען שפּעטער אַליין געוואָרען די פערביסענסטע אַנטיסעמיטען. די „קאָנסערוואַטיווע" פּאַרטיי פּרעטענדירט כלומרשט צו בעשיצען די אידען, נאָר קוים בעקומט זי די מאַכט, האַלט זי ניט איין איהרע פערשפּרעכונגען. די „ליבעראַלע" פּאַרטיי „פון די דריי ברידער" (ברעטינאַו) איז אויסגעשפּראָכען אידען־פיינדליך.

די אידען האָבען זיך אָרגאַניזירט אין אַ „פערבאַנד פון איינגעוואָרצעלטע אידען" („אוניונע יעווריילאָר פּאַמינטעני"), וואָס פיהרט אָן אַן אַגיטאַציע פאַר דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. זיין פאָדערונג איז, אַז א ג ע ז ע ץ ז אָ ל ע ר ק ל ע ה ר ע ן אַ ל ע א י ד ע ן פ אַ ר ר ו מ ע נ י ש ע ב י ר ג ע ר. זיין אַגיטאַציע פיהרט דער פערבאַנד אָן דורך די קנאַפּע פּראָגרעסיוו־רומענישע בלעטער („אַדעווירול"), דורך דעמאָנסטראַציעס און פּעטיציעס צום פּאַרלאַמענט. זי ווערט אונטערשטיצט פון דער נייער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. — נאָך די גרעסטע שטערונג בעשטעהט אין דעם, וואָס די רומענישע עפענטליכקייט אינטערעסירט זיך ניט מיט די פראַגען פון אידישע רעכט. אַ געוויסען שטוים צו הויבען אַזאַ אינטערעס האָט אין 1913 יאָהר געגעבען דער סקאַנדאַל אַרום דעם אָנדענקען פון ראָנעטי־ראָמאַן*). בעת דער מאָביליזאַציע אינ'ם צווייטען באַלקאַן־קריעג געגען בולגאַריען האָט די רעגירונג געלאָזט דורך איהרע אָפיציעלע צייטונגען אַ ניט־אָפיציעלען קלאַנג, אַז די מאָביליזירטע אידישע סאָלדאַטען וועלען נאַטוראַליזירט ווערען און קריגען בירגער־רעכט. נאָר צום סוף פון דער מלחמה איז די לאַגע געבליבען ווי געוועזן, און אַפילו די בולגאַרישע אידען, וואָס זיינען צוזאַמען מיט דער פּראָווינץ דאָברודזשאַ אַריבער אונטער רומע־

*) ראָנעטי־ראָמאַן איז געוועזן אַ גרויסער רומענישער דיכטער, אַ איד. נאָך זיין טויט האָט מען ביי אַ יאָהר צייט אויפגעפיהרט זיין פערטיידיגונגס־פּיעסע פאַר אידען „מנשה", און געוואָלט שטעלען איהם אַ דענקמאָל אין בוקאַרעשט. געגען דעם האָבען די אַנטיסעמיטען אויפגעהויבען אַ סעריע סקאַנדאַליעזע דעמאָנסטראַציעס, און די אַנגעלעגענהייט האָט אויף אַ געוויסער צייט געהויבען דעם עפענטליכען אינטערעס צו דער אידען־פראַגע.

גיען'ס הערשאפט, האבען דורך דעם פערלארען זייערע פריהערדיגע בירגער־רעכט.

דער אידישער רעכטס־קאמפף אין גאליציען געהערט ניט צום פרק פון בירגערליכער עמאנציפאציע, ווייל בירגערליכע רעכט זיינען דארט פאר די אידען גאראנטירט דורך דער קאנסטיטוציע פון דער גאנצער עסט־רייכישער מלוכה. דער קאמף דארט שטעלט זיך דעם צוועק פון נאציאנאלער עמאנציפאציע און וועט ארומגערעדט ווערען אין דעם שייכות'דיגען קאפיטעל.

אין דער טערקיי האבען די אידען בעקומען גלייכע רעכט, פערזענליכע, מענשליכע און נאציאנאלע, כמעט פאלשטענדיגע גלייכבערעכטיגונגען נאך מיט הונדערטער יאהרען צוריק און אהן שום אנשטרענגונג אדער קאמף פון זייער זייט. דורך דער קאנסטיטוציאן האבען זיי געקראגען אויך פולע בירגערליך־פאליטישע רעכט. דעריבער געהערט די רעכטליכע לאגע פון די אידען אין דער אטאמאנישער מלוכה אויך צו א בעזונדערען פרק.

* *
*

מיר זעהען, אז דער עמאנציפאציאנס־קאמף האט אנגענומען די פערשיידענסטע פארמען אין פערשיידענע לענדער און געבראכט צו גאנץ פערשיידענע רעזולטאטען. בכן דארפען מיר זיך איצט בעקענען מיט דער רעכטליכער לאגע פון די אידען אין איטליכען לאנד בעזונדער, מיר מיינען די רעכטליכע לאגע, אזוי ווי זי איז אצינדערט. אנהויבען וועלען מיר פון די קלאסישע לענדער פון אידישער רעכטלאזיגקייט, רוסלאנד און רומעניען, און אריבערגעהן צו יענע לענדער, וואו אידען האבען שוין בעקומען בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג. שליסען וועלען מיר אבער מיט'ן קלאסישען לאנד פון פרייהייט און גלייכהייט פאר אונזער פיעל־געפרובטען ליידענדען פאלק: מיט דער טערקיי.

4.

די אידישע רעכטלאזיגקייט אין רוסלאנד.

געוועהנליך שטעלט זיך די וועלט פאר די רעכטלאזיגקייט פון אידען אין רוסלאנד אלס א פערפאלגונג פון א קליין מענשען־קבוץ. וואס באמת זיינען 6 מיליאן אידען געגען דעם אונגעהויערען פעלקער־ים פון רוסלאנד — בלויז 4 פראצענט פון דער אלגעמיינער בעפעלקערונג! מען דארף אבער געהמען אין אנבעטראכט, אז אידען האט מען צוזאמענגעטריבען אויס־

שליסליך אין די שטעדט, און דא בילדען זיי שוין ניט 4, נאר 24 פראצענט, דאס הייסט כמעט א פערטעל פון דער בעפעלקערונג. און נעהמט מען ווייטער אין אנבעטראכט, אז אייגענטליך האבען אידען א קנאפע שייכות צו דער ברייטער צענטראלער רוסלאנד, ווי אויך צום מזרח רוסלאנד אין איירעפא און אזיען, אז אידען זיינען צוזאמענגעפרעסט אין דער „טשערטא אסיעדלאסטי", ס'הייסט אין די שטעט פון 15 וועסטליכע גובערניעס און אין פוילען, דאן זעהט מען, אז אין די שטעט און מיעסטעטשקעס פון דער אידען־געגענד בילדען זיי שוין ניט 24, נאר גאנצע 40—38 פראצענט. אין דער צפון־מערב'דיגער געגענד, אין ליטא, למשל, בילדען די אידען זאגאר 52 פראצענט פון דער שטאטישער בעפעלקערונג און אין אייניגע ערטער — אין מינסקער גובערניע — גאנצע 59.4 פראצענט. אס איז שוין אם כן ניט קיין אונבעדייטענדע הייפעל, נאר באלד א העלפט פון דער בעפעלקערונג, און אפטמאל א מעהרהייט פון איהר.

היינט שטעלט זיך אויף איין מינוט פאר, אז אין שטאט — אין דעם הויפט־נערוו פונ'ם גאנצען ווירטשאפטליכען לעבען פון א מדינה, אין דער דאזיגער ריעזיגערי סאציאלער לאבאראטאריע, וואס בעזארגט מיט פיזישע און גייסטיגע מאטעריאלען דאס לאנד ארום, איז האלב פון די איינוואוינער — דאס הייסט פון יעדע צוויי מענשען איינער — געבונדען, פשוט געבונדען הענד און פיס, געפלאנטערט מיט טויזענדער קנופען, וואס לאזען איהם קיין מינדסטע פרייע בעוועגונג. און שטעלט זיך ווייטער פאר, אז דערביי, נישט ווייט, שטעהען מענשען מיט פערגלאצטע אויגען און האלטען הויכע, שעהנע און קלינגענדע דרשות וועגען דער גרויס פון דער מאדערנער קולטור און אינדיווידועלער פרייהייט, וועגען פראגרעס פון אידען, וועגען דער ארדנונג און געזעצליכקייט — וואס פאר א שענדליך אוננאטירליך בילד עס וואלט געוועזען, ווי טייוואליש וואלט דער דאזיגער שפאס געקלונגען!

און דאס אויסגעמאלטע בילד איז, אהן קיין שום איבערטרייבונג, דאס אלטעגליכע לעבען פון די 6 מיליאן אידען אין רוסלאנד.

לאמיר זיך צום בילד נעהענטער צוקוקען.

לויט דעם רוסלענדישען געזעץ־קאדעקס („סוואד זאקאנאוו") געהערען אידען אין רוסלאנד ניט צום קלאס „איינגעווארצעלטע בירגער" (קארעניע גראזשדאניע"), ווי אלע איבעריגע, הגם אויך ניט צו „אויסלענדער", ווי אין רומעניען, למשל, נאר צום קלאס „אינאראדצי" — פרעמד־שטאמיגע. צום זעלבען קלאס אין רוסלאנד געהערען אויך די קליינע עטנאגראפישע גרופען: סאמאיעדען, קירגיזען, קאלמיקען, אייניגע שטאמען פון די אוראלער סטעפעס און פון מיטעל־אזיאטישען געגענד, מאנכע פון וועלכע זיינען נאך ביז יעצט

געצענדיענער. בלויז דאָס אידישע פאָלק און אָט די אויביגע „פעלקער" ווערען ניט פערערכענט פאַר „איינגעוואָרצעלטע בירגער". אָבער עס איז דאָ אַ גרויסער חלוק צווישען אונז און זיי: די דאָזיגע „פעלקער", די אַלע „סאַמאָיעדען" און „בוריאַטען" זיינען אין זייערע פערזענליכע און בירגערליכע רעכט ניט בעגרענצט, בעגרענצט זיינען בלויז מיר אידען.

די הויפּט רעכטס־בעשטימונג וועגען אידען איז אויסגעדריקט אין'ם פונקט 767 פון דעם „סוואָד זאַקאָנאָוו אָ סאָסטאָיאַניאַך", לויט וועלכען „די אידען ווערען רעגיערט נאָך די אַלגעמיינע געזעצען אין די אַלע פעלען, ווען עס עקזיסטירען ניט קיינע ספּעציעלע געזעצען וועגען אידען". עס איז אייגענטליך דאָס זעלבע, ווען מען זאָל זאָגען וועגען אַ מענשען אין געפענגניש, אַז ער איז אין אַלעם פריי צו טהאָן און האַנדלען ווי איהם גלוסט זיך, חוץ אַלע יענע פאַלען, ווען מ'פערוועהרט עס איהם...

די דאָזיגע יורידישע אומגעלומפּערטע דעפיניציע האָט בנוגע צו אידען אַנגענומען אַזאַ אויסטייטשונג: אידען קענען געניסען פון אַלגעמיינע רעכט און פּריווילעגיעס ניט דאַן, ווען אין געזעץ איז ניט פערוועהרט, נאָר ווען עס איז בפירוש ערלויבט. אין געזעץ, למשל, איז ניטאָ קיין פונקט, וואָס זאָל פערבאָטען אידען צו פערנעהמען אָן אָפיציעלען אַמט, צו זיין אַן אָפיציער און דאָס גלייכען, עס איז אָבער אויך ניטאָ קיין פונקט, וואָס זאָל ספּעציעל זיי ערלויבען — דעריבער וואַרפט מען זיי פון דאָרט אַרויס. נאָך מעהר: אפילו דאַן ווען אַ געוויסעס רעכט אָדער הנחה איז ספּעציעל אויסגעטייטשט לטובת די אידען טעאָרעטיש, אין געזעץ, קומט די הערשענדע פּראַקטיק און מיט איהרע פרושים אין סברות, אָדער פּשוט מיט'ן איגנאָרירען דעם געזעץ מאַכט זי די הנחה צו נישט. און אַז זי וויל גאָר, ווערט פון דער הנחה אַ גזירה. אַזעלכע פאַלען זיינען ניט זעלטען, למשל אין דער פראַגע פון וואוינרעכט.

בדרך כלל האָבען נייע געזעצען אפילו אין רוסלאַנד ניט קיין „צוריק־קערענדע מאַכט"; בנוגע אָבער צו אידען איז אַנדערש: אַ נייער געזעץ וועגען אידען, אויב ער בעשרענקט זייערע רעכט, האָט אַ שליטה אויך אויף פריהערדיגע צייטען. למשל: עס ערשיינט אַ געזעץ, אַז אידישע בעלי־מלאָכות טאָרען זיך ניט בעזעצען אין מאָסקווע — טרייבט מען גלייך אַרויס די אַלע יעניגע בעלי־מלאָכות, וואָס וואוינען שוין דאָרט זינט צעהנדליגער יאָהרען.

אין קיין הינזיכט איז אין רוסלאַנד ניט ערשיענען אַזאַ צאָהל געזעצען ווי וועגען אידען. די אידען געזעצען, געזאַמעלט אינאיינעם, בילדען אַ דיקעס בוך כמעט פון 200 זייטען, מיט העכער 500 פּאַראַגראַפען, און יעדער

פאַראַגראַף, יעדער פּונקט בערויבט די אידען אין עפּעס, נעהמט אָפּ עפּעס אַ הנחה, אַ רעכט. טראָץ דער גרויסער צאָהל געזעצען און דער פּינקטליכקייט אינ׳ם בעגרעניצען, איז אין קיין הינזיכט ניטאָ אַזא מורא׳דיגער פּלאָנטער, ווי אין דער אידישער רעכטליכער לאַגע. פאַר דעם פּלאָנטער, נאַטירליך, בעצאָהלט ניט קיין אַנדערער, ווי די אידען אַליין — מיט זייערע טרערען און צובראָכענע לעבענס.

די געזעצען וועגען אידען זיינען אויסגעשטוקעוועט געוואָרען ניט מיט אַ מאָל, נאָר אין פערשיידענע עפּאָכען, אַרויסגערופען געוואָרען דורך פערשיידענסטע, אָפט געגענגעזעצטע מאָטיווען. אויסער דעם פונדאַמענטאַלען „געזעץ קאָדעקס“, רעגולירען דאָס אידישע לעבען פיעל מעהר דעם צאַר׳ס בעפעהלען, אוקאַזען פון מיניסטאָרען ראַט, די שאלות ותשובות און פירושים פונ׳ם סענאַט, די „מיינונגען“ פון גאָסודאַרסטווענעם סאָוועט. און נאָך דעם אַלעמען און פיליכט פיינליכער פון דעם אַלעמען זיינען די קליינליכע אָפענע און געהיימע צירקוליאַרען און אָרדערס פון מיניסטאָרען און גובער־נאַטאָרען, און ועל כולם די וועלט־בעריהמטע מערדערישע פּאָליציייאישע פּראַקטיק, אינ׳ם ד ו ר כ פ י ה ר ע ן דאָס געזעץ.

די דאָזיגע געזעצען כאַפּען אַרום ווי מיט אייזערנע רינגען דאָס גאַנצע פיזישע און גייסטיגע לעבען פונ׳ם אידען. די אידען זיינען בעשרענקט אין פּ ע ר ז ע נ ל י כ ע, ב י ר ג ע ר ל י כ ע און נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע רעכט אויף אַלע געביטען.

אידען זיינען בעשרענקט אין וואוינרעכט און פרייער בעוועגונג איבער׳ן לאַנד, זיינען בעשרענקט אין קויפען ערד און אונבעוועגליכעס פערמעגען, זיינען בעשרענקט אינ׳ם רעכט פריי צו בעשעפטיגען זיך מיט האַנדעל און איינינגע צווייגען פון פּראָדוקציאָן, מיט דער יורידישער און אייניגע אַנדערע פּראָפעסיעס; זיינען בעשרענקט אינ׳ם רעכט אויף בילדונג; זיינען אויס־געשלאָסען פון שטאַאַטס און שטאָט־שטעלעס, פון אַנטייל נעהמען אין דער זעמסקער און שטאָטישער זעלבסט־פערוואַלטונג.

דאָס זיינען בלויז די הויפּט־גזירות, די „ראשי פרקים“ פון דער גרויסער אידישער רעכטלאָזיגקייט. יעדע גזרה האָט „תלי תלין של הלכות“, טויזענ־דער רינגען פון דער שרעקליכער קייט.

די שווערסטע, פיינליכסטע און אונזוירדיגסטע גזרה איז די בעשרענקונג אין וואוינרעכט און פרייער בעוועגונג איבער׳ן לאַנד. לויט׳ן געזעץ זיינען בלויז אידען און פערברעכער בעשרענקט אין אָט דעם מין רעכט; אידען, אויסער אייניגע קליינע קאַטעגאָריעס, טאָרען ניט וואוינען אין גאַנץ רוס־לאַנד, נאָר בלויז אין די שטעט פון די 15 גובערניעס אין צפון־מערב׳דיגען

און דרום־מערב׳דיגען געגענד — אין דער בעוואוסטער „טשערטא יעווריי־סקאי אסיעלאסטי“, און אויך אין פוילען *). עס זיינען פאראן גאנצע געגענדען, אונגעהויערע, ווי סיביר, פינלאנד און טיילווייז קאווקאז, וואוהין קיין אידישע פוס טאר ניט אריינטרעטען אפילו אויף א רגע און קיין אידיש אויג טאר זיי ניט אנקוקען.

די גזרה וועגען אידישען וואוינרעכט אין רוסלאנד איז אן אלטע היסטא־רישע טראדיציע פון דער רוסישער מלוכה. נאך אין 17טען יאהרהונדערט האט מען אי איין אידען ניט ערלויבט אפילו צייטווייליג אריבערטרעטען דעם שוועל פון לאנד. אינ׳ם 18טען יאהרהונדערט, אין יאהר 1742, האט די קייזערין עליזאבעטא ארויסגעגעבען א בעפעהל מען זאל ארויסטרייבען פון רוסלאנד אלע אידען, וואס האבען זיך דא בעזעצט. אפיציעל איז רוס־לאנד געבליבען אהן אידען, אין אמת׳ען אבער זיינען אידען נישט נעלם געווארען, ווייל אליין די פאמעשציקעס האבען זיך אין זיי זעהר גענויטיגט. אין 30—50 יאהר ארום, נאך די דריי צוטיילונגען פון פוילישען קעניגרייך, האט רוסלאנד בעקומען בירושה עטליכע הונדערט טויזענד פרישע אידען, א פעסטען און ברייטען אידישען ישוב — אין פוילען, ליטא, ביעלארוסיע און אוקראינע. און דאן האט די רוסישע קייזערין יעקאטערינא די צווייטע געשטעלט די ערשטע אייזערנע וואנד פאר א אידישען אריינדרינגען אין דער „הייליגער מוטער ראסיא“; דעם 23טען דעצעמבער יאהר 1791 האט זי בעשטימט די „טשערטא אסיעדלאסטי“, און פון דאן אן, פונקט 125 יאהר, ווי אידען קענען זיך ניט ארויסרייסען פון הינטער דער וואנד. נאך מעהר: פאר די לעצטע 30—35 יאהר איז דער אייזערנער רינג ארום דער „טשערטא“ געווארען אלץ שמעלער — און די צאהל אידען איז געוואקסען און געווארען אלץ גרעסער און גרעסער, און דאס שטיקעניש און די שרעק אלץ שארפער און מורא׳דיגער.

מיט 35 יאהר צוריק, אין אנהויב די 80טע יאהרען, ווען אין א רייהע שטעדט אין זיד־רוסלאנד האט פלוצלונג אויסגעבראכען דער בלוטיגער שטורם פון פאגראמען, וואס האט פערכאפט 150 פונקטען, האט די רוסישע רעגירונג, דער נייער צאר אלעקסאנדער דער דריטער, בעשלאסען צו בעשטראפען די אידען — פאר וואס מען שלאגט זיי. דעם 3טען מאי יאהר 1882 זיינען ערשיענען די בעוואוסטע „ווערעמענע פראווילעס“ — די „צייטווייליגע“

*) מיר רעדען דא, נאטירליך, ווי די לאגע איז געווען ביז דער מלחמה: רעכטליך האט זיך די דאזיגע לאגע אין רוסלאנד אויך איצט אויף קיין האר ניט געענדערט.

געזעצען, וואס שטעהען פעסט ווי אייזען זינט 34 יאהר. לויט די פראווילעס איז אידען שטרענג פערבאטען: צו בעזעצען זיך אין דערפער אפילו אין „טשערטא“ (וואס זיי האבען פריהער יא געמעגט) און צו קויפען און זאגאר ארענדירען דארט „ניעדוויזשימאסט“ — ערד און בכלל אונבעוועג־ליכעס פערמעגען. פערענטפערט האט מען עס מיט׳ן מאטיוו, אז מען וויל א טובה טהאן די אידען: „אום צו בעשיצען אידען פון די גרויזאמע געוואלד־טהאטען פון דער קריסטליכער בעפעלקערונג אין די דערפער“, ווי עס ווערט אפיציעל ערקלערט.

אפילו לויט דעם געזעץ, האבען יענע אידען, וואס האבען שוין פון לאנגע יאהרען זיך בעזעצט אין די דערפער, געמעגט דארט פערבלייבען. איז אין יאהר 1887 ארויס א נייער געזעץ, וועלכער האט אזעלכע אידען צוגע־בונדען צו די דערפער: א איד, וואס האט זיך דארט בעזעצט ביז׳ן יאהר 1882, האט קיין רעכט ניט געהאט ריהרען זיך פון דארף און אריבערפאהרען, זאגאר אריינטרעטען אין אן אנדער דארף, וואס שטעהט אפילו עטליכע טריט נעבען דעם. עס זיינען געווען פאלען, ווען א איד איז געשטארבען אין א דארף, וואו קיין בית הקברות איז ניט געווען, און מען האט דעם מת ניט געקענט פיהרען מקבר זיין אין א בית הקברות דערביי, ווייל דאס לעצטע האט שוין געהערט צו אן אנדער דארף, וואו די אידישע בעגלייטער און קרובים און אפשר אליין דער מת האבען קיין רעכט ניט געהאט אריינ־צוטרעטען. *)

*) דא איז כדאי צו בעמערקען, אז דער אייגענטליכער „תחום המושב“ („טשערטא אסיעדלאסטי“) נעמט ארום די פופצעהן גובערניעס פון מערב־רוסלאנד: וויטעבסקער, מאהילעווער, קאוונער, ווילנער, גראדנער, מינסקער, קיעווער, וואלינער, פאדאליער, טשערניגאווער, פאלטאווער, יעקאטערינאסלאווער, כערסאנער, קרים און בעסאראביען. דערביי זיינען אבער אויסגעשלאסען די שטעדט קיעוו און סעוואס־טאפאל, וואו אידען האבען ניט קיין וואוינרעכט, און ניקאלאיעוו, וואו אידען וואוינען אונטער דער שטענדיגער סכנה פלוצלונג ארויסגעשיקט צו ווערען. אין אט די 15 גובערניעס זיינען די דערפער פערשלאסען פאר די אידען. — די צעהן גובערניעס פון „פוילישען קעניגרייך“ געהערען ניט צו דער „טשערטא“, די אידען האבען אין פוילען נאך לויט די אלטע געזעצען פאלשטענ־דיגעס וואוינרעכט, אויך אין די דערפער. פונדעסטוועגען האט די אדמיניסטראציע אנגעהויבען פאר די לעצטע יאהרען ארויסשיקען די אידען אויך פון פוילישע דערפער, אויף דעם סמך, וואס די פויערים „פערלאנגען פטור צו ווערען פון די אידען“.

פונ׳ם כלל אידען, וואס זיינען בעגרענצט אין „פראוואזשיטעלסטווע", אין פרייער בעוועגונג און אין פרייען האנדעל, זיינען אויסגעקומען אייניגע קאטעגאריעס, וואס זיינען נאך אין דער צייט פון אלעקסאנדער דעם צווייטען, מיט א יאהר 50 און אייניגע ביי 40 צוריק, בעגנעדיגט געווארען מיט די פריווילעגיעס. די „גליקליכע אויסנאהמען" זיינען: ערשטע גילדיע סוחרים; „ניקאלאיעווער סאלדאטען", „קאנטאניסטען", וואס זיינען שוין אלע כמעט אויסגעשטארבען פון עלטער; די וואס האבען גענענדיגט הויך־שולעס — יוריסטען, דאקטוירים, אינזשענירען; טיילווייז אויך די וועלכע פערנעמען זיך מיט דער מעדיצינישער פראפעסיע — אקושערינס, דענטיסטען א. ד. גל., און אויך בעלי־מלאכות, וועלכע זיינען עקזאמענירט, רעגיסטרירט און בעשטעטיגט אין צעך.

אין גאנצען געפינען זיך עטליכע צעהנדליג טויזענד אידען, וואס האבען די זכיה צו געהערען צו די דאזיגע „פריוויליגירטע" קאטעגאריעס. לויט דעם געזעץ פון 1865 יאהר האבען, ווי געזאגט, אויך אייניגע סארטען בעלי־מלאכות דאס וואוינרעכט אויסער דער „טשערטא". אין אמת׳ען אבער האט בלויז א קליינע צאהל, דער אונבעדייטענדסטער פראצענט, זיך געקאנט בענוצען מיט דעם רעכט. איידער א איד א בעל־מלאכה בעקומט די קאזיאנע בעשטעטיגונג אויף זיין רעכט, דארף ער דורכגעהן שבעה מדורי גיהנם פון „אודאסטאווערעניעס", פון עקזאמענעס און פאליציייאישע צוטשעפענישען. און פאקטיש ווערט דאס רעכט אנולירט און בטל פאר דער גרעסטער מעהר־הייט פון אידישע האנדווערקער.

בכלל דער גאנצער געזעץ פון יאהר 1865 וועגען דעם, וועלכע אידישע בעלי־מלאכות פון צעך מעגען און וועלכע טארען נית וואוינען אויסער דעם „תחום", איז א מאדנע שטיק געהיימנים, וואס כאראקטעריזירט דעם קאזיאנעם שכל הישר. פאר וואס, צום ביישפיעל, מעגען וואוינען „האנד־ווערקער" פון טינט און וואקסע, פון סורגוטש (זיגעל־לאק), פון „ראגאזשע", פון קארק, פון זעק, ווי עס איז בפרוש אינ׳ם געזעץ אויסגערעכענט, און פאר וואס זיינען שטרענג אויסגעשלאסען אזעלכע פראפעסיעס, ווי טאבאק־ארבייטער, זעצער און בכלל דרוקעריי ארבייט, מוליארעס (צימער־האנדווער־קעריי), שטוקאטור־ארבייט, זייף ארבייט, שוועבעל ארבייט א. אז. וו. נישט גערעדט שוין פון דעם, אז עס זיינען אין אלגעמיין אויסגעשלאסען פשוט ארבייטער פונ׳ם כלל בעלי מלאכות.

טאמער איז א איד א בעל־מלאכה פון די גליקליכע פאכען, וואס האבען דעם זכות אויף „פראוואזשיטעלסטווא", דורכגעקומען פארט די שבעה מדורי גיהנם און האט זיך בעזעצט אויסער דער „טשערטא", מעג ער לויט׳ן געזעץ

נאָר דאַן דאָרט וואוינען, אויב ער פערנעהמט זיך אויס־שליסליך מיט זיין מלאָכה און טאָר דערצו ניט צוהאַנד־לען מיט פרעמדע האנד־ארבייט און אָפטמאָל אפילו מיט זיינע אייגענע פּראָדוקטען. טאָמער כאַפּט איהם די פּאָליציי ביי אזא האנדעל, ווערט ער בעשטראָפט פאר אזא פערברעכען פערזענליך אָפטמאָל מיט תפיסה, ווערט ארויסגעשיקט צוריק אין „תחום“ און זיין גאַנצער האַנדעלס־פערמעגען ווערט קאָנפיסקירט. דאָס איז דער בעוואוסטער „1171 פונקט“ פונ'ם געזעץ, דער שרעקליכער בייטש געגען אידען, וועלכען די פּאָליציי בענוצט זעהר אָפט און וועלכער האָט שוין אָבגעקאָסט ניט וועניג אידישע טרערען. אזוי, למשל, איז בעשטראָפט געוואָרען לויט אָט דעם פונקט א איד א בעקער, וואָס האָט געהאנדעלט אויך מיט מעהל; א זייגער־מאַכער, וואָס האָט געהאנדעלט מיט זייגערס, ווייל צונויפשטעלען דעם זייגער איז אויסער זיין „מלאָכה“.

אָבער פיעל שרעקליכער פון דעם געשריבענעם געזעץ איז דאָס אַנ־ווענדען דעם געזעץ, דער געזעץ דורכגעפיהרט אין לעבען. ניט די טעאָריע, נאָר די פּאָליצייאישע פּראַקטיק. רוסישע פּאָליציי, וועלט־בעריהמט מיט איהר „פיינער“ לאָגיק, האָט עס די מאכט צו פּסק'נען אלע שווערע שאלות פון אידישע רעכט. אין יאָהר 1892 האָט אלעקסאנדער דער דריטער בעשטעטיגט די פליכט פון דער פּאָליציי בודק צו זיין די אידישע וואוינרעכט אין די דערפער. שפּעטער איז די פּאָליציי ניט איין מאָל אויפ־געפאָדערט געוואָרען אויף אזא בדיקה, ביז די לעצטע יאָהרען איז עס גע־וואָרען איינע פון איהרע הויפּט־פונקציעס, וואָס ברענגט איהר אריין א גאָלדענע פרנסה — סיי פון די אידען, וואָס טאָרען ניט וואוינען, סיי פון די וואָס מעגען. געפינט די פּאָליציי אין דעם אידען'ס „פּראוואָזשיטעלסטוואָ“ עפּעס א פּגימה, שטעלט זי דעם שרעקליכען „רויטען שטאַמפּ“ אויפ'ן פּאַס־פּאָרט — און אין 24 שעה מוז דער איד ליקווידירען אלע זיינע געשעפטען און ארויספאָהרען. ווען ניט — שיקט מען איהם אוועק מיט'ן „עטאַפּ“, צוזאַמען מיט זשוליקעס און פערד־גנבים. כדי אויסצוגעפינען די יעניגע פערברעכערישע אידען, וואָס האָבען עובר געווען אויף דער גזרה פון פּראוואָזשיטעלסטוואָ און האָבען זיך אריינגעכאַפּט אויסער'ען „תחום“, אָדער דא וועלכע האָבען עפּעס א פּגימה אין זייערע רעכט, האָט די פּאָליציי דעם בעסטען מיטעל — די „אָבלאַוועס“: געהיים, אין מיטען דער פינסטערער נאכט, פאַנגט זי אָן א יאַגד אויף רעכטלאָזע אידען און אידישע קינדער, וואָס ליגען פערזונקען אין זייער שווערען נערוועזען שלאָף.

דער ערשטער פאַל פון מאַסען־גירושים און „אָבלאַוועס“ איז געווען

דער גירוש מאָסקווא אין יאָהר 1891. ווי נאָר דער גרויספירכט סערגעי אַלעקסאנדראָוויטש, דעם צאַר'ס פעטער, איז געוואָרען דער מאָסקוועער „וויצע קעניג“, האָט ער תיכף בעפוילען, אז מען זאָל כמעט אַלע אידען אַרויס־טרייבען פון דער „היילינגער שטאָדט“. און באַלד טאקע איז אַרויס אַ געזעץ, וואָס האָט אָ ב ג ע נ ו מ ע ן ביי אידישע בעלי־מלאָכות דאָס רעכט צו־וואוינען אין מאָסקווא און מאָסקוועער גובערניע, שפּעטער האָט מען עס אָפּגענומען ביי די „ניקאָלאיעווער סאָלדאטען“, נאָך שפּעטער — ביי פעלדשערען, פאר־מאַצעווטען א. ד. גל. און אין אַ משך פון נאָר אַ קורצער צייט האָט מען אַרויס־געטריבען פון מאָסקווא און רואינירט ביי 20 טויזענד אידען.

די שוידערליכע פאַקטען פונ'ם גירוש האָבען דאַן אויפגערודערט גאַנץ אייראָפּא. די צייטונגען האָבען געבראַכט פאַקטען, ווען אידען האָבען גע־בלאָנזשעט איבער די גאַסען פון מאָסקווע אין אַ פראָסט־נאַכט פון „ראָ־זשדעסטוואָ“ און אין קיין האָטעל האָט מען זיי ניט אריינגעלאָזען אויף נאַכטלעגער, האָבען זיי געמוזט הינטער שטאָדט אויפ'ן אידישען בית־עלמין נעכטיגען.

פאר די לעצטע צעהן יאָהר האָבען די גירושים און „אַבלאַוועס“ אויפ־געהערט צו זיין אַ זעלטענהייט און אָנגענומען דעם שרעקליכען כאראקטער פון אַ טאָג־טעגליכער סכנה. בעת דעם יאפּאנישען קריעג האָט מען אַרויסגע־שיקט פון די צענטראַל־רוסישע שטעדט אייניגע פאמיליעס פון אידישע דאָקטוירים, וועלכע האָבען זיך אויפ'ן קריעגס־פעלד געפונען, ווייל די פאַמיליעס האָבען ניט קיין „ז ע ל ב ס ט ש ט ע נ ד י ג ע פּראַוואָזשיטעל־סטוואָ“, און מיט'ן אָפּפאָהרען פון זייערע שפייזער, פערלירען זיי דאָס וואוינרעכט. אין אָקטאָבער 1911 האָט די מאָסקוועער פּאָליציי געפאָדערט פון דער אקושערין האוזנער, אַז זי זאָל אין משך פון 7 טעג לאָזען אַרויס־פאָהרען פון מאָסקווע איהר זוהן, אַ ק י נ ד פ ו ן פ י ע ר י אָ ה ר, ווייל האוזנער האָט ניט געוואוינט מיט איהר מאַן און אין אַזאַ פאַל האָט איהר קינד ניט געהאַט קיין „זעלבסטשטענדיגע פּראַוואָזשיטעלסטוואָ“.

חוץ די בעשרענקונגען אין וואוינרעכט, איז איינע פון די הויפּט־גזירות אויף די בעשרענקונג אין פרייער ב י ל ד ו נ ג. פערציג יאָהר נאָכאַנאַנד האָט די רוסישע רעגירונג געשלעפּט מיט אַלע מיטלען די אידישע יוגענד אין די אַלגעמיינע שולעס, כדי צו מאַכען פון זיי „בירגער פון נוצליכע פּראָ־פעסיעס“, און די אידען האָבען זיך געלאָזט פיהרען. און פּלוצלונג, אין יאָהר 1887, האָט מען זיי אָבגעשטויסען צוריק, גראָב און ברוטאַל: עס איז דאַן איינגעפיהרט געוואָרען אַ „טשערטאַ“ אין בילדונג — אַ פּראָצענט־נאָרמע אין מיטעל־און הויך־שולעס. שפּעטער, אין די לעצטע יאָהרען, האָט

מען פיעלע בילדונגס־אנשטאלטען פ אָ ל ק אָ ם פערשלאָסען פאַר אידען — אייניגע גימנאַזיעס, אַלע לעהרער־סעמינאַריומס, עלעקטראָטעכנישען אינ־סטיטוט, דעם „אינסטיטוט פוטעי סאָאָבשטשעניאַ“ און פיעלע אַנדערע. אין יאָהר 1889 האָט מען פאַקטיש אויסגעשלאָסען אידען פון דער יורידישער פּראָפעסיע, ווייל מ'האָט בעמערקט, אז אידען זיינען זעהר גענייגט צו דער פּראָפעסיע. פון די פּאָליטישע בעשרענקונגען דאַרף מען אָנווייזען, אַז אין יאָהר 1890 זיינען אידען אויסגעשלאָסען געוואָרען פון דער „זעמסקער זעלבסט־פערוואלטונג“ און אין 1892 אויך פון שטאָדט־פערוואַלטונג, אין וועל־כער זיי האָבען ביז דאַן יאַ אַנטייל גענומען.

בעזונדערס אומערטרעגליך איז געוואָרען די אידישע לאַגע אין רוסלאַנד פאַר די לעצטע דרייצעהן יאָהר, זינט דעם פּאָגראָם אין קישינעוו. אין קיין שום אַקט פון דער רוסישער רעגירונג האָט די רעכטלאָזיגקייט פון די אידען ניט בעקומען אַזאַ שרייענדיגע אילוסטראציע, ווי אין די פּאָגראָמען, און נאָך מעהר איידער אין די פּאָגראָמען גופא — אינ'ם שטענדיגען פּחד פאַר פּאָגראָמען. זינט דער ערשטער קישינעווער בלוטבאָד הענגט איבער'ן האַלז פון זעקס מיליאָן אידען דער אָנגעשאַרפּטער חלף פון בלוטיגע פער־פאָלגונגען, פערבונדען מיט די גרויזאמסטע פייניגונגען, מיט פערגעוואַלטי־גונג פון אידישע פרויען, באַרבאַרישער ערמאָרדונג פון זויג־קינדער. די פּאָגראָמען זאָגען עדות, אַז די רוסישע הערשער זיינען נאָך נידערטרעכטיגער און ברוטאַלער, איידער דער רוסישער געזעץ. אפילו אין רוסלאַנד איז דער געזעץ אזוי וויט „הומאַן“, וואָס ער ערלויבט ניט קיינעם צו מאָרדען, צו רויבען און פערגעוואַלטיגען. מיט די פּאָגראָמען וויל אָבער די רעגיערונג בעשטעטיגען, אז פאַר די אידען זיינען אַפילו די עלעמענטאַרסטע געזעצען ניט געשריבען, אַז דער איד איז אבסאָלוט אויסערהאַלב דער מאָראַל.

דער געזעץ ערלויבט בפירוש אלעמען אָנצוקומען צו „גערעכטען זעלבסט־שוץ“ געגען אַן אָנפאַל. נאָר די אידען טאָרען זיך ניט שיצען געגען די איבערפאַלער. בשעת די רעגירונג שיקט מיליטער צו בעשיצען די רויבער און מערדער, אַרעסטירט זי יענע אידען, וואָס פּרובען בעשיצען זייער לעבען און די עהרע פון זייערע שוועסטער, און פער'משפּט זיי צו די שאַרפסטע שטראָפען. אזוי האָט די רעגירונג אינסצענירט אין 1904 יאָהר אַ גראַנד־יאָזען פּראָצעס געגען די מיטגליעדער פון דעם אידישען זעלבסט־שוץ אין האָמעל און זיי פעראורטיילט נאָך אַ לאַנגער צינישער פּראָצעדור.

פון 1903 ביז 1907 האָט די רעגירונג אָרגאַניזירט אידען־שחיטות אין העכער ווי 600 (זעקס הונדערט) שטעדט און קלענערע פּונקטען. **די דאָזיגע** בלוט־בעדער האָבען געהאַט אָפיציעל דעם ציעל נוקם זיין זיך אין די אידען

פאר זייער אנטיילנעהמען אין דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג; אין דער ווירקליכקייט אָבער האָט דאָ די רעגירונג פערפאָלגט א בעשטימטען פּאָלי־טישען צוועק — צו מאכען די אידען פאר דער „ליניע פונ׳ם קלענסטען ווידערשטאנד" אין דער געפעהרליכער אויפוואכונג פונ׳ם גרויסען רוסישען פּאָלק, און בעזונדערס פון די פינסטערע פויערים־מאַסען. מען רוקט אונטער די אידען כדי אָבצוּוואוּוענדען די געפאהר פון די אמת׳ע אינערליכע שונאים פון רוסישען פּאָלק.

נאָך דער רעוואָלוציע האָט מען ארויסגעגעבען א רייהע נייע בעשרענ־קונגס־געזעצען: אין יאָהר 1907 האָט מען אין גאנצען פערהאקט די טיהר פון סיביר פאר די וואָס האָבען געענדיגט די הויך־שולען; מ׳האָט נאָך מעהר פערקלענערט די „פּראָצענט נאָרמע" אין די שולעס; איינגעפיהרט דעם „גורל" אויף אריינצוטרעטען אין דער נאָרמע; מ׳האָט כמעט פערוועהרט אידען צו האלטען עקזאמען אלס „עקסטערנעס" (15% נאָרמע), אין גאנצען פערשלאָסען פאר אידען א רייהע שולעס — מיט איין וואָרט, מ׳האָט מיט אלע מיטלען געשטרעבט צו שטעלען די אידישע יוגענד להלוטין מצד דעם געזעץ און ארויסצורייסען דאָס בוך פון איהרע הענט. מ׳האָט אויך (אין יאָהר 1912) צוגעמאכט פאר אידען די פּראָפעסיע פון געהילפס־אדוואָקאטען. מ׳האָט געציעלט צו טרעפען אויף דעם פערמעגליכען אידען: ארויסגעגעבען א צירקולאר וועגען „נאציאָנאליזירען" דעם רוסישען האנדעל און קרעדיט, איינגעפיהרט א שטרענגע „פּראָצענט־נאָרמע" פאר אידען אין אקציאָנערע געזעלשאפטען און געשטרעבט אין גאנצען זיי פון דאָרט אויסראָטען (שפּע־טער, אין צייט פון קריעג, איז די גזירה בטל געוואָרען).

נאָר, ווי געזאָגט, וויכטיגער פונ׳ם שלעכטען געזעץ איז דאָס דורכ־פיהרען איהם אין לעבען, דער גאנצער פּאָליציאישער אפּאראַט פון אידען־פערפאָלגונגען און זיין ארבייט. מע האָט פון יאָהר 1908 ווידער מיט אַן אונערהערטער מערדעריי גענומען טרייבען אידען פון רוסישע שטעט און דערפער, בעזונדערס אין קיעווער, קורסקער, טאמבאָווער, ניזשעגאָראָדסקער, וואָלינער גוב., מ׳האָט ברייט אויסגענוצט דעם בעוואוסטען „1171טען פונקט" אום צו קאָנפיסקירען אידיש פערמעגען. „אָבלאָוועס" זיינען געוואָרען א טעגליכע ערשיינונג. א בעליעבטען אָביעקט פון ראפינירטע פּאָליציייאישע המצאות שטעלט מיט זיך פאָר יענע אלטע גזירה, וועלכע בעשטראָפט דעם אידען מיט דריי הונדערט רובעל שטראף פאר דעם, וואָס זיינער א קרוב האָט זיך ניט געשטעלט צו מיליטער־דיענסט. די דאָזיגע גזירה פאלט מיט איהר גאנצער לאסט אויף די אָרימסטע אידישע עלטערען, וועמעס קינדער האָבען עמיגרירט פונ׳ם צארישען גיהנום. דאָ איז די פּאָליצייאישע פּראקטיק

פול מיט די ווילדסטע קוריאָזען: מ'נעהמט צו, צ. ב., דאָס לעצטע שטיקעל ברויט ביי אַ זקן, וועמעס אייניקעל איז געשטאָרבען נאָך פאר דעם מיליטער־פליכטיגען עלטער, אָדער מ'בעשטראָפט אַ פאָטער מיט 300 רובעל פאַר דעם איינציגען פערברעכען, וואָס זיין זוהן איז געפאַלען אין שלאַכט אלס פריי־וויליגער, איידער ער האָט זיך געדאַרפט שטעלען צום רעגולערען מיליטער־דיענסט...

מיר רעדען שוין ניט פון די בלוט־בלבולים („ריטועלע בעשולדיגונגען", ווי מ'רופט זיי אויפ'ן קאַזיאָנעם לשון), וואָס די רעגירונג אָרגאַניזירט מיט אַלע מיטלען. מיט איין וואָרט, דער איד אין רוסלאַנד איז געוואָרען הפקר, די ראַפינירטע הפקרות, מיט וועלכער מ'בעהאַנדעלט דעם אידען, פער'סמ'ט די אידישע נשמה און דעמאָראַליזירט דעם גאַנצען פּאָליטישען אָרגאַניזם פונ'ם קאָלאָסאַלען לאַנד.

ס'איז אַ פערשפרייטער טעות צו מיינען, אַז מיט די אַלע גרויזאַמע פערפאָלגונגען שטראָפט די רוסישע רעגירונג די אידען פאַר זייער „נאַציאָנאַלער אָפּגעזונדערטקייט", אַז זי וויל די אידען אסימילירען, רוסיפיצירען. ניין, דער אמת איז גראָד דער היפוך דערפון: בעת די רעגירונג שטרעבט אַלע אַנדערע פעלקער צו רוסיפיצירען, וויל זי די אידען איינפאַך פערניכטען, עוקר מן השורש זיין. די פּראָצענט־נאָרמע פאַר דער אידישער לערען־יוגענד זאָגט עדות מיט די גרויזאַמסטע צייכענס, אַז די רעגירונג וויל פאַר די אידען פערהאַקען די טירען צו דער רוסישער קולטור און צו אסימילאַציע. און דערפון שטאַמט דאָס משונה'דיגסטע, וואָס דוקא אין זינען פון נ אַ צ י אָ־נ אַ ל ע ר ע כ ט געניסען די אידען אַ טרויעריגע „פּריווילעגיע" אין פער־גלייך מיט אַלע אַנדערע נאַציאָנען פון רוסלאַנד.

די רעגירונג פלעגט פערבאָטען דעם געברויך פון דער ליטווישער, פון דער אוקראַינישער שפּראַך, פערמאַכען פּוילישע שולען, קאָנפיסקירען דעם נאַציאָנאַלען פערמעגען פון די אַרמענער, נאָר דוקא די אידישע שפּראַך און קולטור לאָזט זי צו־רוה. זי ערלויבט חדרים און פ ע ר וו ע ה ר ט צו לערנען אין די חדרים. זי האָט ערלויבט צייטונגען אין אידיש, ווייל עס איז אין די אינטערעסען פון דער רעגירונג, אַז די אידען זאָלען בלייבען ביי זייער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט. זי וויל די אידען אויסראָטען, נאָר אַזוי לאַנג ווי אידען לעבען מוזען זיי בלייבען אָפּגעזונדערט.*)

*) דאָס איז טאַקע דער צוועק, צוליעב וואָס די רעגירונג האָט איינגעפיהרט פאַר די אידען אַ בעזונדערע וואהל־קוריע (אין איניגע געגענדען צו דער מלוכה־דומע און אין פּוילען צו די מוניציפּאַליטעטען). ס'וואָלט געווען לעכערליך צו זעהן אין דעם כאָטש אַ רמז אויף „נאַציאָנאַלע רעכט".

אָדער נאָך ריכטיגער: די רוסישע הערשער ווילען גאָר ניט פערניכטען דאָס אידישע פאָלק. אדרבא, זיי נויטיגען זיך אין דעם, אז שטענדיג זאָל זיין אין זייער גרויסער געפּייניגטער מדינה א פאָלק, וואָס איז רעכטלאָז און אָפּגעזונדערט, און דיזעס פאָלק זאָל אייביג דיענען אלס שעיר לעזאזל פאַר דער אונצופרידענהייט פון די רוסישע מאַסען. דעם בעסטען בעווייז ברענגט אונז דער פאַקט, אז ווען צווישען דער אידישער יוגענד האָט זיך אָנגעהויבען א שמד־עפּידעמיע, האָט די רעגירונג באַלד גענומען שריט, כדי די גע'שמד'טע זאָלען ניט קריגען קיין גלייכע רעכט.

די רוסישע רעגירונג נויטיגט זיך אין די אידען, כדי זיי צו פּייניגען. *)

.5

די אידישע רעכטלאָזיגקייט אין רומעניען

רומעניען איז ניט דאָס איינציגע לאַנד, וואו אידען ווערען בערויבט פון זייערע מענשליכע רעכט, געטריבען, פערפאָלגט און געפּייניגט. אין ערגעץ אָבער איז די אידישע רעכטלאָזיגקייט ניט אזוי ציניש און פער־רעטעריש, פון יורידישען שטאַנדפּונקט. בשעת רומעניע איז אַנערקענט געוואָרען אלס א זעלבסטשטענדיגע מלוכה, אין בערלינער קאָנגרעס פון 1878, האָבען די אייראָפּעאישע גרויסמעכטען, וואָס האָבען אונטערגעשריבען דעם בערלינער טראַקטאַט, פערפליכטעט די רומענישע רעגירונג אָבצושאַפען אַלע עקזיסטירענדע בעשרענקונגען און אויסנאהם־

*) אַ שיינבאַרע און צופעליגע אויסנאַהם שטעלט מיט זיך פאָר דער פער־באָט פון אידישען טעאַטער, ארויסגעגעבען אין 1883 יאָהר; נאָך דער רעוואָ־לוציע איז די גזירה פאַקטיש בטל געוואָרען. — די אידישע קהלה־אָרדנונג אין רוסלאַנד איז ביז'ן העכסטען גראַד פערפלאָנטערט און פערנאַכלעסיגט, זינט די רעגירונג האָט אין 1844 יאָהר אָפּגעשאַפט דעם „קאַהאַל“ און פון דער אַנדער זייט בעזאָרגט זיך דערמיט, אַז די רעגירונגס־הכנסות דורך דעם זעלביגען „קאַהאַל“ זאָלען אויף קיין האָר ניט געמינדערט ווערען. אין רוסיש־פּוילען איז די אידישע קהלה, לויט דעם אַלטען, נאָך פאַר־רוסישען געזעץ, געשטעלט אויף פעסטע יסודות פון זעלבסט־פערוואַלטונג און אָבליגאַטאָרישען שטייער־סיסטעם. לויט דעם סיסטעם האָבען דאָס וואַהל־רעכט צו דער קהלה בלויז אַזוינע פערמעגליכע אידען, וואָס צאָהלען ניט ווייניגער ווי 15 רובעל יעהרליכען שטייער פאַר דער קהלה.

געזעצען געגען וועלכער ניט איז נאַציאָנאַליטעט און גלויבען און אויסגלייכען אַלע בירגער אין זייערע רעכט. דאָס איז געשטעלט געוואָרען אַלס בפירוש'ער תנאי, פון וועלכען ס'איז אָבהענגיג די אנערקענונג פון דער רומענישער זעלבסטשטענדיגקייט. טראָץ דעם אַלעם האָט די רומענישע רעגירונג ניט נאָר איבערגעלאָזט אַלע פריהערדיגע אויסנאהמס־געזעצען, נאָר מיט פער־שיעדענע יעזואיטישע דריידלעך איינגעפיהרט נייע גזירות און בעגרענצונגען און האָט דעם גרעסטען טייל פון דער אידישער בעפעלקערונג געשטעלט אין גאַנצען אויסער דעם געזעץ, אין בוכשטעבליכען זין פון וואָרט — זי האָט איינפאַך ערקלעהרט די אידען פאַר „פרעמדע", „אויסלענדער", וואָס האָבען נאָך דערצו ניט קיין אויסלענדישען שוץ.

די גאַנצע געשיכטע פון די אידען אין רומעניע (זינט דעם 15 יאָהר־הונדערט), ד. ה. אין די צוויי פירשטענטימער מאָלדאַוויע און וואַלאַכיע, איז איין בלוטיגע סעריע פון גזרות, גירושים, רויבערייען, פּאָגראָמען, עלילות־דם, שחיטות און רעליגיעזע פערגוואַלטונגען. דעם אידען פלעגט מען בע־האַנדלען ווי אַ מצורע. מ'האָט זיך צו איהם ניט געטאָרט דערנעהנטערען, זיצען מיט איהם ביי איין טיש, אָנריהרען די זאכען צו וועלכע ער האָט זיך צוגעריהרט. אַ איד איז געווען פסול לעדות. אַ אידישער רופא איז געווען פערבאָטען.

אַ סך צרות האָבען די אידען געליטען פון די אָפטע רוסיש־טערקישע מלחמות, ווען די רוסישע אַרמעען האָבען אקופּירט די רומענישע פּראָווינצען. די קאָזאַקען פלעגען אויסקוילען גאַנצע אידישע קהלות. אין דער זעלבער צייט פלעגען די רומעניער ראַבעווען דאָס אידישע גוטס. דערביי זיינען פאָרגעקומען שרעקליכע גרויזאַמקייטען. צ. ב. אין 1876 יאָהר, ווען אַ מחנה קאָזאַקען זיינען דורכגעגאַנגען די אידישע גאַסען אין בוקאַרעשט. די משחיתים האָבען אויפגעשטאָכען אידישע קינדער אויף זייערע שפּיזען, זיי אָבגעבראָטען און אויפגעגעסען. און די אידען זיינען געווען געצוואונגען צו געבען כאַבאַר די רוסישע גענעראַלען, זיי זאָלען אַרויספיהרען די מאָנ־סטערס פון שטאָדט.

טראָץ די אַלע פערפאָלגונגען, האָבען אידען אין 1848, ווען די רעוואָלוציע האָט זיך פערשפּרייט איבער גאַנץ אייראָפּאַ, געקעמפּפט פאַר רומענישער פרייהייט, און נאָך דער קרימער מלחמה, אז ס'האָט זיך אָנגעהויבען אין רומעניען אַ בעוועגונג צו פעראייניגען ביידע פירשטענטומער, האָבען די אידען דערינען גענומען אַ שטאַרקען אַנטייל, און ווי געוועהנליך זיינען זיי געווען דער שעיר לעזאזל אין קאַמפּף פון די צוויי פּאַרטייען, די אוניאָ־ניסטען און אַנטי־אוניאָניסטען (ד. ה. פאַר און געגען פעראייניגונג).

אין די צייטען פון אלעקסאנדער קוזא, דעם ערשטען פרינץ פון די פעראייניגטע פירשטענטומער, איז די אידישע לאגע עטוואס פערבעסערט געווארען, אבער אויך דאן האבען ניט אויפגעהערט די אונטערדריקונגען, פאגראמען און עלילות־דם. ווען די אידען האבען ניט נעגעבען דעם פרינץ קוזא די סומע געלד, וואס ער האט ביי זיי געפאדערט, האט ער אין קאנסטיטוציאנעלען געזעץ־פראיעקט אריינגעשטעלט א פונקט, וואס שליסט אויס פון וואהל־רעכט אלע ניט־קריסטען.

ווען דער דייטשער פרינץ קארל פאן האהענצאלערן (דער גרינדער פון דער יעצטיגער רומענישער דינאסטיע) האט אין יאהר 1866 פערנומען קוזא׳ס פלאץ — איז דאס ערשטע בילד, וואס ער האט געזעהן אין זיין אריינפאהר אין בוקארעשט, געווען א אידישער פאגראם. די רעגיערונג האט דאן כלומר׳שט צוגעגרייט א קאנסטיטוציאנס געזעץ־פראיעקט, מיט א פונקט (פאראגראף 6) אז „רעליגיע איז ניט קיין מניעה פאר נאטוראליזאציע“. און מ׳האט צוגעלעגט: „וואס אנבעלאנגט אידען וועט אויסגעארבייט ווערען א בעזונדער געזעץ, וואס זאל רעגולירען זייער רעכט אויף נאטוראליזאציע און אויך די בירגערליכע רעכט“. גלייכצייטיג אבער האבען רעגיערונגס־אגענטען פראוואצירט דעמאנסטראציעס געגען דעם פונקט און ארגאניזירט באנדעס, וואס האבען געמאכט א פאגראם און בעפאלען די בוקארעשטער שול און מחלל געווען די ספרי תורות (30 יוני 1866). דער רעזולטאט איז געווען, אז מ׳האט דעם פאראגראף 6 אפגעשאפט און אנשטאט דעם האט מען איינגעפיהרט פאראגראף זיבען (7), וואס לויטעט: „נאר אזעלכע פרעמדע קאנען נאטוראליזירט ווערען, וואס זיינען פון קריסטליכען גלויבען“.

פאר דעם בערלינער קאנגרעס פון 1878 יאהר, וואו אלע באלקאנישע פראגען האבען געדארפט ארומגערעדט ווערען, האבען די אידישע ארגאניזאציעס אין פראנקרייך און ענגלאנד אויסגעאיבט א שטארקען איינפלוס אויף זייערע רעגירונגען, אז מ׳זאל ביי די פערהאנדלונגען ניט פערגעסען אויך די לאגע פון די פערפאלגטע אידען. זייער השתדלות איז געקרוינט געווארען מיט ערפאלג. אויף דער זיצונג פון קאנגרעס דעם 24טען יוני האט דער פראנצויזישער דעלעגאט וואדינגטאן ערקלעהרט, אז די פראנצויזישע רעגיערונג שטעלט צווישען אנדערעס אלס בעדינג פאר דער סערבישער זעלבסטשטענדיגקייט — אויך די רעליגיעזע פרייהייט און גלייכבערעכטיגונג פון אלע בירגער אהן אונטער־שיעד פון רעליגיאן. ביסמארק האט דעם פארשלאג אונטערגעשטיצט. די ענגלישע דעלעגאטען, לארד ביקאנספיעלד און סאלסבורי, האבען אויפ־מערקזאם געמאכט אויף די נויטיגקייט צו פערברייטערען דעם פרינציפ אויף

אַלע אָטאָמאַנישע פּראָווינצען, וואָס נויטיגען זיך אין דער שטיצע פון די גרויסמעכטען. דער רוסישער דעלעגאַט, פּרינץ גאָרטשאַקאָף, האָט אַפילו געפּרואווט זיך אַנטקעגענשטעלען און דערוויזען אַז רעליגיאָנס־פרייהייט האָט ניט צו טהאָן מיט גלייכע רעכט, און אַז אַזעלכע טאָר מען די אידען ניט געבען. אָבער נאָך דעם ווי ביסמארק האָט קאַטעגאָריש ערקלעהרט, אַז דייטשלאַנד שטעהט פאַר גלייכע רעכט לויט דעם פאָרשלאַג פון וואַדינגטאָן, און די פאָרשטעהער פון ענגלאַנד, עסטרייך, איטאַליען האָבען צו דעם צוגעשטימט — איז דער פּאַראַגראַף, אַז סערביע זאָל אַנערקענט ווערען זעלבסטשטענדיג מיט דער בעדינגונג פון רעליגיאָנס־פרייהייט און בירגער־ליכער גלייכבערעכטיגונג אָנגענומען געוואָרען איינשטימיג. שפּעטער האָט וואַדינגטאָן איבערגע׳חזר׳ט זיין פאָרשלאַג בנוגע רומעניען. דאָס מאָל איז שוין קיינער ניט געווען דאַגעגען. די שליחים פון דער רומענישער רעגיע־רונג האָבען די גאַנצע צייט אינטריגירט געגען די אידען. זעהענדיג, אַז זיי וועלען זיך ניט אַרויסדרעהען, האָבען זיי: אָרגעשלאָגען אַ ניט קלאָרע, כמעט גאָר ניט זאָגענדע פאָרמולע פון רעליגיעזער פרייהייט. דער איטאַ־ליענישער דעלעגאַט גראַף לאָנעי האָט געוואָלט מאַכען אַן ענדע צו די רומענישע אינטריגעס און פאָרגעשלאָגען, אַז מ׳זאָל בפירוש און קלאָר בעשליסען, אַז די אידען אין רומעניען, וואָס זיינען ניט קיין אונטערטאַנער פון אַ פרעמדער מלוכה, זאָלען ווערען געזעצליכע רומענישע בירגער (ביז דאַן זיינען אידען געווען פעררעכענט פאַר „פרעמדע"). צום אומגליק אָבער האָט דער פראַנצויזישער פאָרשטעהער, וואָס איז גראַדע געווען דער ראש־המדברים אין דער פראַגע, געדענקט אַז ס׳איז ניט נויטיג ספּעציעל צו דערמאָנען די אידען אין פונקט פון גלייכבערעכטיגונג, און האָט פאָרגע־שלאָגען אַן אַנדער נוסח, וואָס איז אַריין אין בערלינער טראַקטאַט אַלס פּאַראַגראַף 44: „דער אונטערשיעד פון רעליגיע און רעליגיעזע איבער־ציייגונגען טאָר ניט דיענען אין רומעניע אַלס מאָטיוו אויסצושליסען אָדער ניט צו דערלאָזען געניסען בירגערליכע און פּאָליטישע רעכט, פערנעהמען רעגיערונגס און געזעלשאַפטליכע עמטער אָדער עהרען־פּאָסטען, פון פּראַק־טיצירן פערשיעדענע פּראָפעסיעס און מלאָכות אין אַלע טהיילען פון דער מלוכה. אַלע רומענער, ווי אויך פרעמדע, ווערט גאַראַנטירט פולע רעלי־גיעזע פרייהייט און אַ היעראַרכישע אָרגאַניזאַציע פון די פערשיעדענע אמונות, אַזוי אויך זאָל ניט געמאַכט ווערען קיינע אונטערשיעדען אין די בעציהונגען צו די רעליגיעזע הויפּט־פאָרשטעהער. אונטערטאַנען פון פרעמדע מלוכות — סוחרים און אַנדערע, אָהן אונטערשיעד — וועלען געניסען אין רומעניען פולע גלייכהייט אָהן אונטערשיעד פון רעליגיע."

דער פּונקט איז איינשטימיג אָנגענומען געוואָרען. לויט דעם פאָר־שלאַג פון סאַליסבורי האָט דיזער פּונקט געדאַרפט איינגעשריבען ווערען אין דער רומענישער קאָנסטיטוציע.

די אידען און זייערע פריינד זיינען געווען אויסער זיך פון פרייד — די אידען־פראַגע אין רומעניען איז געלעזט, ענדליך, מיט מזל... באַלד אָבער האָבען זיי איינגעזעהן, אז זיי האָבען געהאַט אַ ביטערען טעות.

די יעזואיטישע רומענישע שטאַטסלייט האָבען שוין געפונען אַן אויס־וועג ווי אַזוי אַרויסצודרעהען זיך פון 44טען אַרטיקעל. קודם כל האָבען זיי פראָוואָצירט אין רומעניע מאַניפעסטאַציעס און דעמאָנסטראַציעס געגען אידען און געגען די החלטות פון בערלינער קאָנגרעס. מ'האָט געסטראַשעט אויסצוקוילען מיט אַמאָל אַלע אידען. מ'האָט געשריבען אַז דער גאַנצער קאָנגרעס איז נאָר אַ אידישע אינטריגע. און אין דער צייט, וואָס בולגאַריע, סערביע און מאָנטענעגראָ האָבען זיך אונטערגעוואָרפען די בעשלוסען פון קאָנגרעס, האָט רומעניען געשיקט שתדלנים אין אייראָפּאַ אויסצו'פּועל'ן ביי די קאַבינעטען מ'זאָל אַנערקענען די רומענישע אונאַבהענגיגקייט אָהן דעם אַרטיקעל 44 — מיט דעם אויסרעד, אז ס'פּאָלק איז געגען. אַנשטאָט דעם פּונקט 44 האָבען זיי געוואָלט יוצא זיין מיט'ן מאָדיפיצירטער פּאַראַ־גראַף 7 פון דער רומענישער קאָנסטיטוציע.

דער תוך פון דיזען פּונקט איז, אַז אידען קאָנען ביי געוויסע בעדינ־גונגען ווערען רומענישע בירגער. דער פּאַרלאַמענט דאַרף אָבער שטימען וועגען יעדען פאַל בעזונדער. רוסלאַנד האָט דערצו גלייך צוגעשטימט. עסטרייך האָט בלויז געפאָדערט רעכט פאַר עסטרייכישע אידען וואָס וואוינען אין רומעניע. דאָס זעלבע האָט געטהאָן איטאַליען. ענדליך האָבען אויך דייטשלאַנד, פראַנקרייך און ענגלאַנד אין אַ נאָטע פון 20 פעברואַר 1880 צוגעשטימט צו דער רומענישער זעלבסטשטענדיגקייט מיט דעם תנאי זי זאָל אָבהיטען דעם דערמאָנטען 7טען פּונקט פון דער קאָנסטיטוציע.

אום צו שיטען זאַמד אין די אויגען האָט די רומענישע רעגיערונג צוזאַ־מענגעשטעלט אַ ליסטע פון 883 אידען, וואָס האָבען זיך בעטהיילינט אין דער מלחמה אין 1877 יאָהר, און מ'האָט זיי נאַטוראַליזירט מיט אַמאָל. אויסער דעם האָט מען נאַטוראַליזירט 57 איינצעלנע אידען. מיט דעם האָט זיך געענדיגט די טראַגי־קאָמעדיע פון אידישער גלייכבערעכטיגונג. אין פערלויף פון 21 יאָהר, ביז 1900, האָבען זיך נאַטוראַליזירט און בעקומען בירגער־רעכט בסך הכל 85 אידען.

אַנשטאָט צו היטען דעם בערלינער אָבמאַך און געבען אידען רעכט האָט די רעגירונג אָנגעהויבען סיסטעמאַטיש צו פערפאָלגען און בענרענצען

די אידען, אז ס׳זאָל פאַר זיי זיין אונמעגליך צו פערבלייבען אין לאַנד. אום צו דערגרייכען דעם ציעל האָבען זיך אָנגעהויבען שיטען נייע גזרות. יעדער מיניסטער, סענאַטאָר, דעפּוטאַט, זשורנאַליסט האָט אויסגעטראַכט נייע פּלענער ווי אַזוי צו פערביטערען דאָס אידישע לעבען.

פון איין זייט האָט מען טאַקע אָנגענומען אַ געזעץ, אַז רעליגיע קאָן ניט זיין קיין שטערונג צו בירגערליעכר און פּאָליטישער גלייכהייט, אָבער „פרעמדע״ (און די אידען ווערען גערעכענט פאַר „פרעמדע״, כאָטש זיי וואוינען שוין אין לאַנד הונדערטער און אפשר טויזענטער יאָהרען) קאָנען ווערען בירגער נאָר דורך אַ ספּעציעלען געזעץ, ד. ה. מיט דער צושטימונג פון פּאַרלאַמענט פאַר יעדען אידען בעזונדער, ווי ס׳איז אויבען דערמאָנט געוואָרען. אַזוי אַרום הייסט דאָס איז אי די פאָדערונג פון בערלינער טראַקטאַט כלומר׳שט נאָכגעגעבען, אי די אידען בלייבען רעכטלאָז ווי פריהער. און אום איינצופיהרען די נייע בעגרענצונגען געגען אידען — ווערען ביסלעכווייז אַלע אידישע מלאָכות און בעשעפטיגונגען ערקלעהרט אַלס „פּאָליטישע רעכט״, וואָס נאָר רומענישע בירגער קאָנען זיי פּראַקטיצירען.

איינס נאָכ׳ן צווייטען ווערען געפּאַסט געזעצען, אַז באַנק־בעאַמטע און אָנגעשטעלטע מוזען זיין רומענישע בירגער (1880), דאָסזעלבע מעקלער און חלפנים (1881), אידען טאָרען ניט פערקויפען קיין שטאַרקע משקאות אין דאָרפישע דיסטריקטען, אויך ניט אין די שטעט און שטעטלעך, „פרעמדע״ טאָרען זיך ניט פריי בעוועגען פון איין אָרט אין צווייטען אָהן בעזונדערער ערלויבניש (1881), „פרעמדע״ טאָרען זיך ניט בעטייליגען אין קאַמערץ־קאַמערען, האַנדעלס־ביכער מוזען געפיהרט ווערען אין רומעניש אָדער אין אַן אַנדער מאָדערנער אייראָפּעאישער שפּראַך (כדי אויסצושליסען העברעאיש און אידיש) (1866), די מעהרהייט אָנגעשטעלטע אין פּריוואַטע געזעלשאַפטען מוזען זיין רומענער, צוויי־דריטעל פון די אַרבייטער אין יעדער פאַבריק מוזען זיין רומענער (1887), „פרעמדע״ קינדער ווערען ניט אָנגענומען אין שולען, אפילו עלעמענטאַרע, סיידען ס׳בלייבט פרייער פּלאַץ נאָך די רומענישע, און דאַן ערשט מוזען זיי צאָהלען אַ ספּעציעלע טאַקסע (1887—93). (אין יאָהר 1898 האָט מען 11,200 — עלף טויזענד צוויי הונדערט — אידישע קינדער אויסגעשלאָסען פון שול־בילדונג), נאָר „רומענער״ האָבען אַ רעכט צו אַרבייטען ביי די באַהנען. אין יאָהר 1902 ווערט אַרויסגעגעבען אַ יעזואיטיש־דראַקאָנישער געזעץ, וואָס נעהמט צו ביי אַלע אידישע בעלי־מלאָכות זייער ברויט; דער געזעץ לויטעט: אום צו בעשעפטיגען זיך מיט וואָסער ס׳איז מלאָכה דאַרף מען האָבען אַ בעזונדער ערלויב־

גיש. „פרעמדע" בעקומען ערלויבניש נאָר דאן ווען זיי האָבען אַ פּאַספּאָרט און קאָנען דערווייזען אַז אין זייער לאַנד האָבען רומענער די זעלבע רעכט. און אַזוי ווי אידען זיינען „פרעמדע", און דערצו נאָך אָהן פּאַספּאָרט, און קאָנען ניט דערווייזען אַז רומענער האָבען דיזעלבע רעכט אין „זייער" לאַנד — ווערען זיי מיט איין מאָל בערויבט פון זייער רעכט צו בעשעפטיגען זיך מיט אירגענד וועלכען פּראָפעסיע.

אין 1900 ווערט בעשטימט אַ נאָרמע פאַר אידישע קינדער אין די שולען: פאַר עלעמענטאַרע שולען 5½%, פאַר מיטעלע 7½%. גלייכצייטיג שטערט מען אידען צו עפענען אייגענע שולען. אַ פעראָרדנונג פון מיניסטער פאָדערט, אַז אידישע פּריוואַטע שולען זאָלען זיין אָפען אין שבת, און ביים שטודיום פון אידישער רעליגיע זאָלען די לעהרער און די קינדער זיצען אָהן היטלען.

די רעגירונג האָט זיך ניט בענוגענט מיט די געזעצען, וואָס זאָלען צווינגען די אידען אויסצואוואַנדערען פון לאַנד. אין יאָהר 1881 איז גע-פאַסט געוואָרען אַ ספּעציעלער געזעץ, וואָס אַטאָריזירט די רעגירונג אַרויס-צוטרייבען יעדען „פרעמדען", וועלכער איז ניט בעקוועם אין עפענטליכען לעבען. אַ ליאַדע חשד, מסירה איז גענוג מ'זאָל אין איין מעת לעת אַרויס-טרייבען אַ אידען פון זיין היים און אַרויסשיקען איהם פון לאַנד. כלל-טוער, זשורנאַליסטען, אַרבייטער — אידען פון אַלע שיכטען זיינען געפאַלען אַ קרבן פון דעם געזעץ. און יעדער איד לעבט אין שטענדיגען שרעק אינ-גאַנצען אַרויסגעטריבען צו ווערען פון לאַנד.

אין דער זעלבער צייט וואָס אידען אַלס „פרעמדע" ווערען בערויבט פון זייערע מענשליכע און בירגערליכע רעכט, זיינען זיי אָבער אונטער-וואָרפען אַלע בירגערליכע פּליכטען; און ניט זייענדיג אָפיציעל און געזעצליך גערעכענט פאַר רומענישע אונטערטאַנען, זיינען זיי דאָך פער-פליכטעט צו מיליטער-דינסט. פאַר'ן בערלינער טראַקטאַט האָבען די רומענישע אידען געדינט צוזאַמען מיט רומענער. אויסלענדער, ווי אומע-טום, זיינען פון מיליטער דינסט געוועזען פריי. נאָכ'ן בערלינער טראַקטאַט האָט מען ניט געוואוסט וואָס צו טון. פערעכענען אידען פאַר בירגער — מוזען זיי דאָך בעקומען בירגערליכע רעכט. רעכענען זיי פאַר אויסלענדער — דאַרפען זיי דאָך זיין פריי פון מיליטער-דינסט. ביז מ'איז געפאַלען אויף אַן אָריגינעלע רומענישע המצאה: „אויסלענדער וואָס געניסען ניט קיין אויסלענדישע פּראָטעקציאָן". אין 1882 איז אַרויס אַ געזעץ, אַז אַלע וואָס זיינען געבוירען אין רומעניען און קאָנען ניט דערווייזען אַז זיי זיינען פער-פליכטעט צו דיענען אין אַן אַנדער לאַנד — מוזען ערפילען זייער מיליטער-

דינסט אין רומעניען. מיט אזא צינישער המצאה האט מען געצוואונגען די אידען צו פערגיסען זייער בלוט פאר דעם לאנד וואס ערקלעהרט זיי פאר אויסלענדער.

דערפאר אבער האט דער איד מעהר ווי זיין א פראסטער סאלדאט קיין רעכט ניט. אן „אויסלענדער“ מוז טאקע דינען, אבער דערהויבען ווערען צו א העכערען גראד טאר ער ניט. אום די בארבארישע געזעצען זאלען וואס שטרענגער אבגעהיט ווערען — מאכט מען אין פארלאמענט אפטע אינטערפעלאציעס, די מיניסטארען שיקען ארויס דראקאנישע ערקלערונגען און צירקוליארען, אז מ׳זאל מיט די אידען מחמיר זיין בחוט השערה — און די פאליציע פערשטעהט שוין וואס זי האט צו טאן, און פיהרט זיך אויף געגען אידען ברוטאל, מיסברויכט איהר מאכט, ענטזאגט אידען פון געזעצליכער שוץ, פיהרט איין ווילקירליכע פעראָרדנונגען; מ׳צושטערט אידישע הייזער מיט היגיענישע אויסרעדען, מ׳נעהמט צו זייערע שולען, האספיטעלער און אנדערע געזעלשאפטליכע געביידען, ניט צאהלענדיג די געזעצליכע בעלוינונג — מיט׳ן אויסרעד, אז די אידישע קהלה איז ניט קיין יורידישע פערזאן.

און ווען מ׳האט זיך אמאל געקלאגט אויף דער ברוטאליטעט פון דער פאליציע צום פרעפעקט פון בוקארעשט, האט ער געענטפערט:

„פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט איז פאר אונז, רומענער, ניט פאר די אידען“.

.6

די אידישע רעכט־לאגע אין עסטרייך

אין עסטרייך זיינען זינט 1867 יאהר אלע בירגער גלייכבערעכטיגט און קיין שום בעשרענקונגען פאר אידען, אלס אזעלכע, עקזיסטירען ניט אינ׳ם געזעץ. אידען געניסען פולע פערזענליכע פרייהייטען און בירגערליך־פאליטישע רעכט צוגלייך מיט אלע אנדערע בירגער פון לאנד.

פ א ק ט י ש האט דער אנטיסעמיטיזם בעוויזען צוריק צו בעשרענקען די אידישע רעכט אין געוויסע פרטים, בעזונדערס אין דער שטאט וויען און אין דער פראווינץ גאליציען; פ א ק ט י ש האט די אידען־פיינדליכע פראקטיק פון דער גאליצישער אדמיניסטראציע אין די לעצטע צעהן־פופצעהן יאהר געבראכט די אידען אהן א שיער שאדען און זיי אפטמאל עקאנאמיש רואינירט, קולטורעל דערנידריגט און פאליטיש בעשרענקט, נאר

אינ'ם געזעץ אלס אזעלכען בלייבען די אידען, ווי פריהער, גלייכבערעכטיגט. בלויז איין מאָל איז געמאכט געוואָרען א פערזוך אויף אָפּען־יורידיש צו בעגרעניצען די אידישע רעכט: סך הכל מיט אכט יאָהר צוריק האָט דער אַנטיסעמיטישער דעפּוטאט פון רייכסראט (רייכס־פּאַרלאַ־מענט) שמידט אריינגעבראכט דעם פּאָרשלאַג איינצופיהרען א פּראָצענט־נאָרמע פאַר דער אידישער שול־יוגענד. דער פּאָרשלאַג איז שיער ניט אָנגענומען געוואָרען. נאָר איין קלייניגקייט האָט געפעהלט, אז עסטרייך זאָל מאכען אַן אָנהויב און נאָכמאַכען די רוסישע „פּאָריאַדקעס": בלויז מיט א פּאָר שטימען מעהרהייט איז געראטעט געוואָרען דער פּרינציפּ פון אידישער גלייכבערעכטיגונג. דערווייל געניסען די אידען, אלזאָ, גלייכע בירגערליכע רעכט.

דערפאַר אָבער לײדען אידען אין עסטרייך פון נאַציאָנאלער רעכטלאָזיגקייט. אין אָט דעם לאנד, וועמעס פּאָליטיק שטעלט פאָר א קלאַסישען ביישפּיעל פון נאַציאָנאַלע קאָנפליקטען, — וואו ניין פערשידענע פעלקער האלטען אין איין רייסען זיך, שוין באלד זיבעציג יאָהר, פאַר נאַציאָנאַלע רעכט, נאַציאָנאַלע פּריווילעגיעס און איינפלוס, איז דאָס אידישע פאָלק, צום אונטערשייד פון אַלע אַנדערע ניט פעררעכענט פאַר קיין פאָלק און טאָר ניט פּרעטענדירען אויף דער בעפרידיגונג פון זיינע אינטערעסען. נאָר לאָמיר קודם זעהן, ווי אזוי די נאַציאָנאַלע פראגע ווערט בכלל פערענטפערט אינ'ם עסטרייכישען געזעץ.

אין דער „אָקטראָאירטער" קאָנסטיטוציע פון 7 מערץ 1849, וועלכע איז שפּעטער געוואָרען די גרונדלאגע פון דער עסטרייכישער מלוכה, ווערט, אגב, פּראָקלאמירט: „אַלע פאָלקסשטאַמען זיינען גלייכבערעכטיגט און יעדער פאָלקסשטאַם האָט אַן אונפערלעצליכעס רעכט אויפצוהאַלטען און צו ענט־וויקלען זיין נאַציאָנאַליטעט און שפּראַך". אָטאָ די ווערטער זיינען אריין אין דער היינטיגער קאָנסטיטוציע, אין פּאַראַגראַף 19 פונ'ם „שטאַטס־גרונד־געזעץ איבער די רעכט פון די שטאַטס־בירגער". אינטערעסאנט איז אָבער, וואָס ביז איצט איז נאָך ניט געלונגען אָט דעם שעהנעם פּאַראַגראַף 19 צו פערוואַנדלען אין א ווירקליכעם סיסטעם פון נאַציאָנאַלע בעציהונגען. פּאַקטיש איז נאָך אין עסטרייך אַלץ ניטאָ קיין פולע נאַציאָנאַלע גלייכ־בערעכטיגונג, אַלע פעלקער ווערען דאָרט מעהר אָדער וועניגער בעשרענקט, און דאָס אידישע פאָלק איז, אין שרייענדיגען ווידערשפּרוך צו דער קאָנ־סטיטוציע, אינגאַנצען בערויבט פון זיינע נאַציאָנאַלע רעכט.

עסטרייך איז צוטיילט אין אויטאָנאָמע פּראָווינצען („קראָנלענדער"), יעדע פּראָווינץ געניסט ברייטע זעלבסטפערוואַלטונג אין די ענינים פון

פאָלקס־בילדונג און קולטור, פון לאָקאלער ווירטשאַפט, ווי צ. ב. די בענוצונג פון וועלדער און בערג, די דורכפיהרונג פון וועגען און אייזענבאַהנען, פון קאנאלען א. אז. וו. אַן דער שפּיץ פון יעדער פּראָווינציעלער פער־וואַלטונג שטעהט א געזעצגעבערישער לאנדטאג, גלייך ווי די לעדזשיסליי־טשורס פון יעדען שטאַט אין אמעריקא, און אַ שטאַטהאַלטער מיט זיינע אונטערבעאַמטע. דער לאַנדטאַג ווערט געקליבען פון דער בעפעלקערונג דורך אַ פערפּלאָנטערטען און העכסט אַנטי־דעמאָקראַטישען וואהל־סיסטעם, און דער שטאַטהאַלטער ווערט פון׳ם קייסער בעשטימט. בכלל איז נאָך דער פּאַרלאַמענטאַריזם אין עסטרייך זעהר שוואַך ענטוויקעלט, און דאָס אַלגעמיינע וואהלרעכט איז דערווייל דורכגעפיהרט געוואָרען בלויז אינ׳ם צענטראַלען פּאַרלאַמענט, דעם „רייכסראַט“. די עסטרייכישע דעמאָקראַטיע געפינט זיך נאָך אין די ווינקעלעך, און די פּראָווינציעלע אויטאָנאָמיע האָט דאָרט מיט דער דעמאָקראַטיע נאָך גאָר ניט צו טאָן. אין אַלע פּראָווינצען געהערט די הויפּט־מאַכט צו די פּריצים (לאַנדבעזיצער) און צו די העכערע גלחים, זיי בילדען די מעהרהייט אין די לאַנדטאַגען, און די שטאַטהאַלטערס ווערען אויך שטענדיג בעשטימט פון זייער מיט.

ס׳פערשטעהט זיך ממילא, אַז אָט די פערעלטערטע אָרדנונג גיט די מעגליכקייט דער נאַציאָנאַלער מעהרהייט פון איטליכער פּראָווינץ צו אונ־טערדריקען די נאַציאָנאַלע מינדערהייט, און ס׳בעקומט זיך אַ שרעקליכער פּלאָנטער פון נאַציאָנאַלע תביעות און סכסוכים, ווייל גראָד אַ פאָלק, וואָס האָט די מאַכט אין איין פּראָווינץ, איז צופעליג אַ מינדערהייט אין דער צווייטער פּראָווינץ. אַזוי ווערען די דייטשען אונטערגעדריקט אין טשעכיען, און די טשעכען, צוריק, פון די דייטשען אין נידער־עסטרייך; די פּאָליאַקען הערשען אין גאַליציען און ווערען בע׳עול׳ט אין שלעזיען; די איטאַליענער הערשען אין דאַלמאַציען (דוקא איבער אַ פּויערשער מעהרהייט פון סלאָווענער) און ליידען צרות פון די דייטשען אין טיראָל. און דער גאַנצער מיש־מאַש פון די פּראָווינציעלע פּאַרלאַמענטען טראָגט זיך אריבער אינ׳ם צענטראַלען פּאַרלאַמענט. דאָס שאַפט אונאויפהערליכע שטערונגען פאַר דעם גאַנצען לעבען פון דער מלוכה און פּאַראַליזירט אָפטמאָל דאָס צענטראַלע נערווען־סיסטעם פון דער פּאָליטיק אין עסטרייך. כדי צו בע־רוהיגען די נאַציאָנאַלע אַפּעטיטען ווארפט צו די צענטראַל־רעגירונג פון צייט צו צייט אַ הנחה דער אָדער יענער נאַציאָנאַלער גרופּע. איין נאַציע קריגט אַן אוניווערסיטעט, אָדער זי קומט אָפּ בלויז מיט אַ צוזאָג פון אַן אוניווערסיטעט אויף לעתיד לבוא, אַ צווייטע נאַציע קריגט איהרען אַ מיניס־טער אין קאַבינעט, איהרען אַ שטאַטהאַלטער אין דער פּראָווינץ א. ד. גל.

דאָס דעמאָראַליזירט נאָך מעהר די פּאָליטישע מדות פון לאַנד, ווייל דאָס פיהרט צו אַ שטענדיגען שאַכער־מאַכער צווישען דער רעגירונג און די בירגערליך־נאַציאָנאַלע פּאַרטייען.

אַזוי איז דאָס, פערשטעהט זיך, אויך אין די „אידישע“ פּראָווינצען, ווי גאַליציען און בוקאָווינאַ: צוזאַמען מיט די ברייטע שיכטען פון דער אַלגעמיינער בעפעלקערונג זיינען אויך די אידישע מאַסען בערויבט פון וואהלרעכט און האָבען ניט קיין ברעקעל איינפלוס אויף דער לאַנד־פערוואַלטונג. די קליינע הייפעל אידישע קאַפּיטאַליסטען און גרונדבעזיצער, וועלכע איז אויסגעקנעפּעלט מיט די קריסטליכע פּריצים, געניסט אויך איהר חלק פון די פּריצישע און קאַפּיטאַליסטישע פּריווילעגיעס און קאָן אַזוי אָדער אַנדערש פערטיידיגען איהרע אינטערעסען.

מיט איין וואָרט, אויב די אידישע מאַסען אין עסטרייך זיינען פּאַקטיש בערויבט פון פּאָליטישע רעכט, איז דאָס בלויז אַ רעזולטאַט פון דער אַלגעמיינער פּאָליטישער רעכטלאָזיגקייט פון די גרויסע פּאָלקס־מאַסען, און דאָס האָט ניט צו טאָן מיט קיין שום ספּעציעלער אידישער לאַגע.

אין עסטרייך איז אָבער נאָך ביז׳ן היינטיגען טאָג ניטאָ קיין פ ו ל־ש ט ע נ ד י ג ע רעליגיאָנס־פרייהייט. ס׳זיינען נאָך עד היום פערבאָטען געמישטע חתונות פאַר מיטגליעדער פון פערשיעדענע רעליגיעזע גרופּען: עס איז פערבאָטען אַ געמישטע הייראַט צווישען קריסטען און אידען, קריסטען און מוסולמאַנער א. אז. וו. דערפאַר אָבער איז אַנערקענט דאָס רעכט אַרויסצוטרעטען פון איטליכער רעליגיעזער געמיינשאַפט און צו ערקלערען זיך פאַר „קאָנפעסיאָנסלאָז“, ד. ה. ניט־רעליגיעז. אַ סך וויכטיגער איז אָבער, וואָס די קאַטוילישע קירך האָט אַ גאַנצע סעריע פּאָליטישע פּריווי־לעגיעס אין פערגלייך מיט אַנדערע רעליגיעס: די קאַטוילישע בישאָפען און ערצבישאָפען קריעגען אַ בעזונדערע פערטרעטונג אין דער אויבער־שטער געזעצגעבונגס־קערפּערשאַפט פון דער אימפּעריע (אינ׳ם „הערען־הויז“) און אין די פּראָווינציעלע לאַנדטאַגען. די אידישע רעליגיע געניסט ניט פון דער פּריווילעגיע. אין די אוניווערסיטעטען זיינען פאַראַן ספּע־ציעלע קאַטויליש־טעאָלאָגישע פאַקולטעטען, אויסגעהאַלטען פון דער רע־גירונג, בעת די אידיש־טעאָלאָגישע לעהר־אַנשטאַלט ווערט בלויז אין אַ קליינער מאָס סובסידירט פון דער רעגירונג.

נאָר דאָס וואָלט שוין געווען פון די קלייניגקייטען, ווען די אידישע נ אַ צ י אָ ן וואָלט אַנערקענט געוואָרען, אַלס אַזעלכע, צוגלייך מיט אַלע אַנדערע פעלקער. דער בעגריף „אידישעס פאָלק“, „אידישע שפּראַך“, „אידישע קולטור“ עקזיסטירט ניט פאַר׳ן עסטרייכישען געזעץ, וועלכעס

רעכענט זיך דאָך מעהר אָדער וועניגער מיט אַלע אַנדערע שפּראַכען און קולטורען. די אידען ווערען מיט געוואַלט צוגערעכענט צו אַנדערע נאַציאָנען,, און ספּעציעל צו יענע, וואָס האָבען די מאַכט אין דער אָדער יענער פּראָווינץ. פאַר יעדער פּראָווינץ ווערען אַנערקענט צו צוויי אָדער דריי „לאַנדעס־איבליכע שפּראַכען". די מייסטע אידען וואוינען אין גאַליציען, בוקאָווינאַ און וויען. אין גאַליציען זיינען „לנאַדעס־איבליך" די פּוילישע און די אוקראַאינישע (רוטעניש) שפּראַך, אין בוקאָווינאַ די דייטשע, די רומעניש, די פּוילישע און די אוקראַאינישע, אין וויען בלויז די דייטשע. אידיש ווערט אין ערגעץ ניט אַנערקענט פאַר „לאַנדעס־איבליך", ד. ה. אָנגענומען אינ'ם געברויך פון דער פּראָווינץ.

צווישען אַלע ניין פעלקער פון עסטרייך פערנעהמען די אידען לויט זייער צאָהל (אַ מיליאָן מיט אַ פערטעל) דעם פינפטען פּלאַץ, אַ סך אַ גרעסערען פּלאַץ ווי די איטאַליענער, רומענער און סלאָווענען, נאָר קיינער רעכענט זיך ניט דערמיט. יעדער „לאַנדעס־איבליכע" שפּראַך האָט גרעסערע אָדער קלענערע רעכט אין דער פאָלקס־שול, אין עפענטליכער פערוואַלטונג, אין געריכט. די אידישע שפּראַך איז רעכטלאָז. דאָקומענטען אין אידיש (און העברעאיש) האָבען ניט קיין שום יורידישע קראַפט, אַ וועקסעל, געשריבען אין אידיש, ווערט אַבסאָלוט ניט אַנערקענט. אַלע שטאַטס־פעראָרדנונגען אין גאַליציען, צ. ב., ווערען פערעפענטליכט אין פּויליש און אוקראַאיניש, אין אַ איד, וועלכער קאָן ניט לעזען קיין אַנדער שפּראַך, חוץ אידיש, קאָן די פעראָרדנונגען ניט פערשטעהן. יעדע נאַציע דאַרף לויט'ן געזעץ קריגען אַ געוויסע פּראָפּאָרציע צווישען די בעאַמטע פון לאַנד: עס מוזען זיין פּוילישע און אוקראַאינישע בעאַמטע, נאָר ניט קיין אידישע, ווייל די אידען זיינען דאָך קיין נאַציאָן ניט. ווען אַ איד ווערט געשטעלט צו געריכט, מוז ער אָפּגעבען זיין פערטיידיגונג אין אַ פרעמדער שפּראַך, ניט אין אידיש, בעת אַן אוקראַאינער, אַ רומענער, אַ סלאָווענער קאָנען זיך פערטיידיגען אין זייער מוטער־שפּראַך. ס'איז לייכט זיך פאָרצושטעלען, ווי שעדליך דאָס רופט זיך אָפּ אויף די אינטערעסען פון אַ אידישען אָנגעקלאָגטען, ווען ער מוז זיך פערשטענדיגען מיט די ריכטער אין אַ פרעמדער, אונגעוואוינטער און ניט־היימישער שפּראַך, בשעת זיין געגנער אין דעמזעלבען געריכט קאָן פריי אויסדריקען זיינע געדאַנקען אין דער היימישער שפּראַך.

אַ דאַנק דער נאַציאָנאַלער פערשיעדענאַרטיגקייט פון דער בעפעלקערונג שפּיעלט אין עסטרייך אַ גרויסע ראָלע די רובריק פון „אומגאַנגס־שפּראַך" ביי דער פאָלקס־צעהלונג. אַלגעמיינע פאָלקס־צעהלונגען ווערען

געמאכט אלע צעהן יאהר, און שטענדיג זיינען די אידען געצוואונגען אנ־צוגעבען א פרעמדע שפּראך, — פערשטעהט זיך, די שפּראך פון דער הער־שענדיגער מעהרהייט. די אכט הונדערט טויזענד אידען פון גאליציען ווערען מיט א מאל „פּאליאקען", און דערמיט ווערט געפעלשט דער גאנצער פאקטישער צושטאנד פון דער פּראווינץ. באמת'ען וואוינען אין גאליציען אוקראאינער כמעט אזוי פיעל, וויפיעל פּאליאקען. נאר אז מ'רעכענט צו אלע אידען צו די פּאליאקען, קומט דעמאלט אויס, אז די פּאליאקען זיינען די מעהרהייט, און זיי קומען גרעסערע פּריווילעגיעס, קריגען די פּאליאקען שוין „על פּי יושר" די מעהרהייט שטימען אין דער רעגירונג. אזוי ווערען די אידישע מאסען בענוצט פון די שטארקע און פּריווילעגירטע, כדי נאך מעהר צו אונטערדריקען די שוואכערע פעלקער. אין מעהרען ווערען די אידען צוגערעכענט צו די דייטשען, כדי צו בעשרענקען די רעכט פון די טשעכען. און דאס גיט צו נייעם שטאף פאר אנטיסעמיטישע העצעס.

ניט האבענדיג קיין אייגענעם זעלבשטענדיגען נאציאנאלען ווערט, פערוואנדלען זיך די אידען ממילא אין אן אנטינאציאנאלען מיטעל פאר אונטערדריקונג. און דורך דעם ווערט פערשארפט די בעציהונג צווישען אידען און ניט־אידען, דער אנטיסעמיטיזם שעפּט נייע שפּייז פון אט דער אונגעזונטער לאגע. די אידען ווערען אן אביעקט פון אלגעמיינער שנאה און פּעראכטונג.

אין א לאנד, וואו די לופט איז אנגעזאפּט מיט נאציאנאלע געפיהלען און מיט נאציאנאלע טענות, האט בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג אליין בלויז א בעשרענקטען ווערט. א בירגער קאן ניט האבען די אמת'ע ווערדע פון א בירגער, ווען ער געהערט צו א פאלק, וואס האט ניט קיין פולע ווערדע פון א פאלק. אויב זיינע פּערזענליכע און בירגערליכע רעכט זיינען ניט בעשרענקט טעארעטיש אויפ'ן פּאפּיר, ווערען זיי בעשרענקט פּראקטיש אין לעבען. און דער טרויעריגער אמת איז, אז די אידען אין עסטרייך ווערען, ניט קוקענדיג אויף בירגערליכער עמאנסיפּאציע, דאך אלץ פערפאלגט סיי פון דער רעגירונג, סיי נאך א סך מעהר פון דער ארטיגער אדמיניסטראציע און פון דער קריסטליכער בעפעלקערונג.

די אנטיסעמיטישע אדמיניסטראציע פון ניעדער־עסטרייך האט אין לויף פון יאהרען דורך דראסטישע צירקולארען געמאכט א תל פון א גאנצער סעריע אידישע פּרנסות, דאס לעבען פון טויזענטער אידישע פּאקענטרעגער („הויזירער") איז פערוואנדעלט געווארען אין אן אונענדליכען גיהנום; די אידישע שטאדט־בעאמטע זיינען אלע אפּגעזאגט געווארען פון זייערע שטעלעס, די פּראסטע אידישע ארבייטער ביי די אייזענבאהנען, און ביי

די עלעקטרישע שטאָדט־טראמוואיען זיינען אַלע ארויסגעוואָרפען געוואָרען אויפ'ן גאס; נייע שטרענגע געזעצען וועגען אָבליגאטאָרישע פאך־געגאָסענ־שאפטען („צעכען") ווערען בענוצט, כדי צו שטערען די אידען דאָס רעכט צו פערנעהמען זיך מיט האנדעל און מלאָכה. אידען ווערען ניט צוגעלאָזט צום מאָנאָפּאָליזירטען טאבאק־האנדעל א. אז. וו.

אין גאליציען אונטערשטיצט דער סעים (לאַנדטאג) מיט פינאנציע־לע מיטלען (וואָס ווערען גענומען אויך פון די אידישע שטייער־צאָהלער) א גאנצע סעריע אנטיסעמיטישע קאָאָפּעראטיוועץ, וועלכע שטרעבען ארויסצו־שטופען דעם אידען פונ'ם האנדעל. דער קרעדיט אין דער רעגירונגס־באנק איז ברייט אָפען פאר יעדער אנטיסעמיטישער אונטערנעהמונג און פער־שלאָסען פאר די אידען. דער סעים האָט אין 1910 יאָהר פלוצלונג צוגענומען ביי טויזענטער אידען די „פּראָפּינאציע", ד. ה. די פּאטענטען צו האנדלען מיט בראָמפען און אָפּגעגעבען עס צו זייערע קריסטליכע קאָנקורענטען. אין 1913 יאָהר האָט דער סעים פלוצלונג קאָנפיסצירט ביי די הענדלער (ד. ה. בעיקר ביי די אידען) דעם גאנצען פאָרראט שוועבעלאך, אויף דעם ווערט פון עטליכע מיליאָן קראָנען: דער אויסרייד איז געוועזן, אז די דאָזיגע שוועבעלעך זיינען שעדליך פאר'ן געזונט. די שטרענגע געזעצען וועגען זונטאָג־רוה ווערען בענוצט, כדי צו שעדיגען די אידישע הענדלער און בעלי־מלאכות. — מיט איין וואָרט, ניט האָבענדיג קיין מאכט צו בעשרענקען על פי געזעץ די פערזענליכע און בירגערליכע רעכט פון די אידען, מיהען זיך די פוילישע הערשער פון גאליציען דורך פּאָליצייאישער פּראקטיק צו רואינירען די אידען עקאָנאָמיש, און צו דערנידריגען זיי מאָראליש.

דאָס לאנד־מיניסטעריום פון פּאָלקס־בילדונג (לאַנדעס־אויסשוס) אין גאליציען פערשפּרייטען אין די שולען אַזוינע לערנביכער, וואָס ענטהאלטען אנטיסעמיטישע העצעס און אָנצוהערענישען, שטעלט אָן אנטיסעמיטען פאר לעהרער אין די שולען. קאטוילישע מאָנאכען גנב'ען צו אידישע קינדער, פערשפּארען זיי אין די קלויסטערס און שמד'ען זיי דאָרט אָפּ. אַזוינע פאַלען טרעפען כמעט יעדע וואָך, און לית דין ולית דיין. ס'העלפט ניט קיין קלאָגען זיך פון די עלטערען, אבי די גלחים ערקלעהרען, אז דאָס קינד האָט זיך גע'שמד'ט מיט זיין גוטען ווילען... גערייכטליכע פּראָצעסען מיט עלילת דם זיינען אויך ניט אומבעקאנט אין עסטרייך: געגוג נאָר צו דער־מאָהנען דעם שענדליכען פּראָעס אין פּאָלנאַ, וואו דער איד הילזנער איז צוויי מאָל פעראורטיילט געוואָרען צו טויט־שטראָף.

און קיינער איז ניטאָ אין לאנדטאג און אין צענטראלען פּארלאמענט, ווער ס'זאָל זיך פאר די אידען איינשטעלען. די אסימילאטאָרישע אידען

האָבען אַפּילו שוין פון לאַנג אַ פערבאַנד פאַר רעכט־שוץ, „די עסטרייכיש־איזראַעליטישע אוניאָן“, נאָר די לעצטע האָט ניט דערגרייכט קיין שום וויכטיגע רעזולטאַטען, ווייל זי האָט מורא צו בעטאָנען די נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע זייט פון דער אידען־פראַגע. אַזוי ווי די אידען ווערען פעררעכענט צו די אַנדערע פעלקער, וואָלטען על פּי יושר געדאַרפט אָט די פעלקער זיך איינשטעללען פאַר זייערע אידען. איז אָבער די צרה, וואָס סיי דער פוילישער קלוב, סיי דער דייטש־נאַציאָנאַלער פערבאַנד אין פּאַרלאַמענט זיינען איינער דעם צווייטען ווערט מיט זייער אַנטיסעמיטיזם. די רעגירונג, צוריק, רעכענט זיך ניט מיט קיין שום אָנפראַגע און פאָדערונג, וואָס ווערט ניט אונטערשטיצט פון אַ בעדייטענדער פּאַרטיי אין פּאַרלאַמענט. בלייבט, אַלזאָ, די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי. די לעצטע איז ניט אַנטיסעמיטיש, חלילה, זי איז נאָר אַזוי זיך אָנגעהויכט פון אידען־פּראַכטונג. זי ערקלעהרט, אַז זי וויל ניט ווערען קיין „שוץ־טרופּע פאַר אידען“... אינ׳ם געזעץ־פּראָיעקט, וואָס איז אַריינגעבראַכט געוואָרען פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרלאַמענטס־פראַקציע צו געבען רעגירונגס־שטיצע פאַר די מינאָריטעטס־שולען (אין 1912 יאָהר), זיינען אויסגערעכענט געוואָרען ביים נאָמען אַלע פעלקער, נאָר בכיון ניט די אידען. די אָפיציעלע פיהרער פון דער עסטרייכישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע האַלטען ניט די אידען פאַר קיין נאַציע.

קיין חדוש ניט, וואָס אידען ווערען ניט אַנערקענט ביי די פּראָווינציעלע וואַהל־רעפאָרמען, וואָס ווערען געמאַכט אין משך פון די לעצטע צעהן יאָהר. אין 1907 יאָהר האָט מען אין מעהרען געבילדעט צוויי וואַהל־קוריעס, אַ דייטשע און אַ טשעכישע, וואו יעדע נאַציע מוז בעזונדער אויסוועהלען איהרע דעפּוטאַטען אין לאַנדטאַג. די ציוניסטען האָבען פערלאַנגט אַ אידישע קוריע, נאָר מ׳האָט זיי ענטזאַגט, און די אידען מוזען שטימען אין דער דייטשער קוריע.

אין בוקאָווינאַ וואוינען פינף נאַציאָנען, און פון זיי זיינען די אידען די דריטע לויט דער צאָהל, אַ סך מעהר, איידער דייטשען און פּאָליאַקען. ביי דער וואַהל־רעפאָרם צום בוקאָווינישען סעים אין 1909 יאָהר האָט דער סעים אַליין בעשלאָסען, אַז צווישען די נאַציאָנאַלע קוריעס זאָל אויך זיין אַ אידישע. נאָר די אידישע אַסימילאַטאָרען האָבען זיך משתדל געוועזען אין וויען ביי דער צענטראַל־רעגירונג, אַז די לעצטע זאָל ניט צולאָזען קיין אידישע קוריע, און די רעגירונג האָט זיי געפאָלגט: די אידען ווערען אין דער בוקאָווינאַ צוגערעכענט צו די דייטשען. דאָס איז אַפּילו שעדליך פאַר די דייטשען גופא, ווייל זיי ווערען אין דער „דייטשער“ קוריע איינפאַך בטל בששים צווישען די אידען, און כמעט אַלע דעפּוטאַטען ווערען גע־

וועהלט פון די אידען. נאָר אפילו די דייטשע פּראָטעסטען העלפען ניט: וויען וויל ניט אנערקענען קיין אידישע נאציע.

די ערשטע, וואָס האָבען פערשטאַנען דעם צוזאמענהאַנג צווישען דער נאציאָנאַלער און דער בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג, זיינען געווען אין עסטרייך די פּועלי־ציון („די אידישע סאָציאַליסטישע ארבייטער־פּארטיי פּועלי־ציון"). מיט צוועלף יאָהר צוריק האָבען זיי די ערשטע פאָרמולירט די פאָדערונגען פון נאציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג און נאציאָנאַלער אויטאָנאָמיע. ערשט שפּעטער זיינען די פאָדערונגען אויפגענומען געוואָרען אָפיציעל פון די אלגעמיינע ציוניסטען און נאָך אלץ ניט אָפיציעל און ניט קאָנסעקווענט פון דער „איד. סאָצ.־דעמ. פּארטיי" (דעם גאַליצישען „בונד"). בשעת דער וואהל־רעפאָרם צום פּארלאמענט אין 1905 און 1906 יאָהר האָבען די פּועלי־ציון אויפגעהויבען א ברייטע פאָלקס־בעוועגונג אין גאַליציען צו פערלענגען פּראָפּאָרציאָנעלעס וואהל־רעכט פאר די אידען. ווען דער אסימילאַטאָרישער פּיהרער ע. ביק האָט אראנזשירט אין לעמבערג א צוזאמענפאָהר צו בעקעמפען די אידישע פאָדערונגען, זיינען די פּועלי־ציון בעפאַלען דעם פערזאמלונגס־זאל און געצוואונגען שליסען דעם צוזאמענפאָהר. באַלד נאָך דעם האָבען זיי אין פערבינדונג מיט די ציוניסטען צונויפגערופען אין איין וואָך 250 פאָלקס־פערזאמלונגען איבער גאנץ גאַליציען, און 250 פּעטיציעס זיינען געשיקט געוואָרען קיין ווין צו פאָדערן א אידישע פערטרעטערשאפט אין פּארלאמענט.

א געוויסען ערפאָלג האָט די בעוועגונג דאָך געהאט: די רעגירונג איז געצוואונגען געווען אויסצוטיילען אין גאַליציען זעקס וואהל־קרייזען מיט א אידישער מעהרהייט, און ביי די נעכסטע וואהלען זיינען אויסגעקליבען געוואָרען דריי ציוניסטען. צוזאמען מיט'ן דעפּוטאט פון טשערנאָוויץ, בענאָ שטרויכער, האָבען זיי געבילדעט דעם ערשטען „נאציאָנאַלען אידישען קלוב" אין פּארלאמענט. ביי די צווייטע וואהלען אין פיער יאָהר ארום האָט די רעגירונג געשלאָסען א געהיימען אָפּמאָך מיט די פּוילישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען צום צוועק צו פערניכטען די אידיש־נאציאָנאַלע קאַנדידאַטען. דאָס האָט געבראכט דערצו, אז אלע ציוניסטען זיינען דורכגעפאַלען ביי די וואהלען, א דאַנק דעם אונערהערטען טעראָריזם פון דער אדמיניסטראציע און די וואהל־פעלשונגען, און דער שפּיץ פון טעראָריזם איז דערגרייכט געוואָרען ביי דעם בעקאנטען בלוטבאָד אין דראָהאָביטש.

ביי דער לעצטער פאָלקס־צעהלונג פון 1910 יאָהר האָבען די פּועלי־ציון אויפגעהויבען א גרויסע פאָלקס־בעוועגונג, צו פערשרייבען אין די סטאַטיסטישע בויגענס די אידישע „אומגאַנגס־שפּראַך". צו די פּועלי־ציון זיינען

אין דעם פרט צוגעשטאנען אויך די בונדיסטען און די ציוניסטען, און הונדערטער טויזענטער אידען האבען געפאלגט דעם רוף. נאר די גאליציזשע רעגירונג האט אנגענומען די שארפסטע מיטלען צו צווינגען די אידען, זיי זאלען זאגען א ליגען און אנגעבען פויליש אלס זייער שפראך. יעדען אידען, וואס האט אנגעגעבען „אידיש“, האט מען בעשטראפט מיט 40 קראנען אדער מיט 4 טאג ארעסט, און די רעגירונגס־בעאמטע האבען סיסטעמאטיש מיט די אייגענע הענט אויסגעשטראכען „אידיש“ פון די ליסטען און פער־ביטען אויף „פויליש“.

ביי דער וואהל־רעפארם צום גאליציזשען סעים אין די לעצטע פאר יאהר פאר דער מלחמה האבען די פועלי־ציון און די ציוניסטען ארויסגע־שטעלט די פאדערונג פון א בעזונדערער אידישער קוריע, ווייל די רעפארם האט אורשפרינגליך געזאלט שאפען בלויז צוויי קוריעס, די פוילישע און די אוקראאינישע און די אידען צורעכענען צו די פאליאקען. געגען דער פאדערונג פון א אידישער קוריע זיינען ארויס די אסימילאטארען און די בונדיסטען. אבער דער פראיעקט פון קוריעס בכלל איז אין גיכען פער־ווארפען געווארען, און די אידישע בעוועגונג האט אנגעווארען איהר לאזונג און איהר קראפט ביי אט דעם פונקט. דער רעזולטאט איז, וואס מ׳האט אויסגעטיילט צוויי סארטען נאציאנאלע וואהלקרייזען: פוילישע וואהל־קרייזען מיט א פוילישער מעהרהייט און רוטענישע וואהלקרייזען מיט א רוטענישער מעהרהייט. פאר די אידען איז מען יוצא געווען דערמיט, וואס מ׳האט אויסגעטיילט זעקס אידישע שטעדט, און אויך דארט געמאכט דאס וואהל־סיסטעם אזוי, אז די אסימילאטארישע קאפיטאליסטישע „משה רבינו׳ס פאליאקען“ זאלען פערווארענט ווערען מיט זייערע ביז־איצטיגע פריווילעגיעס.

ס׳איז נאך נויטיג צו געבען אן אלגעמיינע שילדערונג פון דער אידישער קהלה־ארדנונג אין עסטרייך.

אלע רעליגיעס ווערען געזעצליך קאנסטיטואירט אויפ׳ן יסוד פון קהלה־אויטאנאמיע. יעדע קהלה („קולטוס־געמיינדע“) האט דאס רעכט אויס־צוארבייטען פאר זיך איהרע אייגענע ארדנונגען, און די לעצטע דארפען בעשטעטיגט ווערען פון דער רעגירונג. די קהלות געניסען פולע רעכט פון צוואנג בנוגע צו זייערע מיטגליעדער. ביסט דו א איד, מוזסט דו געהערען צו דער אידישער קהלה פון דיין שטאדט, און די קהלה לעגט אויף דיר ארויף שטייערן, וועלכע ווערען אויפגעמאהנט דורך די רעגירונגס־ארגאנען. די אידישע קהלה ווערט פערוואלטעט פון א געוועהלטען קאמיטעט („קולטוס־פארשטאנד“), און די קהלה קאן ביי זיך איינפיהרען אפילו אלגע־מיינעס וואהלרעכט, דעמאקראטישע ארדנונגען און פראגרעסיווע שטייער אויף

די הכנסות. די קהלה באַזירט אויף ריין רעליגיעזע יסודות, נאָר, אויב זי וויל, מעג זי אויף זיך נעהמען דעם פולען קאָנטראָל איבער גרויסע סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע בעדערפנישען. זי קאָן איבערנעהמען די צדקה־אנשטאַלטען פאַר איהרע מיטגליעדער, די קולטורעלע און דערציהונגס־אַרבייט, די רעגו־לירונג פון ז׳ער עמיגראַציע, די גרינדונג פון „עמפּלאָימענט־אָפיסעס" (צו זוכען ארבייט פאַר אַרבייטסלאָזע), די פערמיטלונג אין קאָנפליקטען צווישען קאַפּיטאַליסטען און אַרבייטער, די גרינדונג פון קאָאָפּעראַטיווע געזעל־שאַפטען, סטאַטיסטישע פאָרשונגען א. אַז. וו. נאָך מעהר, די קהלות פון אַלע שטעדט האָבען דאָס רעכט צו פעראייניגען זיך אין איין פערבאַנד פאַר דער גאַנצער עסטרייכישער אימפּעריע. הקיצור, דאָס געזעץ גיט די אידען די מעגליכקייט צו שאַפען זיך פריי מיט אַלע זייערע נאַציאָנאַלע ענינים, עס דאַרף בלויז טראָגען דעם נ אָ מ ע ן פון רעליגיעזע ענינים. ווען די מנהיגים פון עסטרייכישען אידענטום וואָלטען נאָר געוואָלט, האָבען זיי די פולע מעגליכקייט צו שאַפען אַ נאַציאָנאַל־אויטאָנאָמען פערבאַנד פון אַלע אידען אין לאַנד, אויף סאָציאַלע, נאַציאָנאַלע און דעמאָקראַטישע יסודות. די רעגירונג וואָלט דאָס, אפשר, ניט ערלויבט, דערוויל אָבער פלעגט זי נאָך ניט שטעלען קיינע מניעות פאַר דער ענטוויקלונג פון אידישען קהלה־לעבען.

אזוי איז דאָס געזעץ. פאַקטיש אָבער איז די לאַגע פונקט דער היפּוך. די אַסימילאַטאָרישע און קאַפּיטאַליסטישע „פיהרער" פון עסטרייכישען אידענטום זיינען אויף פאַקטיש די גאַנצע דעה־זאָגער פון דער קהלה־פער־וואַלטונג. זיי האָבען אין אַלע קהלות איינגעפיהרט וואהל־פּריווילעגיעס פאַר די רייכע און האָבען צוגענומען דאָס וואהל־רעכט ביי די ברייטע פאָלקס־מאַסען. קיין שום נאַציאָנאַלע טעטיגקייט לאָזען זיי ניט צו, זייער גאַנצע אַרבייט טראָגט אַ קאַזיאָנעם, ביוראָקראַטישען כאַראַקטער, און בעשרענקט זיך מיט „רעליגיאָן" און „פילאַנטראָפּיע". די נאַציאָנאַלע בעוועגונג צווי־שען די אידען אין עסטרייך האָט אין זינען אויך צו רעפאָרמירען די קהלה: דאָס עסטרייכישע געזעץ גיט די מעגליכקייט דאָס צו טאָן, נאָר די פיהרער פון דער קהלה האַלטען די מאכט זעהר פעסט און לאָזען ניט אויסנוצען דאָס געזעץ לטובת די נאַציאָנאַל־אידישע בעדערפנישען. די אידישע סאָציאַ־ליסטען פון אסימילאַטאָרישער און בונדיסטישער שאַטירונג געהען אויך אין דעם פּרט האַנד־ביי־האַנד מיט די קאַפּיטאַליסטישע אסימילאַטאָרען און שטערען יעדען פערזוך צו דעמאָקראַטיזירען די אידישע קהלה.

אינ׳ם פּראָגראַם און קאַמף פון די פּועלי־ציון און ציוניסטען אין עסטרייך פערנעהמט די רעפאָרם פון דער קהלה אַ חשוב׳ען פּלאַץ, און ווען זייערע פאָדערונגען זאָלען פערווירקליכט ווערען, וואָלט די קהלה געוואָרען

דער גרונד־שטיין, אויף וועלכען עס זאָל אויסוואַקסען די געבוידע פון נאַציאָנאַל־אידישער אויטאָנאָמיע, די פרייע אונגעשטערטע און ווירדיגע נאַציאָנאַלע ענטוויקלונג פון די אידישע מאַסען.

* * *

אין באָסניען־הערצעגאָווינא ווערען געזעצליך בכלל קיינע נאַציעס ניט אָנערקענט, דערפאַר אָבער געניסען די פיער רעליגיעזע גרופּען פון דער בעפעלקערונג, די מוסעלמאַנען, די גריכיש־אָרטאָדאָקסען, די אידען און די קאַטאָליקען, פּאָליטישע גלייכבערעכטיגונג און זיי בילדען בעזונדערע „רעליגיעזע קוריעס“ ביי די וואהלען צום לאַנדטאַג. באָסניען־הערצעגאָווינא איז, בזה האופן, דאָס איינציגע לאַנד אין דער וועלט, וואו דער פּרינציפּ פון אַ אידישע וואהל־קוריע איז דורכגעפיהרט געוואָרען אין געזעץ. חוץ דעם זיינען די אידען בכלל גלייכבערעכטיגטע בירגער פון לאַנד. די אַלע רעכט און פּריווילעגיעס שטאַמען נאָך פון דער טערקישער עפּאָכע, ווען באָסניען און הערצעגאָווינא האָבען געהערט צו דער טערקיי (ביז 1878 יאָהר).

ווענען אונגאַרן מיט איהר גרויסער אידישער בעפעלקערונג (אַ מיליאָן אידען, וואָס בילדען אַזאַ גרויסען פּראָצענט פון דער בעפעלקערונג, ווי אין עסטרייך און אין רוסלאַנד) איז כמעט ניטאָ וואָס צו זאָגען. פּערזענליכע און בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג האָבען דאָרט די אידען זינט 1868 יאָהר, אַ רעגירונגס־אַנטיסעמיטיזם לאָזט זיך דערוויייל ווייניג־וואָס פיהלען, קיין נאַציאָנאַלע רעכט פערלאַנגען די אידען ניט, דאָס אינערליכע לעבען איז ביי זיי פּרימיטיוו, און רעליגיעזע אויטאָנאָמיע האָבען זיי אין פולען מאָס. נאָר אַ סך סמנים בעווייזען, אַז פריהער אָדער שפּעטער וועט פאָרקומען אַן ענדערונג, אַז די לאַגע אין אונגאַרן וועט ווערען עהנליך צו דער לאַגע אין עסטרייך (אונגאַרן איז אויך אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, מיט אַלע וואַקסענדע סמנים פון נאַציאָנאַלען קאַמף), און די לאַגע אין די געדיכט־אידישע פּראָווינצען, מאַראַמאַראָש, טראַנסילוואַניען, וועט עהנליך ווערען צו דער לאַגע אין גאַליציען.

7.

די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין דער טערקיי.

טערקיי איז דאָס איינציגע לאַנד אין דער אַלטער וועלט, וואו אידען האָבען ניט געליטען פון בעזונדערע פערפאָלגונגען, גזרות און בעגרענצונגען. אָפטמאָל האָבען זיי אָפילו דאָרט פערנומען אַ פּריווילעגירטע אויסנאַמסלאַגע.

שוין דער צווייטער אָטאָמאַנישער סולטאַן, אורחאַן גאַזי (1326—1359) האָט איינגעלאַדען דמשק'ער און ביזאַנטיער אידען צו קומען בעזעצען זיך אין ברוסא, די דאַמאָלסדיגע טערקישע הויפּט־שטאָדט. אין אַ ספּעציעלען פירמאַן האָט ער זיי ערלויבט צו גרינדען אַ שול און האָט זיי געשאָנקען אַ בעזונדערען קוואַרטאַל אויף צו בעזעצען זיך. די אידען האָבען פון די ערשטע סולטאַנען געקראָגען די רעכט צו בעשעפטיגען זיך מיט אַלערליי געשעפטען און מלאָכות, צו בעזיצען אונבעוועגליכע אייגענטום און צו וואוינען איבעראַל, אָהן שום בעגרענצונג. און דערפאַר האָבען די סולטאַנען כמעט אין די אַלע שטעדט, וואו זייערע זיגרייכע אַרמעען זיינען אריין, געטראָפען אידישע קהלות וואָס האָבען זיי אויפגענומען מיט פרייד און פריינדשאַפט: אומעדום איז די טערקישע אַרמעע געוועזען דער מלאך הגואל פאַר די ליידענדע אידען.

בשעת סוליימאַן דער ערשטער האָט איינגענומען בודאַפּעשט, האָט איהם אַ איד, אין דער שפּיצע פון אַ שטאָדטישער דעפּוטאַציע, איבער־געגעבען די שליסלען פון שטאָדט.

נאָך דעם ווי מעכמער פאַטיך (דער ערָאָבערער) האָט איינגענומען קאָנסטאַנטינאָפּאָל (1453), האָט ער איינגעלאַדען די אידישע געמיינדעס אין אזיען זיי זאָלען קומען בעזעצען זיך אין דער נייער טערקישער הויפּט־שטאָדט. די אידען האָבען דאָן בעקומען אַלע פּריווילעגיעס פון די ניט־מוסולמאַנישע אונטערטאַנער אויף נאַציאָנאַל־רעליגיעזער זעלבסט־פערוואַל־טונג; דער אידישער חכם־באַשי, משה גאַפּסאַלי, האָט בעקומען אַ זיץ אין דעם קייזערליכען דיוואַן צוזאַמען מיט דעם גריכישען פּאַטריאַרך. דער איד משה המון איז בעשטימט געוואָרען אַלס פינאַנס־מיניסטער און דער בעריהמטער כאַקים יעקב אַלס דער סולטאַנישער לייב־מעדיקער.

די גינסטיגע און פרייע לעבענס־בעדינגונגען פון די אידען אין טערקיי האָבען צוגעצויגען אידען פון אַנדערע לענדער; פון דייטשלאַנד האָבען אידען אין די יאָהרען 1450—1500 עמיגרירט מאַססענווייז אין דער טערקיי. ווען פערדינאַנד און איזאַבעלאַ האָבען ארויסגעטריבען איבער 200,000 אידען פון שפּאַניען, האָט דער סולטאַן באַיאַזיד דער צווייטער ארויסגעגעבען אַ בעפעהל צו אַלע זיינע בעאַמטע אויפצונעהמען די פערטריבענע אידען פריינדליך און הארציג, און טויט־שטראָף האָט געדראָהט יעדען איינעם, וואָס וועט זיי שלעכט בעהאַנדלען. מאַססען ספרד'ישע אידען האָבען זיך בעזעצט אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל, אַדריאַנאָפּאָל, סאַלאָניק, ברוסה א. אַז. וו. און האָבען פערנומען אַ פּראָמינענטען פּלאַץ אין עקאָנאָמישען און פּאָליטישען לעבען פון טערקיי. דאָן יוסף הנשיא, פון די ספרד'ישע אנוסים, איז געוועזען דער

נאָהענטסטער פריינד פון סולטאַן סולײמאַן און פון זיין זוהן סולטאַן סעלים (דער צווייטער), וואָס האָט איהם געמאכט פאר הערצאָג פון נאקסאָס א.ז. איהם געגעבען אַ טשארטער צו קאָלאָניזירען טבריה און איהר געגענד און בילדען דאָרט אַ אידישען ישוב. אַן אַנדער איד, שלמה אשכנזי, איז געוועזען טערקישער אַמבאַסאַדאָר אין ווענעציע. דער גרויס־האנדעל אויף דער יבשה און אויף'ן ים, די אַבצאָהלונגען צו דער מלוכה האָבען זיך געפונען גענצליך אין אידישע הענד.

די טערקישע רעגירונג האָט זיך ניט בענוגענט מיט די פריינדליכע בעציהונגען צו די אידען אין טערקיי — נאָר זי האָט אויך אָפטמאָל געשטיצט די אידען אין אויסלאַנד.

ווען דער פויפסט פויל דער פערטער האָט אין יאָהר 1555 בעפוילען אריינצואווארפען אין תפיסה די אידען פון אַנקאָנאַ און צו קאָנפיסקירען זייער פערמעגען האָט דער סולטאַן סולײמאַן קאַנוני (דער געזעצגעבער) איהם נעדראָהט צו פערטיליגען די קריסטליכע אונטערטאַנער, אויב די אידען וואָס געפינען זיך אונטער זיין שוץ וועלען ניט בעפרייט ווערען. ווען די פראַנצויזישע רעגירונג האָט ניט געוואָלט בעצאָהלען אַ חוב פון 150,000 דוקאטען וואָס זי איז געווען שולדיג צו דאָן יוסף הנשיא — ווייל ער איז געוואָרען פון אַ קריסט אַ איד — יוסף הנשיא איז געווען פון די אנוסים — האָט דער סולטאַן סעלים דער צווייטער פערכאַפּט די פראַנצויזישע שיפען וואָס האָבען זיך געפונען אין טערקישע פּאָרטען, און דערמיט געצווינגען דעם פראַנצויזישען קעניג צו בעצאָהלען דעם חוב.

נאָר אין זיבעצעהנטען יאָהרהונדערט, ווען די פּאָליטישע מאכט איז איבערגעגאַנגען פון די סולטאַנען צו די מיליטערישע קאָמאַנדירען, איז די אידישע לאַגע פערערגערט געוואָרען. די הויף־לייט האָבען געפיהרט אינטריגעס געגען די איינפלוסרייכע אידען, און די צואוויל־עוועטע יאַנוטשאַרען, וואָס זיינען געוואָרען די אמת'ע בעלי בתים פון טערקיי, האָבען גערויבעוועט דאָס אידישע פערמעגען. אויך דער רעליגיעזער משוגעת פון די שבתאי־צבי'ניקעס האָט פעראורזאַכט אַן עקאָנאָמישע, גייסטיגע און פּאָליטישע אָפּשוואַכונג פון דעם אָטאָמאַנישען אידענטום. פערווירט דורך די משיח'ישע אויפרעגונגען, האָבען די אידען פערנאַכלעסיגט זייערע געשעפטען, און דערווייל האָבען די קריסטען פערכאַפּט זייער פּלאַץ. די משיח'ישע בעוועגונג האָט אויך פערערגערט די פּאָליטישע סיטואַציע פון די אידען, ווייל דער סולטאַן האָט אין דעם געזעהן ניט אַ רעליגיעזע משוגעת, נאָר אַ פּאָליטישען אויפשטאַנד. דער געשטיגענער פאַנאַטיזם האָט אָפּגעטויטעט דעם אידישען אונטערנעהמונגס־גייסט און ענערגיע, און די אידען האָבען פון דאַן

אַן אַנגעהויבען צו זינקען מאָראַליש און אינטעלעקטועל — און זיי האָבען שוין מעהר ניט געקאָנט שפּיעלען אַזאַ אַנגעזעהענע פּאָליטישע און עקאָנאָמישע ראָל, ווי פריהער. די קריסטליכע פעלקער, די גריכען און דער הויפּט ארמענער, האָבען פערנומען זייער אָרט.

אַזוי האָט זיך דאָס געצויגען ביז׳ן אָנהויב פון נייאַנצעהנטען יאָהרהונדערט, ווען די טערקיי איז אַרויף אויפ׳ן וועג פון רעפאָרמען. די רעפאָרמען האָבען זיך אָנגעהויבען מיט דער וויכטיגער פּאַסירונג, וואָס איז בעקאַנט אין דער טערקישער היסטאָריע מיט׳ן נאָמען „גליקזעליגע געשעהעניש" („וואקאי־חייריע") — דאָס איז די בלוטיגע פערניכטונג פון די יאַניטשאַרען (18 יוני, 1826), וואָס האָבען ביז דאַן קאָנטראָלירט די גאַנצע מלוכה־מאַשין אין טערקיי און אַנטקעגען געשטעלט זיך יעדען פערזוך פון פּאָליטישע ענדערונגען. די יאַנוטשאַרען זיינען אויך געווען יענע מאַכט, וואָס האָט זעהר אָפט פערפאָלגט און געקריוודעט די אידען.

ביז׳ן 19טען יאָהרהונדערט האָט אין טערקיי געהערשט בלויז דאָס רעליגיעזע, מוסולמאַנישע רעכט, און ביז דאַן איז די ניט־מוסולמאַנישע בעפעלקערונג, די זאָגענאַנטע ראַיאַ (אידען און קריסטען) ניט געווען גלייכבערעכטיגט מיט דער הערשענדער מוסולמאַנישער בעפעלקערונג. זיי האָבען געמוזט צאָהלען אַ בעזונדערע טאַקסע (חאַראַדזש), זיי האָבען ניט געטאָרט גלייך ווי די מוסולמאַנער ערווערבען אונבעוועגליכעס אייגענטום, זיי זיינען געווען אויסגעשלאָסען פון פערשיעדענע מלוכה־דינסטען, זיינען געווען ארויסגענומען פון מיליטער־דינסט און אַנשטאָט דעם געדאַרפט צאָהלען אַ בעזונדערע טאַקסע („בעדעל אסקעריע"). דאָס איז ניט געווען קיין ספּעציעל אידישע בעגרענצונג. אַלע ניט־מוכאַמעדאַנער האָבען געגאָסען דעם זעלבען גורל. דעם איסלאַם, וואָס איז דאַן געווען ניט נאָר די הערשענדע רעליגיע, נאָר אויך דאָס הערשענדע פּאָליטיש־יורידישע סיסטעם, האָט בעטראַכט די ניט מוסולמאַנישע בעפעלקערונג ווי בעזיעגטע, וועלכע מ׳דאַרף טאָלערירען, אָבער ניט אַוועקשטעלען אויף איין מדרגה מיט די זיעגער און ערָאָבערער.

די לאַגע פון די „ראַיאַ" האָט זיך אָנגעהויבען צו פערבעסערען, ווען אין טערקיי האָט זיך אין 19 יאָהרהונדערט דערוועקט די בעוועגונג פון „טאַנזימאַט" — ד. ה. וועלטליכע מאָדערנע רעפאָרמען. נאָך דעם ווי די יאַניטשאַרען זיינען פערניכטעט געוואָרען האָט מען גענומען איינפיהרען פערשיעדענע רעפאָרמען אין מיליטער, אַדמיניסטראַציע און רעכטס־אינסטיטוטען אויפ׳ן אייראָפּעאישען שטייגער, און די „ראַיאַ" זיינען ביסלעכווייז אויסגעגליכען געוואָרען אין זייערע רעכט מיט די מוסולמאַנער.

אויך די אידען האָבען פּראָפיטירט פון די נייע אָרדנונגען, כאָטש זיי האָבען זיך שוין מעהר ניט אומגעקעהרט צו זייער אַלטער פּריווילעגירטער אויסנאהמס־לאַגע. דאָס איז געוועזען סולטאַן אבד־אול־מעדזשיד, וואָס האָט פאָלשטענדיג אויסגעגליכען די רעכטליכע לאַגע פון „יאהודי מילעטי״ („די אידישע נאַציע״ — אַזוי ווערען די אידען אָפיציעל אָנגערופען אין טערקישען שטאַטס־רעכט) מיט דער לאַגע פון אַנדערע פּריווילעגירטע קריסט־ליכע „נאַציעס״. דער פאָרשטעהער פון די פראַנצויזישע אידען אלבערט כהן האָט צוזאַמען מיט׳ן טערקישען גרויס־וויזיר רעשיד פּאשא פעסטגע־שטעלט די פאָלגענדע פאָרמולע בנוגע דער רעכטליכע לאַגע פון אידען אין טערקיי: „אַלע רעכט, פּריווילעגיעס און הנחות, וואָס זיינען געגעבען געוואָרען אָדער וועלען געגעבען ווערען וואָסערע ס׳איז קריסטליכע גע־מיינדע — ווערען דערמיט אַליין אויך געגעבען די אידען״.

דער סולטאַן אבד־אול־מעדזשיד האָט בעשטעטיגט די פאָרמולע — און האָט טאַקע געהאַלטען וואָרט, ווען ער האָט ארויסגעלאָזט די צוויי בעריהמטע מאַניפעסטען: חאַטי־שעריף אין גיול־האַנע (1839) און חאַטי־היומאַיון (1856); אין די מאַניפעסטען ווערען אָבגעשאַפען די בעגרענ־צונגען פון די ראיא, און פאַר אַלע אונטערטאַנער, אָהן אונטערשיעד פון רעליגיע, ווערט גאַראַנטירט: 1) זיכערהייט פון לעבען, אייגענטום, עהרע; 2) בירגערליכע גלייכהייט; 3) פרייהייט פון רעליגיע און נאַציאָנאַלער ערציהונג; 4) ספּעציעלע און געמישטע געריכטען; 5) נאַציאָנאַל־רעלי־גיעזע רעפּרעזענטאַציעס אין דער לאָקאַלער און פּראָווינציעלער אדמיני־סטראַציע. די אידען בעקומען די זעלבע רעכט וואָס ארמענער און גרעקען. נאָך דעם בעריהמטען עלילת־דם אין דמשק (1840) גיט דער סולטאַן ארויס א ספּעציעלען פירמאַן צו בעשיצען די אידען געגען אַזעלכע בלבולים.

די אידען, ווי אויך די קריסטען, זיינען אָבער נאָך אַלץ ניט געווען גענצליך גלייכבערעכטיגט מיט די הערשענדע מוסולמאַנער. אין טערקישען רעכט איז נאָך אַלץ פערבליבען דער אונטערשיעד צווישען די עכטע פול־בערעכטיגטע בירגער — די מוסולמאַנער — און די מינדערבערעכטיגע אונ־טערטאַנער, בירגער פון צווייטער מדרגה, וואָס זיינען בעצייכענט געוואָרען מיט דעם בעליידיגענדען טערמין „ראיא״. און נאָר אין 1876 יאָהר, ווען ס׳איז פּראָקלאַמירט געוואָרען די טערקישע קאָנסטיטוציע, זיינען אָבגע־שאַפט געוואָרען די לעצטע רעכטליכע אונטערשיעדען, וואָס האָבען אָב־געטיילט די „כופרים״ ניט־מוסולמאַנער פון די „גלויביגע״ מוסולמאַנער. דער טערמין „ראיא״ איז אויסגעמעקט געוואָרען פון אָטאָמאַנישען רעכטס־לעקסיקאָן. אַלע אונטערטאַנער, אָהן אונטערשיעד פון רעליגיע, ווערען

אַנגערופען מיט'ן נאָמען „אָסמאַנלי" (אָטאָמאַן) און האָבען די זעלבע בירגערליכע און פּאָליטישע רעכט. די אידען זוערען אַלזאָ פולבערעכטיגטע בירגער, און אין דעם ערשטען טערקישען פּארלמענט זיינען די אידען געווען פערטראָטען דורך דריי דעפּוטאַטען און צוויי סענאַטאָרען.

די קאָנסטיטוציע האָט אָבער ניט געהאַט קיין אריכת־ימים. אבד־אול־כאמיד, וואָס איז דאַן געוואָרען סולטאַן, האָט פערמאַכט דעם פּאַרלאַמענט און פּאַקטיש אָבגעשאַפט די קאָנסטיטוציע. די אידישע רעכטליכע לאַגע האָט זיך אָבער ניט געענדערט צום שלעכטען, מיט אויסנאַהם פון מיליטער־דיענסט, פון וועלכען זיי זיינען פערבליבען, צוזאַמען מיט אַלע ניט־מוסול־מאַנער, אויסגעשלאָסען, און פאַר וואָס זיי האָבען געמוזט צאָהלען אַ בעזונ־דערען שטייער, „בעדעל־אַסקעריע". נאָך דער יונג־טערקישער רעוואָלוציע אין 1908 איז די קאָנסטיטוציע ווידער אריין אין קראַפט און דער פּאַרלאַ־מענט האָט זיך געעפענט. די אידען ווי אויך די קריסטען, זיינען אויסגע־גלייכט געוואָרען אויך אין מיליטער־דיענסט, און ס'איז אַלזאָ פאָלשטענדיג דורכגעפיהרט געוואָרען די גלייכבערעכטיגונג פון די אידען אין טערקיי — מיט דער אויסנאַהמע פון ספּעציעלע געזעצען פאַר דער אידישער איינוואַנ־דערונג און לאַנדס־בעזיץ אין ארץ ישראל.

ארץ ישראל בעלאַנגט צו טערקיי זינט 1517. אויך דאָ, ווי אין גאַנץ טערקיי, זיינען ניט געמאַכט געוואָרען קיינע ספּעציעלע בעגרענצונגען פאַר אידען. ווי ס'איז שוין פריהער דערמאָנט געוואָרען, האָבען די אידען זאָגאַר אמאָל בעקומען אַ מין טשאַרטער אויף אַ קליינעם טייל פון ארץ ישראל — דאָס איז אין די זעכציגער יאָהרען פון 16טען יאָהרהונדערט; דער סולטאַן סולייאַמאַן קאַנוני האָט געשאָנקען דאַן יוסף הנשיא אַ פירמאַן צו גרינדען אַ אידישע קאָלאָניזאַציע אין טבריה'ר געגענד.

דאָס ענטשטעהן פון די בעגרענצונגען פאַר אידען אין א"י איז ענג פערבונדען מיט דער מאָדערנער נאַציאָנאַלער בעוועגונג צו שאַפען אין א"י אַ היים פאַר'ן אידישען פאָלק. אין 1882, נאָך די פּאָגראָמען און רעפּרע־סיעס געגען אידען אין רוסלאַנד, האָט זיך אָנגעהויבען אַ שטאַרקע בעוועגונג פון ישוב א"י. אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל האָבען דאַן פערשיעדענע שתדלנים געפיהרט אונטערהאַנדלונגען מיט דער טערקישער רעגירונג וועגען אידישער קאָלאָניזאַציע אין א"י. צווישען זיי האָט זיך אויך געפונען דער בעקאַנטער אָליפאַנט, אַן ענגלישער קריסט, וועלכער איז נאָך אין 1879 אַרויס אין זיין בוך „לענד אָוו גילעאַד" מיט אַ פּראָיעקט צו גרינדען אַ אידישען אויטאָ־נאָמען ישוב אין א"י. די טערקען האָבען איהם אָבער חושד געווען, אַז ער איז אַן ענגלישער אַגענט און אַרבייט אין די אינטערעסען פון ענגלאַנד,

אין דער זעלבער צייט האבען די טערקישע קאנסולען אין רוסלאנד בעריכטעט זייער רעגיערונג וועגען א שטארקער אידישער עמיגראציע וואס קלייבט זיך נאך א"י. די „הויכע פארטע" האט מורא געקראגען, אז די אידען מיינען גאר צו גרינדען א בעזונדערע מלוכה אין ארץ ישראל, און זי האט ארויס־געגעבען א בעפעהל אז די אידען וואס קומען אין ארץ ישראל טארען מעהר ניט פארבלייבען דארט ווי דריי חדשים, ווי אויך אז מ'זאל פרעמדע אידען ניט פערקויפען קיין אומבעוועגליכעס אייגענטום. אין 1890 האט זי ארויסגע־געבען א בעפעהל, אז מ'זאל פון יעדען איד, וואס קומט אריין אין לאנד, צונעהמען זיין פאספארט און ארויסגעבען אנשטאט דעם א רויטען צעטעל וואס צייגט אויף די וואוינרעכט פון בלויז דריי חדשים.

די בעגרענצונג פון דריי חדשים איז אין לעבען קיינמאל ניט דורכ־געפיהרט געווארען — דער איינציגער צייכען פון דעם פערבאט איז גע־בליבען דער רויטער צעטעל, וועלכען מ'פלעגט ארויסגעבען די אידישע איינ־וואנדערער אין א"י. מ'האט אבער נאך די דריי חדשים קיינעם ניט ארויס־געשיקט. אין 1913 איז אויפ'ן פראטעסט פון חכם־באשי, דעם אפיציעלען פארשטעהער פון „דער אידישער נאציע" אין טערקיי, דער רויטער צעטעל אבגעשאפט געווארען. דער פערבאט פון אידישער אימיגראציע איז גע־בליבען ווי פריהער — אויפ'ן פאפיער.

ווי מיר האבען געזעהן ביז אהער, צייכענט זיך אויס די טערקישע מלוכה מיט איהר טאלעראנטער און פריינדליכער שטעלונג צו די אידען. מיט דער אויסנאהם פון די פערבאטען פאר אידישע איינוואנדערונג און לאנד־בעזיץ אין ארץ־ישראל, זיינען אין טערקיי קיינמאל ניט געשאפען געווארען קיינע ספעציעלע אידישע גזרות און רעכטס־בעשרענקונגען. דאס אינטערעסאנטסטע אבער אין דער רעכטליכער לאגע פון די אידען אין טערקיי איז די נאציאנאל־רעליגיעזע אויטאנאמיע און רעכט, וואס אידען געניסען אין טערקיי צוגלייך מיט די אנדערע נאַ־ציאנאליטעטען פון לאנד.

טערקיי איז א „נאציאנאליטעטען־שטאט", ד. ה. א מלוכה וואס איז צוזאמענגעשטעלט פון פערשיעדענע פעלקער און נאציאנאליטעטען, ווי עסטרייך און רוסלאנד, נאר אחוץ די רעכט וואס געהערען די טערקישע אונטערטאנער אלס יחידים איז דארט פאראן בעזונדערע רעכט וואס געהערען די נאציאנאליטעטען אלס גרופען. די טערקיי איז א טעאקרא־טישע מלוכה — דער באזיס פון דער מלוכה־ארדנונג איז דער איסלאם, די הערשענדע רעליגיע אין טערקיי. דער אויבערהאר פון דער מלוכה, דער פאדישאה, איז גלייכצייטיג דער הערשער פון איסלאם, דער חאליף (מוכא־

מעד׳ס פּערטרעטער) פון אַלע „גלויביגע“. רעליגיע איז דאָ אַ שם נרדף מיט נאַציאָנאַליטעט, און די נאַציאָנאַלע רעכט זיינען צוזאמענגעפלאָכטען מיט רעליגיעזע אַזוי שטארק, אַז ס׳איז אוממעגליך אָבטיילען איינס פון אנדערען.

די ניט־מוסולמאַנישע אונטערטאַנער אין טערקיי זיינען פעראייניגט אין נאַציאָנאַל־רעליגיעזע געמיינשאפטען וואָס ווערען אָפיציעל אנערקענט אלס „מילעט“ (נאַציאָן). די גריכען, אַרמענער, אידען בילדען אין טערקיי דריי מילעטען. די אידען ווערען אָנגערופען „יאהודי מילעטי“. יעדער „מילעט“ האָט אַן אינערליכע אויטאָנאָמיע, וואָס בעשטעהט פון אַן אויס־דערוועהלטען „נאַציאָנאַלען ראטה“ (מעדזשליס אומומי) און אַ גייסטליכען „נאַציאָנאַלען שעף“ (מילעט באַשי). דער קריסטליכער שעף רופט זיך פּאַטריאַרך, דער אידישער — „חכם־באַשי“. יעדעס „מילעט“ האָט אויטאָנאָמיע אין אַלץ, וואָס איז נוגע צום רעליגיעזען קולט, געמיינדען, געזעל־שאפטליכע און צדקה־אַנשטאַלטען, ערציהונג און אונטער־ריכט. יעדעס „מילעט“ האָט די רעכט צו ער־ציהען די קינדער אין אייגענע שולען און אין דער נאַציאָנאַלער שפּראַך. די עלעמענטארע און מיטעלע שולען וואָס בעלאַנגען צו די פערשיע־דענע מילעטען און וואו ס׳ווערט אונטערריכט אין דער אייגענער שפּראַך, האָבען די זעלבע רעכט ווי די רעגירונגס־שולען, וואו ס׳ווערט אונטערריכט אין דער טערקישער שפּראַך, — דער אָפיציעלער שפּראַך פון דער מלוכה. אזוי, צום ביי־שפּיעל, האָט די העברעאישע גימנאַזיע אין יפו די זעלבע רעכט וואָס די רעגירונגס מיטעל־שולען, און אַ שילער וואָס ענדיגט די אידישע גימנאַזיע ערווערבט די זעלבע פּריווילעגיעס ווי איינער וואָס ענדיגט אַ טערקישע גימנאַזיע.

די רעכט און פּריווילעגיעס פון די מילעטען זיינען גאַראַנטירט גע־וואָרען אין פערשיעדענע צייטען אין ספּעציעלע פירמאַנען (פעראָרדנונגען) פון די טערקישע הערשער און בעשטעטיגט געוואָרען אין דעם עלפטען פּאַראַגראַף פון דער טערקישער קאָנסטיטוציע. עס מערקט זיך אָבער אַ שטאַרקע טענדענץ אין דער פּאָליטיק פון די יונג־טערקען צו פערשמעלערען און פערקלענערען ווי ווייט מעגליך די בעזונדערע רעכט פון די נאַציאָנאַ־ליטעטען, ספּעציעל אויפ׳ן געביט פון ערציהונג. אין 18טען פּאַראַגראַף פון זייער פּראָגראַם ערקלעהרען די יונג־טערקען („פּארטיי פון איינהייט

און פאַרטשריט" — „איטעכאַד ווע־טעראַקי"): „אום צו געבען דער ערציהונג פון דער אָטאָמאַנישער בעפעלקערונג אַן אייגהייטליכע פאָרם, וועלכע זי פּריוואַטע שולען און די יעניגע וואָס געהערען צו פערשיעדענע נאַציאָנאַ־ ליטעטען פון לאַנד אונטערגעוואָרפען ווערען די קאָנטראָל און אינספּעקציאָן פון דער רעגירונג". זיי גיבען אָבער צו אין זעלבען פּאַראַגראַף: „אָבער מיט אַכטונג צום פּרינציפּ פון ניט־אַריינמישען זיך אונטערריכט פון דער מוטער־שפּראַך, גלויבען און ליטעראַטור פון איטליכער נאַציאָנאַליטעט".

יעדעס „מילעט" האָט זיך זיין קאָנסטיטוציע, וואָס ווערט אָפיציעל אַנערקענט אין די טערקישע געזעצען. אויך די אידען האָבען זייער קאָנ־ סטיטוציע וואָס רופט זיך „חכם־האַנע ניזאם־נאַמעסי". ביז די זעכציגער יאָהרען פון 19טען יאָהרהונדערט האָט דאָס אידישע „מילעט" ניט געהאַט קיין פעסטגעשטעלטע אָרדנונג און פּלאַן פאַר זיין פערוואַלטונג, און דאָס האָט געבראַכט צו פיעל אינערליכע סכסוכים און רייבערייען. אום אוס־ צומיידען ווייטערדיגע שווערִיגקייטען האָט די רעגירונג בעשלאָסען אַז אַ קאָמיסיע, צוזאַמענגעשטעלט פון אידישע נאָטאַבלען, גייסטליכע און וועלט־ ליכע, זאָל אויסאַרבייטען אַ קאָנסטיטוציע, עהנליך צו דער, וואָס ס'האָבען די גריכען און אַרמענער. נאָך דעם ווי די קאָמיסיע האָט די קאָנסטיטוציע פערפאַסט, האָט זי די „הויכע פּאָרטע" דורכגעזעהן און דער סולטאַן אבד־ אול־אַזיז האָט זי (אין 1865) בעשטעטיגט. די זעלבע קאָנסטיטוציע איז פערבליבען ביז היינט אָהן אירגענד וועלכע ענדערונגען.

לויט דיזער קאָנסטיטוציע איז דער חכם־באַשי דער שעף פון דער אידישער נאַציע אין טערקיי און ווערט אויסגעקליבען דורך דעם נאַציאָ־ נאַלען ראַטה (מעדזשלים אומומי). די וואַהלען פון חכם־באַשי דאַרפען בעשטעטיגט ווערען פון סולטאַן אין אַ ספּעציעלער איראַדע. עס ווערט דאַן פערעפענטליכט אַ סולטאַנישער מאַניפעסט, „בעראַט", וואו ס'ווערען אויס־ גערעכענט די פּליכטען און רעכטען פון חכם־באַשי און ווערט פאָרגעלעזען אין דער „הויכער פּאָרטע". דער חכם־באַשי ווערט דאַן אָנגענומען ביים סולטאַן מיט פייערליכע צערעמאָניעס, פּונקט ווי מ'מאַכט אַ נייעם אַמבאַ־ סאַדאָר פון אַ פרעמדער מלוכה.

דער חכם־באַשי איז דער פערמיטלער צווישען דער רעגירונג און דעם אידישען „מילעט", און בעזונדערס צווישען דער „הויכער פּאָרטע" און דעם נאַציאָנאַלען אידישען ראַט (מעדזשלים אומומי). דער חכם־באַשי מוז אויספיהרען אַלע בעשלוסען פון מעדזשלים, סיידען זיי זיינען געגען געזעץ ער אַליין האָט ניט רעכט אָנצונעהמען וואָסערען ס'איז בעשלוס.

דער „נאַצ. ראַט" (מעדזשלים אומומי) בעשטעהט פון 80 מיטגלידער,

20 גייסטליכע („חכמים“) און 60 וועלטליכע. די לעצטע ווערען ערוועהלט אלע צעהן יאהר, די ערשטע ווערען ערוועהלט אויפ'ן גאנצען לעבען.

לויט דעם געזעץ מוזען מיטגלידער פון מעדזשלים קאנען לעזען און שרייבען די אפיציעלע שפראך פון אידישען „מילעט“ (נאציע), ד. ה. העברעאיש.

דער ראט פערזאמעלט זיך איין מאל אין יאהר אויסצוארבייטען א ביודזשעט, וועהלען די קאמיטעטען און אפנעהמען פון זיי א בעריכט.

דער ראט וועהלט אויס פון זיך צוויי שטענדיגע קאמיטעס: א ועד גשמי (מעדזשלים דזשיסמאני) און א ועד רוחני (מעדזשלים רוהאני).

דער ועד גשמי בעשטעהט פון 9 מיטגליעדער, וואס ווערען ערוועהלט דורך דעם נאציאנאלען ראט פון צווישען זיינע 60 וועלטליכע מיטגליעדער. זיין אויפגאבע איז צו בעזארגען די אינטערעסען פון „מילעט“, אויסצופיהרען די פעראָרדנונגען פון דער רעגירונג, אבצוהיטען די נאציאנאלע קאנסטיטוציע, אויפמאהנען די נאציאנאלע שטייערען, פערוואלטען מיט דעם נאציאנאלען אייגענטום און מיט אייגענטום פון יתומים א. ד. גל.

דער ועד רוחני בעשטעהט פון 7 מיטגליעדער, ערוועהלט פון צווישען די 20 „חכמים“ פון ראט. זיי גיבען זיך אב מיט רעליגיעזע זאכען, פסק'נען שאלות און משפט'ען ציווילע און פאמיליען־אנגעלעגענהייטען פון אידען צווישען זיך.

אין דער נאציאנאלער קאנסטיטוציע איז ניטא קיין פונקטען וועגען דער פערוואלטונג פון די לאקאלע קהלות — אבער אויך דא איז די סיסטעם כמעט די זעלבע: אין דער שפיץ פון דער קהלה שטעהט א חכם־באשי, מיט א מעדזשלים אומומי און צוויי ועדים, א ועד גשמי און א ועד רוחני. די וואהלען פון די פראווינציעלע חכם־באשים מוזען בעשטעטיגט ווערען פון חכם־באשי אין קאנסטאנטינאפאל.

די אלטע דערוועלטע, סיי דער חכם־באשי סיי די מיטגליעדער פון מעדזשלים, מוזען זיין אטאמאנישע בירגער און ווערען ערוועהלט פון אטאמאנישע אידען. אין טערקיי איז אבער פאראן א גרויסע צאהל אידען פרעמדע אונטערטאנער, נאר אפילו פאר די פרעמדע אידען זארגט די פראקטיק פון געזעץ. אויך זיי האבען זייער פארשטעהערשאפט — זיי ערוועהלען א ספעציעלען ועד פון 12, וואס האט ניט פארמעל קיין קאמפעטענץ, פאקטיש אבער ארבייט ער צוזאמען מיט דעם ועד גשמי.

מיטגליעדער פון ועד גשמי מוזען קאנען די טערקישע און העברעאישע שפראך.

8.

בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג.

לאָמיר רעזיומירען די פערשיידענע פאָרמען פון רעכטס־בעשרענקונגען, פון וועלכע די אידען ליידען אין די פערשיידענע לענדער.

פאַראַן לענדער, וואו די אידען זיינען בעשרענקט אפילו אין די עלעמענטאַרסטע מענשליכע רעכט, וואו לויט'ן געזעץ אָדער לויט די אָנגענומענע מדות פון געוואוינהייטס־רעכט („קאָמאָן לאָא“) מעג מען דעם אידען בעהאַנדלען ווי אַ רעכטלאָזע חיה, זיין לעבען און זיין פערמעגען ווערען אבסאָלוט ניט געשיצט פונ'ם געזעץ. אַזוי איז דאָס אין מאַראָקאָ, אַביסיניען, אַראַביען און פערסיען. אַביסעל העכער איז די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין פינלאַנד און רומעניען, וואו אונזערע ברידער דאַרפען, לויט'ן געזעץ, בעהאַנדעלט ווערען אַלס מענשען, דאָס לעבען און אייגענטום פונ'ם אידען ווערט אָפיציעל געשיצט פון געזעץ גלייך, ווי דאָס לעבען און אייגענטום פון אַלע מענשליכע וועזענס, נאָר די אידען ווערען ניט אַנערקענט פאַר בירגער פון לאַנד און האָבען, אַלזאָ, אבסאָלוט קיינע בירגער־רעכט ניט. ניט קוקענדיג דערויף, וואָס זיי טראָגען אויף זיך אַלע בירגער־פליכטען, ווי די שטייערן און מיליטער־פליכט. חוץ דעם זיינען די פינלענדישע און רומענישע אידען בעשרענקט אין וויכטיגע מענשליכע רעכט, ווי דאָס רעכט אויף בילדונג און אויף פרייער בעוועגונג און בעשעפטיגונג.

אַביסעל העכער, ווי אין רומעניען, איז טעאָרעטיש די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין רוסלאַנד. דאָ ווערען שוין די אידען, על פי געזעץ, אַנערקענט אַלס מענשען אי פאַר בירגער אפילו. און דאָס רוסישע גרונד־געזעץ זאָגט בפירוש, אַז „פאַר'ן געזעץ זיינען אַלע בירגער גלייך“, נאָר דאָס מיינט מען נאָר דאָס קרימינעלע געזעץ: על פי דין דאַרף דאָס לעבען און אייגענטום פון די אידען געשיצט ווערען פונקט אַזוי, ווי דאָס לעבען און אייגענטום פון אַלע אַנדערע מענשען. *) אַ טייל בירגערליכע רעכט האָבען די אידען יאָ אין רוסלאַנד, נעמליך דאָס וואהל־רעכט צו דער שטאַאַטס־דומע, און אפילו אַ שטיקעל נאַציאָנאַלע רעכט אין אַ קאַפּויערדיגען זינען, נעמליך די אידישע וואהל־קוריע פון געוויסע שטעדט א. ד. גל. נאָר דאָס געזעץ בעטראַכט

*) מיר מוזען נאָך אַ מאָל בעטאָנען, אַז לויט'ן בוכשטאַב פון געזעץ טאָר מען אפילו אין רוסלאַנד ניט מאַכען קיין פּאָגראָמען אויף אידען פונקט, ווי ס'טאָר בכלל קיין פּאָגראָמען ניט מאַכען. דער אומגליק איז נאָר, וואָס דאָס געזעץ בלייבט אַ טויטער בוכשטאַב...

אידען פאַר בירגער פון צווייטען קלאַס און בעשרענקט זיי אין כמעט אַלע בירגערליכע און אפילו פּערזענליכע רעכט, ווי די וואוינונגס- און בעוועגונגס-פּריהייט, דאָס רעכט אויף בילדונג און פרייער בעשעפטיגונג.

אין עסטרייך, צוריק, זיינען די אידען, לויט'ן געזעץ, בירגערליך גלייכבערעכטיגט, זיינען אָבער אינגאַנצען בערויבט אפילו פון יענע נאַציאָנאַלע רעכט, וואָס זיינען שוין אנערקענט פאַר אנדערע פעלקער פון לאַנד. אין דער טערקיי האָבען אידען פולע מענשליכע, פולע בירגערליכע און אין אַ גרויסען מאָס אויך נאַציאָנאַלע רעכט, נאָר די לעצטע זיינען ניט אזוי ברייט, ווי ביים הערשענדען פאָלק פון לאַנד.

פון דער איבערזיכט זעהען מיר, אַז די אידישע רעכטלאָזיגקייט, אויף וויפיעל זי איז ענטהאַלטען טעאָרעטיש אי נ'ם געזעץ גופא, האָט פערשיידענע פאָרמען און קאָן גרופּירט ווערען אין דריי הויפּט-קאַטעגאָריעס:

א. די בעשרענקונגען פון מענשליכע און פּערזענליכע רעכט.
ב. די בעשרענקונגען פון בירגערליכע אָדער פּאָליטישע רעכט, און
ג. די בעשרענקונגען פון נאַציאָנאַלע רעכט.*)

---

*) די טערמינאָלאָגיע איז אפילו אין דער יורידישער וויסענשאַפט נאָך ניט גאַנץ פעסטגעשטעלט, כל שכן אין דער פּאָליטישער פובליציסטיק. פאַר מענשען, וואָס זיינען מעהר-וועניגער בעהאַוונט אין דער רעכטס-וויסענשאַפט, מוזען מיר דאָ מאַכען אַ פּאָר בעמערקונגען. דעם אויסדרוק „פּערזענליכע רעכט" אין מעהר-צאָהל דאַרף מען ניט פערמישען מיט דעם בעגריף „פּערזענליכעס רעכט" אין איינצאָהל, דאָס דייטשע „רעכטע" מיט — „רעכט". „פּערזענליכע רעכט" הייסט אַזוינע רעכט, וואָס געהערען דער פּערזאָן, אַלס פּערזאָן און ניט אַלס בירגער פון אַ שטאַט אָדער אַלס מיטגליעד פון אַ נאַציע. אַזוינע פּערזענליכע רעכט קאָנען זיין אי „פּערזענליך" אי „זאַכליך", און זעהר גוט טוען יענע יוריסטען, וואָס געברויכען אָנשטאָט „פּערזענליכעס און זאַכליכעס רעכט" די מעהר בעשטימטע אויסדרוקען „סוביעקטיווער און אָביעקטיווער רעכט". ווייטער, דער אונטערשייד צווישען פּערזענליכע און בירגערליכע („פּאָליטישע") רעכט איז, אייגענטליך, דערזעלביגער, ווי דער אונטערשייד צווישן פּריוואַט-רעכטליכע און עפענטליך-רעכטליכע בעציהונגען. אין טעקסט גופא וועלען מיר דערקלערען, פאַר וואָס מיר מאַכען ניט קיין אונטערשייד צווישען בירגערליכע און פּאָליטישע רעכט. און, ענדליך, וואָס אַנבעלאַנגט די בירגערליכע רעכט, דאַרף מען זיי ניט פערוועקסלען מיט'ן ציוויל-רעכט (אַזאַ פערוועקסלונג קומט אָפט פאָר אין די ראָמאַנישע און סלאַווישע שפּראַכען) און די נאַציאָנאַלע רעכט מיט'ן שטאַטס-רעכט.

א. מענשליכע און פּערזענליכע רעכט.

די געזעצגעבונג פון אַלע מאָדערנע לענדער, וואו די שקלאַפעריי איז שוין אָפּגעשאַפט געוואָרען דורכ׳ן געזעץ, אנערקענט אז אַלע מענשען זיינען גלייך פאַר דעם קרימינעלען געזעץ. די הויפּט־פּרינציפּען פון קרימינאַל־רעכט זיינען: איין מענש טאָר דעם צווייטען׳ס לעבען און געזונדהייט ניט שעדיגען דורך דירעקטע האנדלונגען, טאָר איהם ניט פערשאַפען קיין קער־פּערליכע שמאַרצען, טאָר ניט שטעלען אין געפאהר אָדער פערניכטען דאָס לעבען פון אַן אנדער מענשען, טאָר ניט בעליידיגען דעם עהרען־געפיהל פון א צווייטען, טאָר איהם ניט פערשקלאַפען, בעשרענקען זיין געזעצליכע האנדלונגס־פרייהייט און בעוועגונגס־פרייהייט, און יעדער מענש מוז רע־ספּעקטירען דאָס פּריוואַט־אייגענטום פון א צווייטען.

אין אַלע אייראָפּעאישע און אַמעריקאַנישע לענדער אָהן אויסנאַהם ווערען אָט די רעכט אַנערקענט פאַר אַלע מענשען, קיין חלוק, אויב בירגער אָדער אויסלענדער, אייגענע אָדער פרעמדע. אין די דאָזיגע עלעמענטארע רעכט ווערען די אידען בעשרענקט לויט׳ן געזעץ בלויז אין מאַראָקאָ, אביסיניען, פּערזיען און אראביען, — און דאָס אויך ניט לויט׳ן געשריבענעם געזעץ פון קוראַן (אָדער עוואַנגעליום אין אביסיניען), וועלכער פּרעדיגט מענשליכע רעכט פאַר אַלעמען, נאָר לויט דעם ניט געשריבענעם געוואוינ־הייטס־רעכט, ד. ה. לויט די טראַדיציאָנעלע מדות, וועלכע בעהאנדלען די אידען אַלס נידעריגערע וועזענס.

נאָר אויב ניט נאָכ׳ן געזעץ, ווערען אָבער אונזערע ברידער פאַקטיש בערויבט פון זייערע מענשליכע רעכט דורך דער רעגירונג אין אַזוינע לענדער, ווי רוסלאַנד און רומעניען. די פאָדערונג פון גלייכע מענשליכע רעכט בעציהט זיך ניט נאָר צו די באַרבאַרישע לענדער פון אפריקא און אזיען, נאָר אויך צו די אויביגע כלומרשט „ציוויליזירטע” לענדער פון אייראָפּאַ. דורך זייער פּראַקטיק ערלויבען אָט די רעגירונגען זייערע אונטערטאַנען צו פערניכטען די אידישע לעבענס, צו פערגוואַלטיגען די אידישע עהרע (אין פּאָגראָמען), צו רויבען אידישעס אייגענטום, און דורך בלוט־בלבולים, צו בעליידיגען דעם אידישען נאָמען.

אַן אנדער זאַך איז אָבער, ווען די רעגירונגס־אָרגאַנען, אַלס אַזעלכע, בעשרענקען די פרייהייט פון זייערע אונטערטאַנען, ווי אין רומעניען, פינ־לאַנד און רוסלאַנד ווערט בעשרענקט די בעוועגונגס־פרייהייט, די בעשעפ־טיגונגס־ און בילדונגס־פרייהייט פון די אידען. דאָ האָבען מיר שוין צו טאָן ניט מיט די קרימינעלע בעציהונגען פון מענש צו מענש, נאָר מיט יורידיי־ש

בעציהונגען פון די רעגירונגס־ארגאנען צו די איינצעלנע פערזאָנען. אזעלכע רעכט רופען זיך דעריבער פ ע ר ז ע נ ל י כ ע רעכט. אין א ציוויליזירטען שטאט קאן קיין מענשליכעס רעכט ניט בעשרענקט ווערען. פאגראמען, בלוט־בלבולים קאנען, דעריבער, אויך ניט אנגערופען ווערען „בעשרענקונגען“: זיי זיינען, פערקעהרט, דירעקטע פערברעכענס, פ ע ר ל ע צ ו נ ג ע ן פון מענשליכע רעכט, און יענע רעגירונג, וואס ערלויבט דאס, שטעלט זיך דערמיט אליין אויסערהאלב יעדען געזעץ. דאס עלעמענטארע גערעכטיגקייטס־געוויסען פון אונזער צייט פערלאנגט, אז אזא רעגירונג זאל אראפגעזעצט און בעשטראפט ווערען.

בנוגע צו פערזענליכע רעכט, ווי די בעוועגונגס־פרייהייט א. ד. גל., קאן יא זיין א רייד וועגען בעשרענקונגען; די „טשערטא“, די פראצענט־נארמע, די פערשיידענע געזעצען געגען אידען זיינען, אלזא, בעשרענקונגען פון זייערע פערזענליכע רעכט. דאס כאראקטעריסטישע פון די פערזענליכע רעכט בעשטעהט אין דעם, וואס אזוי לאנג ווי זיי זיינען ניט בעשרענקט דורך די רעגירונגס־ארגאנען, קאנען זיי אויך ניט פערלעצט ווערען. אין דעם מאמענט, ווי די „טשערטא“ ווערט אראפגענומען, וועט קיינער ניט קאנען פערוועהרען א אידען צו וואוינען וואו ער וויל. ווערט אפגעשאפט די פראצענט־נארמע, וועט קיין רעגירונגס־שול ניט קאנען פערהאקען איהרע טירען פאר אידישע קינדער מחמת דעם איינציגען גרונד, וואס זיי זיינען אידען.

פון דער פאקטישער אונפערלעצליכקייט פון די פערזענליכע רעכט נעהמט זיך זייער צווייטע וויכטיגע אייגענשאפט: ד י פ ע ר ז ע נ ל י כ ע ר ע כ ט ז י י נ ע ן ד י ג א ר א נ ט י ע פ א ר ד י מ ע נ ש ל י כ ע ר ע כ ט, און, פערקעהרט, די בעשרענקונגען פון פערזענליכע רעכט ברענגען צו פערלעצונגען פון די מענשליכע רעכט. דאס פערזענליכע רעכט פון א מענשען איז א בעשטעטיגונג, אז ער איז א פ ע ר ז א ן, א סוביעקט פון רעכט, און אז דאס געזעץ אליין בעטראכט איהם פאר אזעלכען. קיינער קאן ניט זיין זיכער מיט זיינע מענשליכע רעכט אזוי לאנג, ווי ער ווערט ניט בעטראכט פאר א גלייכבערעכטיגטער פערזאן. ספעציעל איז דאס ריכטיג, ווען א געוויסע ג ר ו פ ע פון דער בעפעלקערונג אדער א ג א נ צ פ א ל ק ווערט דורך דעם געזעץ בעהאנדעלט, ווי א גרופע פון צווייטען ראנג, ווען דאס געזעץ זאגט אפ א גאנצען פאלק אין די אלגעמיינע פערזענליכע רעכט. ערקלערענדיג די אידען פאר ניט קיין גלייכבערעכטיגטע בירגער, גיט דאס געזעץ דערמיט אנצוהערעניש, אז אויך אלס מענשען שטעהען די אידען נידעריגער פאר דער גאנצער בעפעלקערונג. די רעכטס־בעשרענקונגען

האָבען אַ דעמאָראַליזירענדיגע ווירקונג אויף דער ארומיגער בעפעלקערונג: רעספּעקטירענדיג דאָס געזעץ, מוז די בעפעלקערונג ממילא פעראכטען יענע מענשען, וועלכע ווערען פונ׳ם געזעץ פעראַכטעט.

די רעכטס־בעשרענקונגען געגען אידען ערציהען אין דער ארומיגער בעפעלקערונג אינסטינקטען פון האס און אינטאָלעראַנץ און געוואוינען זי צו צום געדאנק, אז מיט דעם אידען מעג מען טאָן אלצדינג, אז דער איד איז „פויגעל־פריי", ער ווערט פונ׳ם געזעץ ניט געשעצט און ניט געשיצט. דאָס שאפט אַ גינציגען באָדען פאר פּאָגראָם־אַגיטאַציע און בלוט־בלבולים, ווי בכלל פאר אַלע אנטי־סאָציאלע אויסערונגען פון אנטיסעמיטישע געפיהלען. *)

בכן איז אונזער ערשטע און עלעמענטארסטע פאָדערונג צו די רעגירונגען פון די רעכטלאָזע לענדער: עס זאָלען אָפּגעשאפט ווערען אַלע יענע בעשרענקונגען פון פערזענליכע רעכט, וועלכע זיינען געריכטעט געגען אידען. און ניט טיילוויוז, נאָר אלע מיט אַ מאָל זאָלען די בעשרענקונגען בטל ווערען, ווייל דער עיקר איז ניט נאָר דער דירעקטער שאָדען, וואָס אידען ליידען פון דער געבונדענקייט און פון די קייטען, נאָר אויך דער מאָראַלישער שאָדען: אפילו די קלענסטע רעכטס־בעשרענקונג דעמאָראַליזירט די ארומיגע בעפעלקערונג און שפּייזט די פעראַכטונג צו אידען און די הפקרות.

ב. בירגערליכע רעכט.

אויב קיין ציוויליזירטע לאַנד פערדיענט ניט דעם נאָמען אזוי לאַנג, ווי ס׳ווערען דאָרט בעשרענקט די פערזענליכע רעכט פון גאנצע גרופּען פון דער בעפעלקערונג, איז אַ קאָנסטיטוציאָנעלע לאַנד ניט מעגליך אזוי לאַנג, ווי דאָרט בעזיצען ניט אַלע בירגער קיין גלייכען אנטייל אין דער פּאָליטיק פון לאַנד. לויט דעם מאָדערנעם דעמאָקראַטישען רעכטס־בעגריף איז דער בירגער אַן אָרגאַניש׳ער טייל פון שטאַט. דער שטאַט דאַרף ניט האָבען

*) זאָל מען אונז ניט פאַלש אויסטייטשען: מיר ווילען ניט זאָגען, אַז דער האַס צו אידען שטאַמט פון דער אידישער רעכטלאָזיגקייט. ס׳פערשטעהט זיך, אודאי, די רעכטלאָזיגקייט שטאַמט פונ׳ם האַס און איז אַ פאָלגע פון איהם. נאָר מיר ווילען בלויז זאָגען, אַז די פאָלגע ווירקט אַליין אויף איהר אורזאַך און פערשטאַרקט זי נאָך מעהר: די רעכטלאָזיגקייט סאַנקציאָנירט דעם האַס און די פעראַכטונג צו אידען.

קיין אנדער אויפגאבע, ווי צו רעגולירען און צו שיצען די געזעצליכע אינ־טערעסען פון אַלע בירגער. דער בירגער איז בזה האופן ניט קיין פּאַסיווער אָביעקט פון דער שטאַטליכער טעטיגקייט, נאָר איהר אַקטיווער סוביעקט, ער בעטייליגט זיך אין דער טעטיגקייט פונ'ם שטאַט אויף גלייכע יסודות מיט אַלע אַנדערע בירגער.*) גלייכע רעכט און גלייכע פּליכטען פאַר אַלע בירגער, איז דער פּרינציפּ פון מאָדערנער געזעלשאַפטליכקייט. דערביי מאַכט דאָס געזעץ נאָר אַן אויסנאַהם פאַר ניט פּאָליטיש־פעהיגע עלעמענטען: ד. ה. פאַר קינדער, שוואַכזיניגע, פערברעכער; און אין דער מעהרהייט לענדער ווערען גרויסע אויסנאַהמען און רעכטס־בעשרענקונגען נאָך געמאַכט פאַר פרויען.

בירגערליכע (אָדער פּאָליטישע) רעכט בעטייטען אַלזאָ דאָס רעכט אויף פּאָליטישער און געזעלשאַפטליכער טעטיגקייט: דאָס רעכט צו וועהלען און געוועהלט צו ווערען אין אַלע פערטרעטונגס־קערפּערשאַפטען פון לאַנד, און צו פערנעהמען אַלע עפענטליכע עמטער און רעגירונגס־שטעלען. חוץ דעם, האָט יעדער בירגער דאָס רעכט בעשיצט צו ווערען אין אַ פרעמדען לאַנד דורך די פערטרעטער פון זיין רעגירונג. — כדי צו געניסען אָט די אַלע רעכט, מוז מען זיין אַ ב י ר ג ע ר פון לאַנד; אויסלענדישע שטאַטס־בירגער קאָנען ניט קריגען אַזוינע רעכט, סיידען אין אַן אויסנאַהמס־פאַל, אַלס אַ בעזונדערע פּריווילעגיע. דעריבער הייסען אָט די רעכט — ב י ר־ג ע ר ל י כ ע, צום אונטערשיעד פון די מענשליכע רעכט און פּערזענליכע פּרייהייטען: מענשליכע רעכט טאָרען בכלל ביי קיינעם ניט פערלעצט ווערען, ס'מעג זיין אַ בירגער אָדער אַן אויסלענדער, און פּערזענליכע רעכט קאָנען אין דער מאָדערנער פּראַקטיק בעשרענקט ווערען בלויז פאַר אויסלענדער.*)

---

*) דאָ איז ניט דער פּלאַץ פאַר אַ ויכוח מיט יענע רעאַקציאָנערע אָדער האַלב־רעאַקציאָנערע, האלב־קאָנסטיטוציאָנעלע יוריסטען, וואָס בעטראַכטען דעם שטאַט פאַר אַ מין לויתן, וועלכער דאַרף איינשלינגען אַלע בירגער און בעציהען זיך צו זיי, ווי צו פּאַסיווע אָביעקטען פון זיין סואווערענעם ווילען. אפילו אַזוינע טעאָרעטיקער פון שטאַטס־רעכט לייקענען ניט, אַז דער שטאַט דאַרף ג ל י י ך בעהאַנדלען אַלע זיינע בירגער.

*) לויט דער מאָדערנער יורידישער פּראַקטיק ערלויבען זיך אפילו די פרייסטע לענדער צו בעשרענקען די פּערזענליכע פרייהייטען פון אויסלענדער, צ. ב., די איינוואַנדערונגס־געזעצען אין אַמעריקאַ ענטהאַלטען אין זיך זעהר שטרענגע בעשרענקונגען פון פּערזענליכע רעכט, אָבער בלויז פאַר אויסלענדער. דערפאַר קאָן מען דאָס ניט פערגלייכען מיט דער רוסישער „טשערטאַ", וויל

אויך דאָ איז כדאי צו בעטאָנען, אז די מענשליכע און פּערזענליכע רעכט זיינען ביי דעם היינטיגען פּרינציפּ פון גלייכהייט פאַר'ן געזעץ ענג פערבונדען מיט בירגערליכע רעכט. די אונגלייכהייט פון בירגערליכע רעכט טיילט די בעפעלקערונג אין בירגער פון פערשיידענעם ראַנג און דעמאָראַליזירט זי, דערציהט הכנעה אָדער אונצופרידענהייט ביי די בירגער פון נידעריגערען ראַנג און הפקרות ביי די פּריווילעגירטע עלעמענטען. די בירגערליכע (אָדער פּאָליטישע) גלייכבערעכטיגונג איז דערמיט א גאַראַנטיע פאַר די מענשליכע און פּערזענליכע רעכט, און די לעצטע בלייבען אָהן דער ערשטער א ווענינ־וואָס רעספּעקטירטער אָדער סתם טויטער בוכשטאַב. די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאַר אידען וועט צוגעוואוינען די אַרומיגע בעפעלקערונג און אויך די רעגירונגס־אָרגאַנען צו אכטען דעם אידען, ווייל דער איד וועט געאַכטעט פון'ם געזעץ.

די אידעע פון „מענשליכע און בירגערליכע רעכט" איז צוערשט דעפינירט געוואָרען אין דער אַמעריקאַנער „דעקלאַריישאָן אָוו אינדעפּענדענס" און אין דער פראַנצויזישער „דעקלאַראַציע פון די רעכט פון מענשען". די לעצטע האָט אָבער שטאַרק פערמישט די בעגריפען „מענש" און „בירגער", און אין לויף פון דער ווייטערדיגער פּאָליטישער ענטוויקלונג פון איירָאפּא איז געשאַפען געוואָרען דער ניט־קלאָרער טערמין „בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג", וועלכער נעהמט אַרום אַלע דריי קאַטעגאָריעס: די מענשליכע רעכט, וואָס געהערט צו אַלעמען, סיי בירגער, סיי אויסלענדער; די פּערזענליכע פּרייהייטען, וואָס געהערען צו אַלע בירגער (יעדענפאַלס, אין פּרינציפּ) און אָפטמאָל אויך צו אויסלענדער; אין די בירגערליכע רעכט, וואָס געהערען, אין פּרינציפּ, צו אַלע פּאָליטיש־פעהיגע בירגער און נאָר צו זיי.

אַמעריקא האָט דאָס רעכט אָנצונעהמען געזעצען געגען אויסלענדער, און געגען איינענע בירגער טאָר מען אזוינע געזעצען (ווי די „טשערטאַ") ניט שאַפען. בנוגע צו די פּערזענליכע רעכט פון אויסלענדער ווערט אָפט פּראַקטיצירט דער פּרינציפּ פון געגענזייטיגקייט („רעסיפּראָסיטי"): אויף וויפיעל דו בעשרענקסט מיינע בירגער ביי זיך אָדער דו גיסט זיי פרייהייט, אויף אַזוי פיעל וועל איך ביי מיר בעשרענקען דיינע בירגער אָדער זיי פרייהייט לאָזען. פון אָט די בעמערקונגען קאָנען מיר שוין בעגרייפען דעם גאַנצען יעזואיטיזם פון רומעניען, ווען זי האָט ערקלעהרט אידען פאַר „אויסלענדער" און בעהאַנדעלט זיי לויט'ן פּרינציפּ פון „רעסיפּראָסיטי": וואָס די רומענער מעגען טאָן אינ'ם אידישען לאַנד, דאָסזעלביגע מעגען די אידען אין רומענישען לאַנד...

אינ׳ם קאַמף פאַר אידישער עמאַנסיפּאַציע האָט מען שטענדיג געהאַט צו טאָן מיט בעשרענקונקען פון בירגערליכע און פּערזענליכע רעכט, ווייל די פּערזענליכע רעכט ווערען דאָך ממילא ניט בעשרענקט דאָרט, וואו ס׳איז אַנערקענט די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג. אין אַלע לענדער האָבען די אידען געליטען אונטער בעשרענקונגען ניט נאָר פונ׳ם רעכט צו פּערנעהמען עפענטליכע עמטער, נאָר אויך פונ׳ם רעכט אויף בעוועגונג, בעשעפטיגונג און בילדונג.

פיהלענדיג, אַז דאָ איז פאַראַן אַ רעכטליכער אונטערשייד און ניט קאָנענדיג איהם יורידיש פאָרמולירען, האָבען די פּובליציסטען זיך אָנגעכאַפּט פאַר דעם יורידישען אויסדרוק „פּאָליטישע רעכט“. דערפון איז ארויסגעקומען דער אונטערשייד, וואָס מ׳מאַכט געוועהנליך צווישען בירגערליכע און פּאָליטישע רעכט. דאָס איז אָבער אַ גרייז: צווישען די בירגערליכע און פּאָליטישע רעכט איז קיין שום חלוק ניטאָ, דאָס איז איינס און דאָסזעלביגע: ווייל „בירגער“ איז דאָך, קודם כל, אַ פּאָליטישער בעגריף. דער ווירקליכער אונטערשייד ליעגט צווישען די בירגערליכע און פּערזענליכע רעכט. *)

הכלל, מיר דאַרפען ביי די רעגירונגען פון די רעכטלאָזע לענדער פאָדערען גלייכע און פולע בירגערליכע רעכט פאַר אידען. געוועהנליך ווערען דאָס פאָרמולירט אין די גרונד־געזעצען, אין דער קאָנסטיטוציע פון לאַנד, דורך דער ערקלערונג, אַז קיין בירגער קאָן ניט אויסגעשלאָסען ווערען פונ׳ם רעכט צו פּערנעהמען עפענטליכע עמטער א. אַז. וו., בלויז אויף דעם איינציגען גרונד פון זיין רעליגיע אָדער פון זיין פאָלקס־שטאַם.

ס׳האָרף נאָך בעמערקט ווערען, אַז יורידיש און פּאַקטיש טאָר מען ניט פּערמישען די בעגריפען „בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג“ און „רעלי־

*) ווען פרויען־בירגערינס, צ. ב., ווערען אויסגעשלאָסען פון ירושה־רעכט, הייסט עס, אַז זיי זיינען בעשרענקט אין זייערע פּערזענליכע (אָביעקטיווע) רעכט. ווען די זעלביגע פרויען־בירגערינס ווערען אָבער אויסגעשלאָסען פון וואהלרעכט, הייסט עס, אַז זיי זיינען בעשרענקט אין זייערע בירגער־רעכט: זיי געניסען ניט די פולע בירגער־רעכט, נאָר בלויז אַ קליינעם טייל פון זיי. בכן האָט ניט קיין זינען צו פאַנאַנדערטיילען בירגערליכע און פּאָליטישע רעכט, סיידען ווען מ׳בעטראַכט די פּאָליטישע רעכט אלס אַ טייל פון די בירגער־רעכט, ווי די יוריסטען טוען אָפטמאָל. הכלל, פאָדערנדיג פולע בירגערליכע רעכט פאַר אידען, פאָדערן מיר שוין ממילא דורך דעם אַליין אויך די פּאָליטישע רעכט, און ס׳איז ניט נויטיג דאָס אויסצוטיילען.

גיאָנס־פרייהייט", הגם בנוגע צו אידען ווערען זיי אָפט פערמישט, און מיר האָבען געזעהן ביישפּיעלען, ווען די רומענישע רעגירונג, א שטייגער, האָט געפּרובט צו נארען די עפענטליכע מיינונג, אז ביי איהר איז פולע רעליגיאָנס־פרייהייט ובכן האָבען זיך די אידען ניט וואָס צו בעקלאָגען. רעליגיעזע פרייהייט געהערט גאָר צו די פּערזענליכע רעכט, און ניט צו די בירגערליכע, דערצו איז דאָס ניט מעהר ווי איינעס פון די פּערזענליכע רעכט. היינטיגע צייטען קאָן מען געניסען פולע רעליגיאָנס־פרייהייט אין א רעכט־לאָזען לאַנד און דאָך בעהאנדעלט ווערען ווי א פּאריער. אזוי איז עס טאקע מיט די אידען אין רומעניען און אין פינלאנד.

די פערוועקסלונג שטאמט פון דער פעאָדאלער צייט, ווען די רעליגיע איז געווען א הערשענדיגע מאכט אין פּאָליטישען לעבען, און יעדע אמונה איז געווען פּאָליטיש אָרגאניזירט אין א קירך. די היינטיגע קאָנסטיטוציאָנעלע אָרדנונג אנערקענט אָבער דעם גלויבען פאר א סוביעקטיווען צושטאנד פון פּערזענליכען געוויסען, אָדער פאר א געוויסער קאָמבינאציע פון גלייך־געזאָנענע פּערזאָנען אין פאָרם פון א רעליגיעזער געמיינדע. ביי אידען איז אין דער פעאָדאלער צייט די רעליגיע געווען דער סימן פון זייער נאציאָ־נאליטעט. היינט האָט די אידישע נאציאָנאליטעט אנדערע סמנים. און דאָ קומען מיר צום בעגריף פון נאציאָנאלע רעכט.

.9

נאציאָנאַלע פראגע און נאַציאָנאַלע רעכט.

וועגען פּערזענליכע און בירגערליכע רעכט איז ניט געווען קיין סך צו זאָגען, ווייל ביידע בעגריפען האָבען שוין אליין לאנג געקראָגען בירגער־רעכט אי אין דעם פּאָליטישען לעבען אי אין דער יורידישער וויסענשאפט. די אידעע אָבער פון נאציאָנאלע רעכט איז א גאנץ נייע, א סך פראָגרעסיווע פּארטייען און מענשען ווייסען נאָך גאָר ניט פון איהר וויכטיגקייט, און מיר דארפען זיך אויף איהר געגויער אָפּשטעלען.

ווי מיר האָבען געזעהן, דיענט דאָס רעכט צו רעגולירען די קאָנפליקטען צווישען אינטערעסען. דאָס רעכט דערגרייכט דעם צוועק דערמיט, וואָס עס גרעניצט די אינטערעסען פאנאנדער און צייכענט אָן פאר יעדען אינטערעס די גרעניצען פון זיין קאָמפּעטענץ, וואָס ווייטער פון זיי טאָר דער אינטערעס ניט גרייכען. יעדע פערלעצונג פון א רעכט איז א הסגת גבול, אן איבערשטרייטונג פון די גרעניצען. די מענשליכע

רעכט גרעניצען פאַנאַנדער די אינטערעסען פון איינצעלנע פּערזאָנען. די פּערזענליכע רעכט לעגען אַ גרעניץ צווישען דער קאָמפּעטענץ פון שטאַט און די פּריוואַטע פון פּערזאָנען. די בירגערליכע רעכט גרעניצען פאַנאַנדער די פּאָליטישע אינטערעסען און די פּאָליטישע טהעטיגקייט פון די בירגער.

די נאַציאָנאַלע רעכט שאַפען אַ גרעניץ צווישען די אינטערעסען פון שטאַט און די אינטערעסען פון אַ נאַציע.

בדי צו פערשטעהן די זאַך, דאַרפען מיר אַלזאָ קלאָר ווערען, וואָס הייסט נאַציאָנאַלע אינטערעסען. אַ נאַציע איז אַ היסטאָריש־אויסגעבילדעטער קבוץ מענשען, וואָס האָבען אַ געמיינזאַמע פערגאַנגענהייט, וועמעס עקאָנאָמישעס לעבען האָט זיך ענטוויקעלט אונטער געמיינזאַמע פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען און וועמעס גייסטיגע לעבען האָט דעריבער אָנגענומען די געשטאַלט פון אַ געמיינזאַמער קולטור.*) די אינטערעסען פון אַ נאַציע קאָנען זיין דעריבער פּונקט אַזוי פערשיידענאַרטיג, ווי די אינטערעסען פון אַ יחיד: אַ נאַציע קאָן האָבען עקאָנאָמישע, קולטורעלע און פּאָליטישע אינטערעסען. אַ נאַציע קאָן פּונקט אַזוי בעזיצען אַ קאָלעקטיוועס פערמעגען, ווי אַ יחיד זיין פּריוואַט־פערמעגען. נאָר פּונקט ווי אַ יחיד דערקענט מען ניט נאָך זיינע מאַטעריעלע רייכטימער, נאָר דורך די קערפּערליכע און גייסטיגע אייגענשאַפטען זיינע, אַזוי ווערט אויך אַ נאַציע דערקענט דורך איהרע אַנטראָפּאָלאָגישע און גייסטיגע אייגענטימליכקייטען. די סמנים פון אַ יחיד זיינען: זיינע געזיכטס־שטריכען, זיין וואוקס, מאַנירען, כאַראַקטער, זיין אינטעליגענץ, פעהיגקייטען א. ד. גל. די סמנים פון אַ נאַציע זיינען איהרע פיזישע אייגענשאַפטען (פאַרב פון הויט און האָר, דורכשניטליכער וואוקס, קראַניאָמעטרישע פּראָפּאָרציעס א. ד. גל.) און די גייסטיגע אייגענשאַפטען — שפּראַך, מדות, קולטור־אוצרות.

בכן איז פאַלש צו מיינען, אַז נאַציעס האָבען בלויז קולטורעלע אינטערעסען. די קולטור איז נאָר דער דייטליכסטער און בכן דער וויכטיגסטער **סימן** פון אַ נאַציע, אָבער ווייט ניט דער גאַנצער אינהאַלט פון איהר לעבען. נאַציאָנאַלע אינטערעסען זיינען **אַלע** יענע אינטערעסען, וועלכע טיילען אָפּ איין נאַציע פון דער צווייטער. אויב די נאַציע פערמאָגט אַן אייגענע טעריטאָריע, האָט זי טעריטאָריאַלע אינטערעסען. אויב

---

*) ז׳ די בראָשורע פון ב. באָראָכאָוו „קלאַסען־אינטערעסען און נאַציאָנאַלע פראַגע“, ווילנא 1906, און אָטאָ בויער, „די נאַציאָנאַליטעטען־פראַגע און די סאָציאַל־דעמאָקראַטיע“, וויען 1907.

Kr. No. 4. Toronta, Canada

זי האָט קיין טעריטאָריע ניט, אָדער די אייגענע קלעקט ניט פאַר איהר, און זי שטרעבט צו פערשאַפען זיך אַ נייע טעריטאָריע, דאן האָט זי קאָלאָ־ניזאַציאָנס־אינטערעסען, אָדער יעדענפאַלס עמיגראַציאָנס־אינטערעסען. נאָר אַזוי ווי דער דייטליכסטער סימן פון אַ נאַציע איז איהר שפּראַך און קולטור, דעריבער פערנעהמען די קולטורעלע און שפּראַכליכע אינטערעסען דעם אויבען־אָן אינ'ם נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ן לעבען פון אַ פאָלק.

די אינטערעסען פון אַ יחיד האָבען אַ רעכטליכע ווערדע בלויז דאַן, ווען דער יחיד איז בנוגע צו די דאָזיגע אינטערעסען בעוואוסטזיניג. אַן אַמאָליגער שקלאַף האָט אודאי געהאַט אַ סך בעדערפעגישען, וואָס ניט די הערשער זיינע, ניט ער אליין האָבען ניט געוואוסט דערפון. האָבען זיינע אינטערעסען ניט געהאַט קיין רעכטליכע קראַפט. דאָסזעלביגע מיט אַ נאַציע: אַזוי לאַנג, ווי זי האָט אבסאָלוט ניט דאָס בעוואוסטזיין פון איהרע בעדערפעגישען, קאָן קיין רעדע ניט זיין מכח נאַציאָנאַלע אינטערעסען און נאַציאָנאַלע רעכט. ניט מיט אַמאָל קומט אַ יחיד צום בעוואוסטזיין פון זיינע אינטערעסען: ער הויבט אָן צוביסלעכווייז פערשטעהן צוערשט די דייטליכסטע אינטערעסען זיינע, יענע וואָס לאָזען זיך שאַרפער פיהלען, און מיט דער צייט ווערט דער קרייז פון זיינע אינטערעסען אַלץ ברייטער און אָנגעשפּאַנטער. אָט אַזוי איז עס אויך מיט אַ נאַציע: צוערשט קומט אַ קליינער טייל פון איהר, די אינטעליגענטסטע און אָנטפּינדליכסטע שיכט איהרע צום בעוואוסטזיין פון די נאַציאָנאַלע בעדערפעגישען, און דערהויפּט נאָך ניט פון אַלע, נאָר בלויז פון אַ טייל בעדערפעגישען, פון די וויכטיגסטע, פון די וואָס לאָזען זיך שטאַרקער פיהלען. ערשט כוואַליעסווייז פער־שפּרייט זיך דאָס נאַציאָנאַלע בעוואוסטזיין צווישען די קינדער פון פאָלק, זייערע נאַציאָנאַלע אינטערעסען ווערען אַליין אויך אַלץ רייכער, ברייטער און אינטענסיווער.

ווען אַ נאַציע, אָדער לפּחות אַ בעדייטענדער טייל פון איהר, שטרעבט צו בעפרידיגען איהרע נאַציאָנאַלע אינטערעסען, און ווען דאָס רופט אַרויס קאָנפליקטען מיט אַנדערע נאַציעס אָדער מיט דער מלוכה, — אין אַזאַ פאַל ענטשטעהט אַ נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע פ ר אַ ג ע. יענע טעטיגקייט, די אינער־ליכע (צווישען די אייגענע מיטגליעדער) און די אויסערליכע, וואָס די נאַציע ענטוויקעלט, כדי צו בעפרידיגען איהרע אינטערעסען, רופט זיך אָן — נ אַ־צ י אָ נ אַ ל ע פּ אָ ל י ט י ק. ווען די נאַציאָנאַלע פּאָליטיק שטויסט זיך אָן אויף דער פּאָליטיק פון שטאַט, קומט דערפון אַרו'ס דער ק אַ מ פּ ף פ אַ ר נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ר ע כ ט.

בנוגע צו דער נאַציאָנאַלער פראגע דארף מען אונטערשיידען דריי קאַטעגאָריעס פון שטאַטען: נאַציאָנאַל־שטאַטען, נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען און נאַציאָנאַל־אינדיפערענטע שטאַטען.

אויב אונטער אַ שטאַט לעבט בלויז איין איינציגע נאַציע, רופט מען אַזאַ שטאַט — נאַציאָנאַל־שטאַט. אויב אָבער אונטער איין שטאַט לעבען עטליכע נאַציעס און ס'ענטשטעהט דורך דעם אַ נאַציאָנאַלע פראַגע, רופט מען עס נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט. נאַציאָנאַל־שטאַטען זיינען, צ. ב., פראַנקרייך, איטאַליען, בולגאַריען, שפּאַניען, האָלאַנד, די דריי סקאַנדינאַווישע מלוכות. נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען זיינען, צ. ב., ענגלאַנד, רוסלאַנד, דייטשלאַנד, עסטרייך־אונגאַרן, טערקיי, בעלגיען, קענעדע. אויב פּוילען זאָל צוריק ווערען אַ זעלבסטשטענדיגע מלוכה, וועט זי זיין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, ווייל דאָרט לעבען, חוץ פּאָליאַקען, אויך אידען, ליטווינער, אוקראַאינער, דייטשען.*)

אין אַ נאַציאָנאַל־שטאַט הערשט פולע האַרמאָניע צווישען די אינטערעסען פון דער נאַציע און פון שטאַט, ווייל דער שטאַט איז דאָך איהר שטאַט און זי קאָן איהם צופּאַסען צו איהרע נאַציאָנאַלע אינטערעסען. אין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט געפינט זיך דער שטאַטס־מעכאַניזם געוועהנליך אין רשות פון איין פאָלק, — דעם הערשענדיגען פאָלק, און די איבעריגע פעלקער זיינען מעהר אָדער ווייניגער אָפּגעשטויסען פון דער מאַכט און פון'ם איינפלוס אויפ'ן שטאַטס־מעכאַניזם. דאָס הערשענדע פאָלק איז, פערשטעהט זיך, יענעס, וואָס האָט אַלע איבעריגע פעלקער איינגענומען, און אין לויף פון אַ לאַנגער געשיכטע אויסגעבויט דעם שטאַט איבער די רוקענס פון אַלע פעלקער פון לאַנד.

*) אַ מלוכה, וועלכע איז אַ לאַנגע צייט געווען אַ ריינער נאַציאָנאַל־שטאַט, קאָן אָבער שנעל פערוואַנדעלט ווערען אין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, אויב זי נעהמט אין זיך אַריין, דורך אַ גליקליכער מלחמה, נייע פּראָווינצען מיט אַ פרעמדער בעפעלקערונג. אַזוי איז רומעניען, צ. ב., ביז'ן יאָהר 1913 געווען אַ נאַציאָנאַל־שטאַט; נאָך דעם אָבער, ווי זי האָט איינגענומען די בולגאַרישע דאָברודזשאַ, איז רומעניען פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט. דאָס אומגעקעהרטע קאָן אויך טרעפען מיט דייטשלאַנד אָדער ענגלאַנד, זיי זאָלען ווערען פון נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען צוריק נאַציאָנאַל־שטאַטען, אויב פון זיי זאָלען אָפּפאַלען אַלע פרעמד־שטאַמיגע פּראָווינצען.

אין די נאַציאָנאַל־שטאַטען איז קיין נאַציאָנאַלע פראַגע ניטאָ און קאָן ניט זיין. אין די נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען דריקט דער פּאָליטישער מעכאַניזם, אין די אינטערעסען פון דער הערשענדער נאַציע, אויף די אינטערעסען פון די איבעריגע פעלקער. דערפון ענטשטעהט א נאַציאָנאַלע פראַגע און א קאַמף פאַר נאַציאָנאַלע רעכט. ס'זיינען אָבער אויך פאַראַן שטאַטען, וואו ס'לעבען א סך פעלקער, נאָר זיי האָבען ניט קיין נאַציאָנאַלע אינטערעסען, ד. ה. זיי זיינען ניט בעוואוסטזיניג אין זייערע נאַציאָנאַלע בעדערפעניסען, און דערפאַר איז דאָרט קיין נאַציאָנאַלע פראַגע ניטאָ. לאָמיר אָנרופען אַזוינע שטאַטען נאַציאָנאַל־אינדיפערענטע שטאַטען. א ביישפיעל דאַרף מען ניט ווייט זוכען: די פעראייניגטע שטאַטען פון אמעריקא. דאָ וואוינען אויסגעמישט צעהנדליגער פערשיידענע פעלקער־גרופען, נאָר מחמת די ספּעציעלע בעדינגונגען פון איינוואַנדערונג בעגעגענען זיי דאָ שוין א פאַרטיגע און מעכטיגע קולטור, די אַמעריקאַנישע קולטור, צו וועלכער זיי פּאַסען זיך אַלע צו מיט דער גרעסטער גרייטוויליגקייט. בכן איז אין אַמעריקאַ ניטאָ קיין נאַציאָנאַלע פראַגע און קיין נאַציאָנאַלע פּאָליטיק, און דאָ קאָן קיין רייד דערווייל ניט זיין פון נאַציאָנאַלע רעכט.*)

די פראַגע פון פערזענליכער און בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג האָט צו טהאָן מיט אַלע לענדער און אַלע שטאַטען, די נאַציאָנאַלע רעכט אָבער האָבען צו טהאָן בלויז מיט נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען. און אויב מיר רעדען ספּעציעל וועגען אידען, מוזען מיר דאָס אַזוי פאָרמולירען: אידען נויטיגען זיך אין גלייכע נאַציאָנאַלע רעכט אין אַלע יענע שטאַטען, וואו די נאַציאָנאַלע פראַגע שטעהט אויף דער טאָגעסאָרדנונג פון דער שטאַטס־פּאָליטיק, און וואו די אידען וואוינען אין א בעדייטענדער צאָהל. אַזוינע לענדער זיינען: רוסלאַנד, פּוילען, עסטרייך, אונגאַרן, טערקיי און אפשר אויך רומעניען.

אַלע אַנדערע פאָרמולירונגען פון נאַציאָנאַלע רעכט פאַר אידען דערגרייכען ניט דעם צוועק פון קלאָרקייט. ווען מ'זאָגט, צ. ב., „נאַציאָנאַלע

---

*) אויב דאָס וועט שטענדיג אַזוי בלייבען, איז ניט דאָ דער פּלאַץ פאַר נביאות. פאַראַן אַ מיינונג, אַז אַמעריקאַ וועט מיט דער צייט ווערען א נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, אַזוי ווי ס'איז אויך פאַראַן אַ מיינונג, אז אין דער ווייטער צוקונפט וועלען גאָר אַלע שטאַטען פון דער גאַנצער וועלט ווערען נאַציאָנאַל־אינדיפערענט.

רעכט פאַר אידען אין אַזוינע לענדער, וואו נאַציאָנאַלע רעכט ווערען בכלל אַנערקענט“, האָט עס צו טהאָן בלויז מיט עסטרייך, טערקיי און בעלגיען; רוסלאַנד און, מעגליך, פּוילען אַנערקענען ניט קיין נאַציאָנאַלע רעכט. זאָגט מען ווייטער, „אין אַזוינע לענדער, וואו נאַציאָנאַלע רעכט ווערען אָדער דאַרפען ווערען אַנערקענט“, ענטשטעהט ערשט די פראַגע, וואו זשע דאַרפען די נאַצ. רעכט אַנערקענט ווערען און ווער דאַרף זאָרגען פאַר זייער אַנערקענונג? די גאַנצע פראַגע בעציהט זיך בלויז צו די נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען, און דער גאַנצער קאָנפליקט קומט גראָד דערפון, וואָס אַזוינע שטאַטען ווילען ניט אָנערקענען קיין נאַציאָנאַלע רעכט. *)

נאָך די גרויסע בירגערליכע רעוואָלוציעס האָבען זיך אַלע שטאַטען געבויט לויט איין און העמזעלביגען פּרינציפּ פון צענטראַליסטישען ליבעראַליזם, וועלכער בעהאַנדעלט דעם בירגער, אַלס אַן אַטאָם, א יש פאַר זיך, און בינדט צונויף מעכאַניש אַלע אַטאָמען אין איין צענטרום: דער רעגירונג.

---

*) ווען די דאָזיגע בראָשורע האָט זיך שוין געפונען אין דרוק, האָט אַ טייל אַמעריקאַנער אידען, וואָס קעמפט געגען די נאַציאָנאַל־אידישע פאָדערונגען, זיך פעראייניגט אין אַ „קאָנפערענץ פון אַמעריקאַנער אידישע אָרגאַניזאַציעס“ און אינ׳ם פּראָגראַם פון אידישע פאָדערונגען האָט די קאָנפערענץ (אין האָטעל אַסטאָר אין ניו יאָרק, דעם 16 יולי 1916) אַריינגעשטעלט אַ פּונקט פון גרופּען־רעכט פאַר אידען אין אַזוינע לענדער, וואו די גרופּען־רעכט זיינען אַנערקענט פאַר אַנדערע פעלקער און וואו די אידען פערלאַנגען דאָס פאַר זיך“. אַזאַ פאָרמעל איז די אונגעראָטענסטע און אונלאָגישסטע, וואָס מ׳קאָן זיך נאָר פאָרשטעלען. וואָס הייסט „גרופּען“ און וואָס מיינט „גרופּען־רעכט“, און וואָס פאַר אַ שייכות האָט דאָס מיט די נאַציאָנאַלע אינטערעסען און מיט דער נאַציאָנאַלער פראַגע? קיין יוריסט און קיין פּאָליטיקער וועט דאָס ניט אויסטייטשען. אָנשטאָט לאָגיק און אויפריכטיגקייט, איז דער קאָמישער בעגריף „גרופּען־רעכט“ פול מיט פּאָליטישער היפּאָקריזיע און דיענט בלויז צו פערטונקלען די קלאָרע פּאָליטישע פראַגען. דאָס איז ניט קיין פּאָליטישער בעגריף און ניט קיין יורידישער, נאָר אַ מה־יפית׳דיגער. זיין פּאָליטישער ווערט איז גלייך נול, פּונקט ווי דער פּאָליטישער ווערט פונ׳ם רוסישען אויסדרוק „קאָנסטיטוציאָנעלע זעלבסטהערשאַפט“, און דער גייסט פון אונוויסענהייט, פון אונזיניגען קאָמפּ־אָמיס און פּאָליטישען דאָפּעלשפּיעל שטעקט אין אַ גלייכער מאָס ביי די אויטאָרען פון „קאָנסטיטוציאָנעלער סאַמאָדערזשאַוויע“, סיי ביי די ערפינדער פון אידישע „גרופּען־רעכט“.

דאס לעבען פון שטאט דריקט זיך דא אויס אין זיין פערוואלטונג: ער פער־וואלטעט איבער די בירגער דירעקט און פערטראגט ניט קיין אנדער מאכט צווישען זיך און דעם בירגער. די ליבעראלע שטאטס־אידעע האט נאר אויף אזוי ווייט געמאכט הנחות דעם בירגער, אלס אטאם, אלס אפגעזונ־דערטער שטויבעלע, וואס זי האט איהם ערלויבט צו פערבינדען זיך מיט אנדערע אזוינע שטויבעלעך און קערפערשאפטען, ווירטשאפטליכע, רעלי־גיעזע, פארטייאישע. אין די נאציאנאליטעטען־שטאטען האט אבער די ליבעראלע אידעע דעם העלפאנט ניט בעמערקט, אדער געמאכט זיך ניט זעהענדיג איהם: דער העלפאנד איז די נאציע, וואס פערקניפט די בירגער־שטויבעלעך אין לעבעדיגען היסטארישען ארגאניזם. אפילו דער ליבעראלער נאציאנאליטעטען־שטאט האט איגנארירט די נאציאנאלע בעדערפנישען פון די בירגער; א פשיטא שוין אזא בארבארישער נאציאנאליטעטען־שטאט, ווי רוסלאנד. דער שטאט האט פערגעסען, אז דער ארגאניזם פון א נאציע איז פיעל לעבעדיגער, נאטירליכער, פעסטער, ווי דער מעכאניזם פון שטאט; אז שטאאטען קאנען קינסטליך און שנעל צוזאמענגעשטוקעוועט ווערען, ווי, אשטייגער, דורך שדוכים פון זייערע הערשער, דורך ירושה, דורך עראבערונג, און קאנען פונקט אזוי שנעל און קינסטליך צושמעטערט ווערען, דורך מלחמות, דורך רעוואלוציעס, אדער דורך א פשוט'ען אפמאך צווישען די ארומיגע שכנים. אט איז, צ. ב., דאס קעניגרייך פוילען צונויפגעשטעלט געווארען דורך א שדוך פון א פוילישער פרינצעסין מיט א ליטווישען פירשט, און צובראכען געווארען דורך אן אפמאך צווישען רוסלאנד, פרייסען און עסטרייך. א נאציע אבער לעבט מיט איהרע אינערליכע קאלעקטיווע כחות, קאן ניט קינסטליך אויפגעריכט ווערען און ניט קינסטליך פערניכטעט ווערען, און עס טוט שמארצליך וועה דעם צאפלדיגען ארגאניזם פון א נאציע, ווען מ'צושניידט זי אויף שטיקער אדער מ'צושטויבט זי אין איינציגווייזע בירגער־אטאמען.

די לעבעדיגע כחות פון די נאציעס האבען ענדליך רעוואלטירט נעגען דער ברוטאלער צענטראליסטישער פאליטיק פון שטאט, און ס'האט זיך פא־נאנדערגעפלאקערט אין בעלגיען און אירלאנד, אין עסטרייך און אונגארן, אין רוסלאנד און טערקיי א ביטערער נאציאנאלער שטרייט, וועלכער שטערט די פאליטישע ענטוויקלונג פון דער גאנצער מלוכה, דעמאראליזירט די פערוואלטונגס־מאשין און פלאנצט א ווילדע העצע צווישען פערשיידענע פעלקער פון לאנד. די אונטערגעדריקטע פעלקער זיינען ארויס נעגען דעם הערשענדיגען פאלק און געריסען זיך אויך צווישען זיך איינער מיט'ן צווייטען. דאס אלעס האט ענדליך געצוואונגען די נאציאנאליטעטען־

שטאַטען, מעהר פאר אלץ בעלגיען און עסטרייך, צו שטעלען זיך אויפ׳ן וועג פון נאַציאָנאַלע רעפאָרמען.*)

די ענטוויקלונג פון די נאַציאָנאַלע רעפאָרמען געהט אין דריי ריכ־טונגען: אין דער ריכטונג פון פּראָווינציעלער זעלבסט־פערוואלטונג, אין דער ריכטונג פון דער גלייכבערעכטיגונג פון שפּראַכען און אין דער ריכטונג פון נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע. אזוי ווי די טעטיגקייט פון שטאַט דריקט זיך אויס אין דער פערוואלטונג, איז די ערשטע פאָדערונג פון א נאַציע, וועלכע פיהרט נאַציאָ־נאַלע פּאָליטיק: אָפּצוגרעניצען די פערוואלטונג פון שטאַט און איבער־געבען א טייל פערוואלטונג צו דער נאַציע. נעמליך, יענעם טייל, וואָס האָט צו טאָן מיט די נאַציאָנאַלע אינטערעסען פון די בירגער, און קודם כל מיט זייער שפּראַך, דערציהונג און קולטור. די פערוואלטונג איבער אָט די אנגעלעגענהייטען דאַרף איבערנעהמען אָדער די נאַציאָנאַלע פּראָ־ווינץ, אויב אזאַ איז פאַראַן (ד. ה. אויב די גאנצע נאַציע וואוינט איינע אַליין אין א בעשטימטער פּראָווינץ: דאָס פּאַסירט זעהר זעלטען); אָדער די רעגירונג אַליין דאַרף אָנשטעלען אין איהר פערוואלטונג בעאַמטע פון פערשיידענע נאַציעס און בענוצען אין פערוואלטונג, אין געזעצגעבונג און אין געריכט אַלע שפּראַכען פון איהרע בירגער; אָדער די פערוואלטונג פון די נאַציאָנאַלע אינטערעסען דאַרף איבערנעהמען די נאַציע גופא, אלס אַן עפּענטליך־רעכטליכע קערפּערשאַפט, א פערבאנד פון אַלע קינדער פון פאָלק, און דאָס לעצטע רופט זיך נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע.

אין עסטרייך, און נאָך מעהר אין דער שווייץ איז ברייט דורכגעפיהרט דער פּרינציפּ פון פּראָווינציעלער זעלבסט־פערוואלטונג, אין בעלגיען דער פּרינציפּ פון שפּראַכען־גלייכבערעכטיגונג, און אין טערקיי — דער פּרינציפּ פון נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע.*) וואו וואָסער א פּרינציפּ דאַרף מעהר אָנגעווענדעט ווערען, — אויף דעם איז קיין כלל נאָך ניטאָ, ווייל די גאַנצע פראַגע איז נאָך גאַנץ יונג. איין זאַך קאָן אָבער פעסטגעשטעלט ווערען

*) די טערקיי איז לכתחלה געווען פריי פון צענטראַליזם, ווייל איהר שטאַטס־אָרדנונג איז בכלל אַן אַנדערע, פון איין זייט פּראָגרעסיווער, פון דער אַנדער זייט פּרימיטיווער, איידער אין אייראָפּאַ.

*) אָט די פּאַקטישע ביישפּיעלען בעווייזען, אגב, ווי אומבעגרינדעט איז די טענה פון אַלע צענטראַליסטישע פּאָליטיקער, אַז ס׳טאָר און ס׳קאָן נימ זיין קיין נאַציאָנאַלע זעלבסטפערוואלטונג, ווייל זי וואָלט געווען „אַ שטאַט אין א שטאַט“ און „אַ נאַציע אין אַ נאַציע“. דאָס וואָרט „נאַציע“ האָט צוויי בעדיי־

מיט זיכערקייט, אַז דאָרט, וואו פערשיידענע נאַציעס זיינען צווישען זיך שטארק אויסגעמישט און וואוינען ניט אין קיין שארף אָפּגעגרעניצטע פּראָווינצען, וועט די פּראָווינציעלע זעלבסטפערוואלטונג אָהן נאַציאָנאלער אויטאָנאָמיע זיין אַ זיכערער דורכפאַל. דאָס האָט אונצווייפעלהאפט בעוויזען די געשיכטע פון עסטרייך.

בנוגע צו די אידישע רעכט (אין די גלות־לענדער) קאָן, פערשטעהט זיך, קיין רעדע ניט זיין מכח פּראָווינציעלער זעלבסטפערוואלטונג; בלייבען, הייסט דאָס, פאַר אונז די גלייכבערעכטיגונג פון שפּראכען און די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע.

די גלייכבערעכטיגונג פון שפּראַכען.

אַלע געזעצען און פעראָרדנונגען, און בכלל אַלע אָפיציעלע אקטען פון דער רעגירונג ווערען בעקאנט געמאכט דער בעפעלקערונג אין אַלע שפּראכען פון לאנד; די רעגירונג ביי זיך בענוצט זיך מיט דער שפּראך פון דער מלוכה, ד. ה. פון דער הערשענדער מעהרהייטס־נאַציע (אין רוסלאנד איז די מלוכה־שפּראך רוסיש, אין פּוילען — פּויליש, אין עסטרייך — דייטש, אין אונגארן — מאַדיאַריש, אין אָסמאַניען — טערקיש), נאָר צו דער בעפעלקערונג דארף די רעגירונג רעדען אין דער מוטער־שפּראך פון דער בעפעלקערונג.

די פערהאנדלונגען אין געריכט ווערען געפיהרט אין דער שפּראך פון די צדדים, וואָס בעטייליגען זיך אין פּראָצעס.

די בעאַמטע מוזען קענען די שפּראַכען פון דער בעפעלקערונג פון זייער געגענד.

חוץ דעם קומען נאָך די פּערזענליכע שפּראך־פּריוויהייטען, וואָס אַלע

טונגען; די עלטערע, די ענגליש־פראנצויזישע (נאַציאָן) מיינט די שטאַטליך־אָרגאַניזירטע בעפעלקערונג פון דער גאַנצער מלוכה; די מאָדערנע מזרח־אייראָפּעאישע מיינט יעדעס פאָלק, אַלס אַ היסטאָרישען אָרגאַניזם. אין טערקיש ווערען ביידע בעדייטונגען דייטליך פאַנאַנדערגעשיידט: „דעוולעט“ הייסט נאַציע־שטאַט, און „מילעט“ — נאַציע־פאָלק. אונטער איין אָסמאַנישען „דעוולעט“ לעבען, אויף ברייטע אויטאָנאָמישע יסודות, עטליכע „מילעטען“, און די איינהייט פון דער גאַנצער מלוכה לניידט פון דעם אויף קיין האָר ניט. אויב די טערקיי איז שטאַרק צוריסען געוואָרען און פערלאָרען גאַנצע פּראָווינצען, איז דערין שולדיג גאָר ניט די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע פון איהרע פעלקער, נאָר אויסשליסליך די אינטערנאַציאָנאַלע אינטריגען פון די אייראָפּעאישע גרויסמעכט.

בירגער מעגען זיך פריי בענוצען מיט זייער שפּראַך אין פּריוואַט־פּערקעהר, מינדליך, שריפטליך אָדער טעלעגראַפיש, אין עפענטליכע פערזאַמלונגען און אין דער פּרעסע.

צו דער נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג געהערט נאָך די איינפיהרונג פון נאַציאָנאַלע וואהל־קוריעס, וואו יעדע נאַציע זאָל, לויט דער צאָהל פון איהרע מיטגליעדער, בעזונדער וועהלען איהרע דעפּוטאַטען און רעגירונגס־בעאַמטע. אַזוינע קוריעס עקזיסטירען אין איינציגע פּראָווינצען פון עסטרייך, נאָר ס'איז נאָך דערווייל אַן אָפענע פראַגע, אויף וויפיעל דאָס איז צוועק־מעסיג.

אין אַלע נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען מוזען אַלזאָ די אידען פערלאַנגען גלייכבערעכטיגונג און פרייהייט פאַר זייער מוטער־שפּראַך, ד. ה. פאַר דער אידישער שפּראַך.

די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע.

יעדע נאַציע ווערט קאָנסטיטואירט אין אַ פערבאַנד, וואָס פערוואַל־טעט זעלבסט זיינע אינערליכע ענינים און בעזיצט די רעכט פון אַ יורידישער פּערזאָן, ד. ה. דער נאַציאָנאַלער פערבאַנד קאָן ערווערבען אייגענטום, שאַפען זיך מיט איהם, קאָן שליעסען קאָנטראַקטען מיט אַנדערע יורידישע און פּריוואַט־פּערזאָנען, קאָן פיהרען פּראָצעסען אין זיין אייגענעם נאָמען, פער־טיידיגענדיג די אינטערעסען אָדער דעם כבוד פון דער נאַציע.

יעדער בירגער פון לאַנד מוז געהערען, לויט זיין אייגענעם פרייען אויסקלייב, צו וועלכען ניט איז נאַציאָנאַלען פערבאַנד, און מוז צאָהלען דעם פערבאַנד יענע שטייערען, וואָס דער פערבאַנד לעגט אויף איהם ארויף.

אַלע מיטגליעדער פון נאַציאָנאַלען פערבאַנד, וואָס זיינען רייף דערצו, אָהן אונטערשייד פון געשלעכט, מוזען האָבען גלייכעס שטים־ און וואהל־רעכט אין אַלע אַנגעלעגענהייטען פון זייער נאַציע, וועלכע זיי האָבען זיך פרייוויליג אויסגעקליבען. יעדער בירגער האָט דאָס רעכט ארויסצוטרעטען פון זיין נאַציאָנאַלען פערבאַנד און אריינצוטרעטען אין אַ צווייטען, אויב מ'נעהמט איהם אריין אהין.

דער נאַציאָנאַלער פערבאַנד פערוואַלטעט די נאַציאָנאַלע שולען, עלעמענטאַרע, מיטעלע און העכערע, ביבליאָטעקען, מוזעען א. אז. וו., שטיצט טעאַטערען און אַנדערע קולטורעלע אונטערנעהמונגען, פיהרט אַ נאַציאָנאַלע סטאַטיסטיק, בעזאָרגט די צדקה־אַנשטאַלטען פון זיין נאַציע, רעגולירט די אויסוואַנדערונג און פערטרעט די אינטערעסען פון דער נאַציע פאַר דעם שטאַט.

קיין שום אַנדערע און ברייטערע פונקציעס קאָן דער נאַציאָנאַלע פערבאנד ניט האָבען, ער געפינט זיך אונטער דער השגחה פון שטאַט, דאָס געריכט געפינט זיך אין די הענט פון שטאַט, גלייך ווי די פּאָסט, דאָס געלד־סיסטעם א. אז. וו. דאָס פּאָליטישע, ווירטשאַפטליכע לעבען פון לאַנד און די אינטערנאַציאָנאַלע בעציהונגען צו אַנדערע לענדער מוזען, פער־שטעהט זיך, געהערען צום שטאַט און נאָר צו איהם.

אָט דאָס איז דער אינהאַלט פון דער נ אַ צ י אָ נ אַ ל ־ פּ אָ ל י ט י ש ע ר א ו י ט אָ נ אָ מ י ע, אַזוי ווי זי איז פאָרמולירט געוואָרען צוערשט פון׳ם עסטרייכיש־אידישען פּאָליטיקער און רעוואָלוציאָנס־פיהרער, א ד אָ ל ף פ י ש ה אָ ף און גענוי בעגרינדעט געוואָרען פון׳ם עסטרייכישען סאָציאַל־דעמאָקראַט ק אַ ר ל ר ע נ נ ע ר (געשריבען אונטער די פּסעוודאָנימען סינאָפּטיקוס און רודאָלף שפּרינגער). די פּרטים פון דער נאַצ. אויטאָנאָמיע זיינען נאָך ניט אויסגעאַרבייט, אָבער אין פּרינציפּ איז זי שוין אריינ־גענומען אין די פּראָגראַמען פון דער עסטרייכישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, פון דעם אידישען „בונד“ אין רוסלאַנד, פון די פּועלי־ציון אין רוסלאַנד און עסטרייך, פון דער רוסישער פּאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָלו־ציאָנערען און פון איהר אידישער אָפּטיילונג „סערפּ“. די פאָדערונג פון נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע ווערט ארויסגעשטעלט אויך פון דער אַלגעמיין ציוניסטישער פּאַרטיי אין רוסלאַנד און עסטרייך, פון די דעמאָקראַטישע און רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען ביי די רוסישע אוקראַאינער, גרוזינער, ארמעניער און אַנדערע פעלקער.

ביז איצט האָבען מיר אויסגעטייטשט אין יורידישע טערמינען, וואָס עס הייסט „נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ז ע ל ב ס ט ב ע ש ט י מ ו נ ג“, און מיר ווילען דאָס איצט אָנווענדען צו די אידען. אין יענע לענדער, וואו פער־שיידענע פעלקער פיהרען אַ נאַציאָנאַלע פּאָליטיק און קעמפּפען פאַר נאַצ. רעכט, האָט די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג אליין פאַר זיך זעהר אַ קנאַפּע בעטייטונג. דאָרט בעשטעהט די ווערדע פון׳ם מענשען שוין ניט מעהר אין זיינע „סיטיזען־פּייפּערס“, נאָר אין דעם כח פון זיין פאָלק. אַ קינד פון אַ רעכטלאָזען פאָלק וועט ניט קאָנען אויסנוצען זיינע רעכט, און וועט ניט קאָנען געשיצט ווערען אקעגען רעכטס־פערלעצונגען, אויב נאָר זיין פאָלק האָט ניט די מאַכט צו דריקען אויף דער רעגירונג, אז די לעצטע זאָל זיך רעכענען מיט איהם. דעם בעסטען בעווייז האָבען מיר שוין געזעהן אין דער אידישער לאַגע אין עסטרייך. זייענדיג דאָרט יורידיש בערויבט פון נאַציאָנאַלע רעכט, האָבען זיי אויך פּאַקטיש זעהר ווענינ פון די פער־זענליכע און בירגערליכע רעכט, וואָס זיינען אזוי פייערליך אויסגעשטעלט

אויפ'ן פאפיר, אין דער טעאָריע. כדי צו צווינגען די בעפעלקערונג און די אַדמיניסטראציע צו רעכענען זיך מיט די אידישע אינטערעסען, בלייבט דאָס איינציגע מיטעל: אוועקצושטעלען דאָס אידישע פאָלק אין אַזאַ רעכטליכער לאַגע, ווי די איבעריגע פעלקער. דאָס הייסט, מיט אַנדערע ווערטער, אַז אין די נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען איז די נאַציאָנאַלע גלייכבערעכטיגונג אַ גאַראַנטיע פאַר די בירגערליכע, פערזענליכע און מענשליכע רעכט.

אָבער אויך דירעקט ליידען די אידישע מאַסען אונצעהליגען שאָדען פון זייער נאַציאָנאַלער רעכטלאָזיגקייט. זיי דיענען, אַ דאַנק איהר, אַלס אַן אונטערדריקונגס־מיטעל אין די הענט פון די הערשענדע נאַציעס, שפּיעלען אַן אומסימפּאַטישע ראָלע אין די קאָנפליקטען צווישען די שכנ'ישע פעלקער, ווערען קולטורעל פערנאַכלעסיגט, מאָראַליש דעגראַדירט, בלייבען אין אונוויסענהייט, האָבען דורך דער אונוויסענהייט גרויסע שוועריגקייטען אינ'ם עקאָנאָמישען קאַמף פאַר דער עקזיסטענץ. די שטייערן, וואָס זיי צאָהלען, ווערען איינגאַנצען פערוועגדט אויף צו שפּייזען פרעמדע קולטורען; די אידישע שול, טעאַטער, ליטעראַטור ווערען ניט אונטערגעשטיצט און דערהויבען, ווי ביי אַנדערע פעלקער, נאָר זיי פיהרען אַן עלענדע עקזיסטענץ און דערנידעריגערן דעם קולטורעלען מצב פון פאָלק. דאָס אידישע פאָלק דאַרף האָבען דאָס רעכט זיך קולטורעל אויפלעבען און אויפהויבען אין זיין אייגענער שפּראַך, אין אידיש, פונקט ווי אַלע אַנדערע פעלקער. די גרויסע פינאַנציעלע מיטלען, וואָס ס'פערמאָגען די פערמעגליכע אידישע עלעמענטען, דאַרפען בענוצט ווערען אין די קולטורעלע אינטערעסען פון זייער אייגענעם פאָלק, אויף וויפיעל זיי האָבען זייער פערמעגען פון זיין אַרבייט געמאַכט. די געוואַלטיגע אידישע עמיגראַציע געהט סטיכייאיש, ווי אַ פערניכטענדיגער שטורם, און קיינער זאָרגט ניט זי איינצואָרדנען און פּראָדוקטיוו צו מאַכען. קומט אַ פּאָגראָם, אַ בלוט־בלבול, איז ניטאָ קיין אינסטיטוט, וועלכער זאָל האָבען די געזעצליכע פולמאַכט צו רעדען אין נאָמען פון אידישען פאָלק, צו מאָהנען דעם שאָדען פאַר די ליידענדע אידען, צו פערטיידיגען דעם כבוד פון אידישען נאָמען.

דאָס אַלעס קאָן טאָן בלויז אַן אויטאָנאָמער נאַציאָנאַלער אינסטיטוט, וואָס איז אַנערקענט פונ'ם שטאַט און פערטרעט דאָס אידישע פאָלק פאַר'ן שטאַט. זאָל ער הייסען אידישער נאַציאָנאַלער סעים אָדער אידישער נאַציאָנאַל־ראַט, דער עיקר איז, אַז ער זאָל געניסען אַ טייל פון דער אָפיציעלער קאָמפּעטענץ פון שטאַט, זאָל קאָנען אַרויפלעגען אָבליגאַ־

טאָרישע שטייערן אויף זיינע מיטגליעדער, אויסהאלטען שולען, רעגולירען די עמיגראציע א. אז. וו. די אונטערשטע אָרטיגע זיילען פון אזא אינסטיטוט דארפען זיין נאציאָנאל־אידישע קהלות, וואָס טראָגען ניט קיין רעליגיעזען נאָר א נאציאָנאלען כאראקטער.

און כדי דאָס פאָלק זאָל ווירקליך געניסען פון זיין אויטאָנאָמיע, מוז זי געבויט ווערען אויף דעמאָקראטישע יסודות: א דעמאָקראטישע נאציאָנאלע קהלה און א דעמאָקראטישער נאציאָנאלער פערבאנד אויפ׳ן יסוד פון אלגעמיינעם וואהלרעכט.

צו אלע נאציאָנאליטעטען־שטאטען, וואו אידען וואוינען אין געדיכטע מאסען, שטעלען מיר אָט די פאָדערונג. און אויב פוילען וועט צוריק ווערען א זעלבסטשטענדיגע מלוכה, וואָס מיר ווינשען דעם פוילישען פאָלק פון גאנצען הארצען, אפילו ווען פוילען קריגט נאָר אויטאָנאָמיע, פערלאנגען מיר אין פוילען אידיש־נאציאָנאלע רעכט. קיין ערנסטער אידישער פאָליטיקער האָט ניט געוואגט צו רעדען וועגען א „יודעא־פאָלאָניא“, ווי די פוילישע אנטיסעמיטען ווארפען אונז פאָר, — מיר ווילען, אז פוילען זאָל זיין זעלבסטשטענדיג און די רעגירונגס־שפראך אין פוילען קאָן ניט זיין קיין אנדערע, ווי פויליש. נאָר אין איהרע בעציהונגען צו דער אידישער בעפעלקערונג דארף זי זיך בענוצען מיט דער אידישער שפראך, די אידישע שפראך דארף זיין די אונטערריכטס־שפראך אין אלע אידישע שולען. מיר קאָנען ניט אָנפערטרויען די באַיקאָטיסטען, זיי זאָלען זיך שאפען מיט אונזערע אינערליכע נאציאָנאלע ענינים. די אינטערעסען פון גאנצען לאנד, די אינטערעסען פון דעם אידישען פאָלק און די פרינציפען פון דעמאָקראטיע פערלאנגען, אז די אינערליכע אידישע אנגעלעגענהייטען זאָלען פערוואלטעט ווערען פון א נאציאָנאל־אידישען אינסטיטוט.

נאָכוואָרט.

די געשיכטע פונ׳ם עמאנסיפאציאָנס־קאמף האָט אונז בעוויזען, אז די אידישע עמאנסיפאציע איז ניט קיין איינציגער אקט פון געזעצגעבונג און אפילו ניט קיין סעריע פון אקטען, נאָר, קודם כל, א לאנגער און פערוויקעלטער היסטאָרישער פראָצעס. די רעכטליכע לאגע פון די אידען אין פערשיידענע לענדער האָט אונז געלערנט, אז די דעמאָקראטישע פרייהייטען פון א לאנד זיינען אליין פאר זיך ניט גענוג, אום אידען זאָלען דארט זיין גלייכבערעכטיגט. מיר האָבען געזעהן, אז דאָס העכסט דעמאָקראטישע פינלאנד איז צו אונז ברוטאל, און די מאָנארכיסטישע טערקיי איז דאָס קלאסישע לאנד פון אידישער גלייכהייט און פרייהייט. מיר האָבען געזעהן צוויי שכנים־לענדער

פון גלייכער פאליטישער ענטוויקלונג, אונגארן און רומעניען: דאס ערשטע — א לאנד פון אידישער גלייכהייט, דאס צווייטע — דער שוידערליכסטער גיהנם פאר אונזערע ברידער. אויך האבען מיר געזעהן, אז אונזערע האפנונגען קאנען מיר ניט בויען אויסשליסליך אויף דער פרייהייטליכער טראדיציע פון א לאנד: וואס דארף מען שוין מעהר מענשליך און רעכטליך, ווי די היסטארישע טראדיציע פון דער בעציהונג פון פוילישען שטאט צו די אידען — און היינט איז פוילען דער שרעקען־סימבאל פאר'ן אידישען פאלק! *)

די היסטארישע ערפאהרונג ווייזט אונז, אלזא, אז די ערשטע זאך — איז אונזער אייגענער קאמף פאר אונזערע רעכט, און אז אין דעם קאמף קאנען מיר נאר טיילוויז רעכענען אויף די גערעכטיגקייטס־געפיהלען ביי די פעלקער. א סך מעהר דארפען מיר זיך שטיצען אויף די אינטערעסען פון די אומות העולם, און די קעמפער פאר א מאדערנעם שטאט זיינען פעראינטערעסירט אין דער גלייכהייט פון אלע בירגער פאר'ן געזעץ. ווייטער, קאנען אונז בעהילפיג זיין די אינטערנאציאנאלע אינטערעסען, ספעציעל נאך דער היינטיגער וועלט־מלחמה. אין אונזער קאמף פאר רעכט אין רוסלאנד וועט אונז גרינגער זיין צו פעראינטערעסירען די עפענטליכע מיינונג פון דער וועלט, ווייל די רוסישע רעגירונג האט אליין געזארגט דערפאר, אז די אידען־פראגע זאל פון אן אינערפאליטישער אנגעלעגענהייט ווערען אן אינטערנאציאנאלער סקאנדאל און א סכנה פאר דער גאנצער ציוויליזאציע. די פאגראמען, די סטעכייאישע עמיגראציע, דער ביילים־פראצעס און, ענדליך, די מיליטערישע פערניכטונג פון גאנצע אידישע קהלות האבען כסדר געווירקט אין אט דער ריכטונג. די פוילען־פראגע איז אליין פאר זיך געווארען א ברענענדיגער אינטערנאציאנאלער ענין, און דאס לאזט אונז האפען, אז די פויליש־אידישע

*) א ריהרענדע לעגענדע דערצעהלט, אז ווען די ערשטע אידישע קאלאניסטען זיינען געקומען קיין פוילען, האבען זיי געפרעגט ביי דעם סעים, אויב מ'וועט זיי ניט מארדען, ווי אין אנדערע לענדער. אן ענטפער האט מען זיי' געגעבען „פאלסקא שליאכטא ניע מארדויע“ (די פוילישע שליאכטא מארדעט נים). געפרעגט האבען זיי ווייטער, אויב מ'וועט ביי זיי ניט רויבען זייער גוטס, און דער ענטפער איז געווען: „פאלסקא שליאכטא ניע ראבויע“. ווייטער דערצעהלען אונז פאלקס־לעגענדען, אז אידען פלעגען שפיעלען א גרויסע ראלע אין דער רעגירונג פון פוילען, און אפילו אויסגעקליבען געווארען אויף דעם פוילישען קעניגס־טראן. די לעגענדען זיינען היסטאריש ניט ריכטיג, נאר דערפאר זעהר כאראקטעריסטיש פאר דער גליקליכער לאגע פון די אידען אינ'ם אמאליגען פוילען.

בעציהונגען וועלען געפינען אַ געהעריגע אויפמערקזאַמקייט בעת די פריע־דענס־אונטערהאנדלונגען.

מיר האָבען געזעהן, אז דאָס מיטעלאַלטער האָט געהאט זיין פאָרם פון פערטיידיגען די אידישע אינטערעסען: דאָס איז געווען שתדלנות — די פאָרם אַנגעמאָסטען צו דער דעמאָלטיגער וועלט פון פּריווילעגיעס און הנחות. אין דער היינטיגער וועלט פון גלייכהייט פאַר'ן געזעץ איז שתדלנות ניט מעהר, ווי אַ ירושה פון מיטעלאַלטער. זי ווערט ביי אונז פּראַקטיצירט נאָר פון די אָפּגעלעבטע און רעאַקציאָנערע שיכטען. דאָס מאָדערנע מיטעל צו פערטיידיגען אונזערע אינטערעסען איז — פּאָליטישער קאַמפּף און אַ ברייטע דעמאָקראַטישע אָרגאַניזאַציע פון אידישען פאָלק. דאָס מיינט אַן אַלוועלטליכען אידישען קאָנגרעס אויף דעמאָקראַטישע יסודות.

מיר דאַרפען זיין גרייט און אָרגאַניזירט צו זאָגען אונזער וואָרט מיט דער נויטיגער פעסטקייט אין דער ריכטיגער צייט, און צו אונטער־שטיצען דיעזעס וואָרט דורך מאַסען־דעמאָנסטראַציעס. מיר דאַרפען שטעהן אויף דער וואַך, אז ס'זאָל זיך ניט ווידערהאָלען דער סקאַנדאַל מיט'ן בער־לינער טראַקטאַט און רומעניען, וואו דורך יעזואיטישע דריידלעך איז בטל געוואָרען די אינטערנאַציאָנאַלע אריינמישונג צו אונזער טובה. מיר דאַרפען זיין אָרגאַניזירט ניט אויף אַ ווײַלע, נאָר אויף שטענדיג, ווייל דער קאַמפּף פאַר רעכט איז ניט קיין קאַמפּף אויף אַ ווײַלע, נאָר אויף שטענדיג, און אין פּראָצעס פון קאַמפּף וואַקסען אונזערע אינטערעסען, ס'פערברייטען זיך אונזערע רעכטס־פערלאַנגען, ס'עפענען זיך פאַר אונז אַלץ נייע און נייע פּערספּעקטיווען. ס'איז ניט גענוג אויסצוקעמפען זיך דאָס רעכט אין טעאָריע, מ'מוז איהם אויף שריט און טריט נאָך אויסקעמפען, פער־ווירקליכען, פערטיידיגען אין דער פּראַקטיק. דער קאַמפּף פאַר אידישע רעכט פערלאַנגט אַ פּערמאַנענטע אָרגאַניזאַציע פונ'ם אידישען פאָלק.

אין דער פּראַקטיק איז אַ רעכט געזיכערט בלויז דאַן, ווען אויסערהאַלב פון דעם רעכט זיינען פאַראַן געוויסע גאַראַנטיעס. מיר האָבען געזעהן, אז די מענשליכע רעכט ווערען גאַראַנטירט דורך פּערזענליכע רעכט; אז די פּערזענליכע רעכט ווערען גאַראַנטירט דורך בירגערליכע רעכט; אז אין די נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען ווערען די בירגערליכע און אנדערע רעכט גאַ־ראַנטירט דורך נאַציאָנאַלע רעכט. נאָר מיר האָבען אויך געזעהן, אז רעכטלאָזיגקייט שטאַמט פון מאַכטלאָזיגקייט, און מיר קאָנען זיין זיכער, אז אפילו די נאַציאָנאַלע אַנערקענונג און נאַציאָ־

נאַלע עמאַנסיפּאַציע וועלען אונז ניט געבען די פולע גאַראַנטיע אַזוי לאַנג, ווי דאָס אידישע פאָלק איז מאַכטלאָז אין דער וועלט, און פערמאָגט ניט קיין אייגען לאַנד, קיין אייגענעם שטיצפּונקט אויף דער ערד־קוגעל אַזוי לאַנג, ווי מיר זיינען אַ באָדענלאָזע אויסנאַהם צווישען אַלע פעלקער.

די אידישע ר ע כ ט ל אָ ז י ג ק י י ט וועט ניט אָפּגעשאַפט ווערען ענדגילטיג און פולשטענדיג אַזוי לאַנג, ווי עס וועט פערבלייבען די אידישע ה י י מ ל אָ ז י ג ק י י ט.

אָט די אַלע פראַגען, די אַלע פאַזען פון אידישער עמאַנסיפּאַציע שטעהען אויף דער טאַגעס־אָרדנונג אינ׳ם היינטיגען שיקזאַל־שווערען היסטאָרישען מאָמענט, אינ׳ם מאָמענט, ווען די צייט איז טראָגעדיג מיט נייע וועלטען און גרייט זיך זיי צו געבוירען אין איבערמענשליכע יסורים. אַלע אָט די פאַזען פון בירגערליכער און נאַציאָנאַלער רעכטלאָזיגקייט, פראַגען פון אונזער געפאַלענקייט און היימלאָזיגקייט שטעהען און מוזען שטעהן אויף דער טאַגעס־אָרדנונג פון דער אידישער אָרגאַניזאַציאָנס־בעוועגונג און פונ׳ם אידישען קאָנגרעס.

נאָר מיר האָבען אויך געזעהן, אַז שטענדיג, אין אַלע פאַזען פון אונזער הונדערט־יאָהריגען קאַמף פאַר רעכט, שטענדיג האָבען זיך אין אונזער אייגענער מיט, צווישען דעם אידישען פאָלק, געפונען גאַנצע שיכטען פון אינערליכע פיינד, און זיי האָבען מיט אַלע מיטלען געקעמפט געגען די רעכט פון זייער פאָלק, מיט אַלע מיטלען געשטערט אונזער עמאַנסיפּאַ־ציאָנס־קאַמף. אידישע רעאַקציאָנערען האָבען די אידישע בעוועגונג גע־שעדיגט אין יענער צייט, ווען אונזער פאָלק האָט געקעמפט פאַר בירגער־ליכער עמאַנסיפּאַציע. און היינט שטעלען זיך אויף די אינערליכע געגנער פון אונזער פאָלק און אָרגאַניזירען זיך צו שטערען דעם היינטיגען שטרייט פאַר נאַציאָנאַלער עמאַנסיפּאַציע און פאַר אַן אייגענער היים.

אַזוי היסטאָריש שריט ביי שריט ווערט דער אידישער עמאַנסיפּאַ־ציאָנס־קאַמף ברייטער אין פערספּעקטיווען, און אַלץ אויף נייע פּאָזיציעס קלייבען זיך אַריבער די אינערליכע פיינד פון אידישער פרייהייט און גלייכהייט.

אונזער עמאַנסיפּאַציע דאַרף אויסגעקעמפט ווערען ניט נאָר אין דרויסען, נאָר אויך אינוועניג, אינ׳ם אידישען פאָלק גופא: איצט, אַזוי ווי אין די אַמאָליגע צייטען. דער קאַמף פון אידישע רעכט ווערט פער־וואַנדעלט אין אַ לאַנגען און שווערען קאַמף געגען אַסימילאַציע און געגען הפקרות. דער קאַמף פאַר רעכט ווערט פערוואַנדעלט אינ׳ם קאַמף פאַר נאַציאָנאַלען שטאָלץ און נאַציאָנאַלער אונאָפּהענגיגקייט.

No. 49 Toronta, Canada

3 1761 05248952 3

פרייז 20 סענט

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען אויפ'ן אדרעס:

JEWISH NATIONAL WORKERS ALLIANCE
89 Delancey Street, New York, N. Y.

DS
147
I5
1916
c.1
ROBA